

MIKSZÁTH KÁLMÁN

CIKKEK, TÁRCÁK

1899

Összegyűjtötte és „sajtó alá” rendezte: Hajdu Péter

A munka az OTKA K68691 számú, „Mikszáth kései kisprózája” című kutatási program támogatásával az MTA Irodalomtudományi Intézetében készült.

© Hajdu Péter, 2009.

TARTALOM

[MIKSZÁTH VÁLASZA
AZ ÚJSÁGÍRÓK ÚJÉVI ÜDVÖZLÉSÉRE]
A CSORNAI PERJEL
SZÉLL KÁLMÁN
ELŐSZÓ [AZ EGYETEMES REGÉNYTÁR
ALMANACH AZ 1900. ÉVRE C. KÖTETHEZ]
AZ ISTVÁN-SZOBA
A HÉTRŐL

PARLAMENTI KARCOLATOK

A MAMELUKOK ÚJÉVE
A MAI ÜLÉS
NÉVSZERINTI SZAVAZÁSOK
ALAGÚTBAN
NÉVSZERINTI SZAVAZÁSOK FOLYTATÁSA
A HELYZET
ALKUDOZÁSOK
NÉGY SZAVAZÁS KÖZÖTT
A MAI ÜLÉS
SZAVAZÁS A KALENDÁRIUMRÓL
A HALOTT
TRÉFÁK
ÉVFORDULÓN
A MAI SZAVAZÁSOK
A POLITIKAI HELYZET
A VÁNDORLÓ ROKONSZENV
A VASÁRNAP EPILOGUSA
A VÁLSÁG A FŐRENDIHAZBAN
AZ AKTÁK
MAGÁNFELIRAT
MADARÁSZ ÁLLÁSA INOG
A MAI ÜLÉS

KÉTELYEKKEL VAGY CSAK RÉSZBEN MIKSZÁTHNAK TULAJDONÍTHATÓ PUBLICISZTIKAI SZÖVEGEK

CSATAZAJ
A TEMETŐ ELŐSZOBÁJÁBAN

JEGYZETEK

[MIKSZÁTH VÁLASZA AZ ÚJSÁGÍRÓK ÚJÉVI ÜDVÖZLÉSÉRE]¹

Tisztelt barátaim!

Igen köszönöm szíves megjelenésüket s szeretettel viszonzom jókívánataikat. S egyszersmind megragadom az alkalmat néhány szót intézni önökhöz mint kartársaimhoz e nehéz órákban.

A politikai helyzetet értem ezalatt, amelyhez most sokkal több közünk van, mint egyébkor. Mert a közvélemény a sajtó akaratának kifejezésére két szolgát tart, a parlamentet és a sajtót.

Az egyik beteg, a tekintélyesebbik: a *parlament*; tehát a kisebbiknek kell nagyobb feladatokat végeznie. Rajta van a súly. Ő legyen okos és higgadt, mikor a másik delíriumban fetreng.

Az ex-lex állapot, mely néhány óra múlva be fog állni, minden magyar szívet méltán elszomoríthat, mert bár nem lesznek olyan borzalmasságai, aminőkkel a fantáziák kiszínezték, mégse jó, hogy bekövetkezett.

Van egy segédszerkesztő ismerősöm, tisztelt barátaim, aki valóságos totumfac egy lapnál, aki hosszú évtizedek óta soha el nem mozdul az asztalától, hanem ír, figyelmeztet, veszekszik, rendelkezik, tesz-vesz a redakcióban és sohase volt rávehető, hogy csak egy napra is eltávozzék. Mikor csodálatos vonakodásának okát kérdeztük, így szólt az emeletre mutatva, ahol a lapgazda lakott:

— Mert nem jó volna, ha odafönn megtudnák, hogy nélkülem is csak úgy megy minden.

Hát igen, ez a szituáció. Főleg azért is feszélyezhet minket a törvényen kívüli állapot, mert odafönn megtudják, hogy így is lehet.

Egyébiránt remélhetni, hogy észre térnek a politikai pártok, melyek megfordították a nagy felfordulásban az örökkévaló közmondást és most így állították fel: „Az okosabb nem enged.”

De történjék bármi is, legyen szabad azt a nézetemet kifejeznem, hogy önöknek, illetve nekünk, a sajtó embereinek, megtartván ki-ki a maga pártállását s abban elérhető komoly törekvéseit, ha valaha volt, most kötelességünk objektíveknek, higgadtaknak és messzelátóknak lenni s megmaradni hivatásunk magaslatán, mely nem az, hogy visszhangjai legyünk a politikusoknak — hanem bírálói a politikájuknak és tetteiknek, hogy ha megbénult a jobb kéz, a bal kéz töltsön tiszta bort a pohárba a közvélemény számára.

Hogy a parlament elvesztette a *contenance*-át, azzal csak az alkotmányos rend zavartatott meg. Ép elméssel még ebből ki lehet jönni.

De ha a sajtó vesztené el a *contenance*-át, ez megzavarhatná az egész országban az ép elméket, ez lenne a nagyobb veszély, amelytől önök vannak hivatva megóvni a mi egyetlen hatalmas gazdánkat, a nagy magyar közönséget.

A CSORNAI PERJEL²

A csornai tölgyek alatt, a szent és fehér premonstreiek házában, a sacer et candidus ordo káptalani termében a nyolcvanesztendő perjelnek legközelebb aranyláncot akaszt a nyakába a rendi prelátus úr. Főtisztelendő *Laky* Demeter ez az öreg perjel, van-e, ki e nevet nem ismeri? Avagy van-e ebben a házában ember, aki *Irálytant* nem tanult vala, s aki az elégiát nem nevezte egykor alagjának?! Ugyebár nincsen. Ifjúkorunk hajnalán, midőn a fogalmazási

képességet részben elsajátítottuk, mindnyájan Laky Demeter főtisztelendő úr Iránytanából tanultunk irályt s versszakant, valamint műfajokat is, melyek Laky Demeternél három fő- és több alosztályra oszlanak, s melyekre vonatkozólag már annyiszor vakartuk meg a fülünket írás közben: „Ugyan, amit most írtunk, melyik műfajhoz sorozza is Laky Demeter úr?!”

Kedvelt könyvünk volt ugyebár ez az Irálytan; az irodalom mint a tan- és nevelésügy segédeszköze a pedagógia céljaival összhangban volt ebben a könyvben. Emlékszem is az egész kis nyolcadrét füzetre. A leírást Kuthy Lajos képviselte benne, s az elbeszélő műfajokat egy fordított elbeszélés, amelyben meghal egy madár. Oh, istenem, milyen szomorú volt az, mikor meghalt a kanárimadár. Azt hiszem, megfagyott. Vagy egyéb baja lehetett. Talán a rossz táplálkozás ölte meg. Nem tudom biztosan, de egészen pontosan emlékszem, hogy a madár tulajdonosa egy Nina nevű nyolcesztendő úrnő volt s annak hasonló korú fivére, akik egy nagyúri parkban, hulló lombok közt állták körül a madár ravatalát, és Nina, az úrnő, igen sírt, és mi együtt sírtunk vele, mintha csak az Edmondo Amicis könyvéből, a *Szívből* vágta volna ki a történetet főtisztelendő Laky Demeter úr. S ennek most sok-sok éve, de nekem még mindig kedvesebb dolog, ha valamely elbeszélésben egy kanárimadár hal meg, mint hogyha a hős párbajban esik el vagy pálinkamérgezésben. Mégiscsak jól tanított bennünket Laky Demeter úr.

Kivéven az úgynevezett „polgári ügyiratokat”, amelyeket az Irálytan függelékében külön fejezet gyanánt tárgyalt Laky Demeter úr, ki kell jelentenem, hogy a polgári ügyiratok e mintatára nem volt tökéletes, és sok ódonszerűség volt észlelhető rajta. Így például a váltónál nem volt megjelölve a bélyegskála; a kötelezvénynél továbbá hiányzott a bekebelezési záradék (persze nem gondolt rá az öregúr, mert neki, a szerzetesnek, nem volt ingatlana); a nyugtánál ellenben megvolt egy fölösleges frázis: az, hogy az összeget „hiány nélkül” fizették meg. Én Istenem, milyen ódonszerű ez! Ki szokott ma már valamit hiány nélkül megfizetni?

De miért is írjuk ma mindezeket Laky Demeterről? Azért, mert az öreg Laky Demeter, az egykori honvéd és olműci államfogyó címzetes préposti méltóságot kapott ma a királytól. Ritka kitüntetés ez; címzetes egyházi dignitást, kánonjog szerint, szerzetespapnak is lehet ugyan adományozni, de a dolog mégsem gyakori, Bitá Dezső benedekrendi tanáron kívül nincs is az országban más szerzetespapnak ilyen méltósága. A csornai perjelnek kitüntetését pedig így közli ma a hivatalos lap:

Vallás- és közoktatásügyi magyar miniszterem előterjesztésére Laky Demeter premontrei kanonok*nak* és <és> csornai perjel*nek* a Boldogságos Szűz Máriáról nevezett rajki címzetes prépostságot adományozom.

Kelt Bécsben, 1898. évi december hó 20-án.

FERENC JÓZSEF s. k.

Dr. Wlassics Gyula s.k.

*

Mily korrektül fogalmazták meg ezt a kéziratot a kultuszminisztériumban. Máskor az ilyen kéziratban a két tulajdonító rag közül csak a másodikat szokták kitenni, de most bizonyosan óvatos volt a miniszter.

— Vigyázzunk — mondta —, vigyázzunk, uraim, mind a két tulajdonító ragra. Mert az öreg Laky Demeter vörös ceruzát vesz és a hiányzó *nak*-ot belészúrja az okiratba.

SZÉLL KÁLMÁN³

Vannak bizonyos áramlatok, melyekkel alig lehet megküzdeni. Még az író tollat is zsenírozák. Széll Kálmánról írni hálátlan föladat. Dicsérni őt annyit tesz, mint vizet hordani a Dunába. A színigazat mondani róla annyi, mint félreértetni. Szidni őt annyi, mint meg nem hallgattatni.

De szidni őt nem is lehet. Ama fedhetetlen államférfiak közül való, akik olyan óvatosan ügyelnek a maguk hírnevére, mint egy szemérmes asszony. Nem mindennapi nimbusz környezi őt, és ezt jól tudja. Éppen úgy nem mozdul tehát se kijebbe, se beljebb a maga levegőjéből, mint azok, akik az ördögtől való féltükben szentelt vízzel egy bűvkört csináltak maguk körül és tudták, hogy e vonalon belül nem eshetik semmi bajuk, de a vonalon túl a legszörnyűbb végre volnának kárhozthatva.

Hogy honnan van a Széll Kálmán nimbusza, semmit se könnyebb meghatározni, mint ezt. A közelsége Deákhhoz és a miniszteri szék szándékos elhagyása Bosznia okkupációja idején. Az egyik szerencsés véletlen, de a másik a saját érdeme. Hajh, nem kis dolog e szomorú országban, hol senki sem válik meg a hatalomtól, hacsak a hatalom nem válik meg ötöle. Hol a miniszterek, ha a király elejti őket, halálos sebbel a szívükben távoznak a Burgból, de egy hét múlva már mosolygós arccal várják az uralkodót a budapesti indóházi peronon s lihegnek a kegyért, hogy megszólíttassanak.

A hazugságoknak ebben az országában még a fogalmak is kicserélődnek. Mindenki elítélte például Bismarckot, mert fönséges haraggal mormogott császári ura ellen, ki őt hatalmi székéről lerúgta. A mi színmutatóink egymás közt beszélgetve már nem is tartották őt nagyinak, mert embernek mutatta magát, aki érzi, ha bántják.

— Bismarck tönkretette magát.

— Tapintatlan fráter.

— Nem nagy ember az ilyen!

E jó urak előtt a Wurstl-Práter bábuja a mintaképek. Ha pofon ütik őket, arcuk föl nem dagad és el sem pirul. Semmi egyéb se történik, csak az erőmutató ugrik föl az ütő erejéhez képest az illető fokra. De a Wurstl-Práter bábuja fából vannak s nem eleven húsból, vérből.

Ám ők, a tapintatosak is tudnak érvelni. Hogy — azt mondják — nem becses tulajdon-e az önuralom? Nem többet ér-e az idomított ló a közönségesnél? Az apportírozó kutya értéke-sebb, mint a fogvicsorgató komondor.

Hát igen. Bizonyára több és jobb csontokat kap a gazdájától. De ha a kutyák esszéket írnának magukról, az apportírozó kutya nagyon rossz conduit-listát kapna, és a fürge agár, akiért a vadász aranyakat fizet, s ki egy fütytérésére nagy virtuozitással fogja el neki a nyulat, mint hitvány karakter volna megbélyegezve a kutyabibliotékákban.

De akárhogy van is, nem akarjuk végképp dehonesztálni a tapintatot. Szükséges talán cum grano salis. A lélekre is elkél egy kis szépítőszert. A festett szemöldök és a berizsporozott nyak még nem utálatos, de az egészen bemázolt pofa már az. A túlzások ellen küzdünk mi, amely túlzások megrontják a hitet a szereplő férfiak erényeiben. A tapintat jó lehet a maga helyén, de össze kell törni azokat, akik az igazság és törvény helyére is a tapintatot akarják állítani.

Ez elfajulásában a tapintatnak valóságos üdítő áram, hogy a király egy úgynevezett tapintatlan emberhez nyúlt egy napon, aki azt mondta valamire egyszer, hogy „ezt nem teszem.” Mert Széllnél nem szabad egyelőre mellőzni ezt az emlékezetes körülményt. A színek közül, melyekből politikai alakja formálódik az elmékben, ez az alapszín: „Otthagya a miniszter-

séget.” Ohó, ez nem tréfadolog! Úgy emlegetik ezt, mint ahogy talán emlegették egykor a bibliai ifjak valamelyikét, aki benn volt már a tüzes kemencében, de mégsem égett meg, hanem épségben jött ki onnan.

S azóta is milyen különös és gáncsnélküli az ő politikai élete. Vajon jó pszichológus-e Casimir-Perrier, aki azt mondja: „Ha egyszer valaki miniszter volt és nem vágyik újra azzá lenni, nem érdemli meg, hogy az volt.” Talán egy kicsit felületes e megfigyelés, vagy meglehet, talál is, főleg a francia véralkatra. De Széll Kálmánon nem mutatkozott az exminiszterek betegsége. Egy jel, egy moccanás nem árulta el, hogy a jövő kor egyik miniszterelnöke rejlik benne. Nem gyűjtött pártot, nem igyekezett tapéton lenni, nem vett be minduntalan természetellenes szereket az elfelejtés ellen. Sőt úgy tett, mintha örökre szakított volna a politikával. Bár tagja volt a Háznak mindig, a pártok életében nem vett részt. Úgyszólván izolálta magát. Látszólag nem is ismerte a képviselőket, kik őt gögösnek tartották és minden tekintetben hideg embernek. Gög volt-e ez vagy apátia? Lehetett csömör is. Csak ritkán jött az ülésekre, de ha jött is, felgyúrt nadrágjában, az örökös cvikkerrel szeméin, anélkül ment át a folyosón, hogy valakit üdvözölt volna, s némán ült le szokott helyére, a középen Falk és Wahrman tájékán. Olyan volt, mint egy szfinx. Tetszés vagy nem tetszés soha sem mutatkozott a piros, élettől duzzadó arcon, melyet az ismeretes kotlettszerű szakáll keretezett. Az egyformaság megtestesülése volt hosszú éveken keresztül. Ugyanaz a rideg komolyság, meg nem melegíthető fagy az intelligens barna szemekben. Fény azokban soha meg nem csillant, sem lelkes mondatra, sem durva gorombaságra; mosolyra se ferdültek ajkai, pedig a gróf Károlyi Gábor kacagató közbeszólásainak epochája is közbeesett.

Keveset szerepelt ez időtájt; a fórumon éppen nem, a kulisszák mögött is alig. És ezt nemcsak pártonkívüli helyzete okozta, hanem a saját visszahúzódása. Úgy emlegették, mint elmúlt embert, aki már nem törődik semmivel. Különben hihetőleg benn a pártban se szerepelt volna. Tisza alatt nem voltak korifeusok. Tisza nem volt közlékeny, mint később Wekerle és báró Bánffy, se nem tartott egy csomó intimust a konyhán, mint gróf Szapáry; Tisza mindössze Csernátonyval közölte terveit, bajait, nehézségeit, de ez csak annyi volt, mintha egy kinyithatatlan fiókba zárta volna el titkait. A boszorkányüstök nem rotyogtak, és a kavaráó kanalakhoz nem fért senki.

Széll Kálmán újból való szereplése arra az időre vezethető vissza, mikor a szabadelvű párt betegségei kezdődtek. A szép csendes időkben elő se jött, éppen megfordítva, mint az időjósó órák kapucinus barátja. Hanem mikor mások gondolkozóba estek, nem jó volna-e elvonulni a bajok elől, ő akkor jelent meg újra a Lloyd klub termeiben, s az a hatalmas szerep, amit ott évek óta visz, minden zaj, minden külső esemény nélkül, mintegy magától a vállaira esett. Emelte ebben a királynak megnyilatkozó bizalma, mégpedig a legértékesebb formában, melyet alattvalóival szemben mutathat. Az egyre sűrűbb parlamenti konfliktusoknál minden alkalommal felhívta tanácsadásra a király, aminek értékét még jobban emelte az, hogy a meghívott államférfiak, kik bizonyos sajátságos szerepet visznek az államhatalom hivatalos faktoraival mellett, s kik valóságos specialitásai nálunk az alkotmányos gépezetnek (mikor a gép sehogy se mozog), rendszerint volt miniszterelnökökből és zászlósúrból vannak kiszemelve. Széll pedig nem volt se zászlósúr, se miniszterelnök, és mégis...

Mellesleg legyen megjegyezve, az öreg politikusoknak ez a meghallgatása a korona által kritikus helyzetekben eddigi gyakorlatában körülbelül megmosolyogni való dolog; a derék urak fölmennek Bécsbe és a vasúton beszélnek meg, hogy mit mondjanak a Fölségnek. Természetesen a tapintat nem engedi meg, hogy az valami egyéb legyen, mint amit az akkori pártvezér, a miniszterelnök óhajt, aki tehát már előzetesen is így referált a királynak.

Hogy a király ennek dacára mégis igen gyakran hallgatja meg őket válságok közt, ez nem királyi kíváncsiság, csak királyi bölcsesség, hogy — hadd viseljenek a felelősségből valamennyit ők is. Gondolja talán magában: ha a lábmosáshoz aggastyánokat használok, miért ne használjak a kézmosáshoz is?

Széll azonban nem volt se aggastyán, se kegyelemben távozott miniszterelnök, se zászlósúr. Szélllel határozottan feltűnő kivételt tett a király. Mi lehetett a motívuma? Semmi más, mint annak a férfias eljárásnak az emléke, melyért eleinte talán neheztelt is: az, hogy odadobta tárcáját, midőn meggyőződése ellentétbe jött a kormányzási programmal. Mi egyéb incidens nyerhette volna meg a királyt részére? Hiszen azóta nem szerepelt, s utolsó ténye, bár évek sora múlt el, mindíg ez az emlékezetes lemondás volt.

*
* * *

A muzulmánok a Ramazán ünnepen tevehúst esznek, mert azt hiszik, hogy aki tevehúst eszik, tevén megy be halála után a mennyországba. A kecskehússal táplálkozó ellenben kecskén. Az ember szinte rossz néven veszi Mohamednek, a prófétának a fősvénységét, hogy bizony már lovat is ígérhetett volna nekik a halál utánra, de mikor megtudja, hogy a paradicsomba vezető út napokig tart, és hogy az út mentén két sorban ízletes gyümölcs himbálózik a fákon, mely elérhető és leszakítható a tevehátról, de az alacsonyabb lóról és kecskéről nem, rögtön értelmessé lesz az Alkorán ígérete.

Sőt nemcsak az Alkorán világosodik meg, hanem a Széll Kálmán alapjelleme is kidomborodik, ha konstatáljuk, hogy mióta a szabadelvű pártkörbe újra bejött, mindig a legmagasabb tevé hátán ült, de az útszéleken mosolygó gyümölcs után sohase nyújtotta ki a kezét. Nem szótt intrikákat, nem csinált saját külön politikát, nem is voltak extravagáns álláspontjai, amikkel nehézségeket csináljon, hanem a legnagyobb lojalitással segítette a mások által csinált nehézségeket megszüntetni, latba vetve népszerűségét, melyet fönt és lent nem kis mértékben egyaránt bírt. Gróf Andrássy Gyula szép mondását: „a népszerűséget azért szerzem, hogy a hazámért odaadjam”, nálánál hívebben senki sem fogadta meg. S éppen azért nem bírt rajta túladni, mint a Polikrates gyűrűje, visszatért hozzá, mégpedig mindig fényesebben. A népszerűséget azok pazarolják el, akik sohase nyúlnak hozzá.

Igazi jó szelleme volt a pártnak. Éppen a legszükségesebb pillanatokban volt ő itt. Midőn egy másik kiváló államférfi élt köztünk, ki mindig az ellentéteket kereste, mint egy falat kenyérre, úgy szorult az ország órá, ki mindig az ellentéteket simította. „Széll a legszenvedélyesebb tűzoltó” — mondotta róla egy ízben a király, s valóban, amilyen csöndes és szinte apatikus máskor az apró-cseprő politikai dolgoknál, egyszerre lázba jön, megindul s működni kezd, ha valami oltanivaló van.

A Wekerle-kabinet első ízben való menesztése idején ékesen beszélt a királynál a kabinet megmaradása érdekében. A király fölhozta aggályait, Széll nagy dialektikával igyekezett azokat eloszlatni.

— Megrendítik a legszebb művemet — mondá végre a király —, tönkreteszik a 67-iki alapot.

— Felség — jegyzé meg Széll Kálmán élénken —, én sokat forgok különböző emberek közt, ösmerem az országot és merem állítani, hogy a 67-iki alap sohase volt szilárdabb, mint e percben.

A királynak láthatólag jólesett ez a biztosítás, és miután aludt egyet a jó tanácsokra, másnap arra határozta magát, hogy maradjon meg Wekerle, de Szilágyi nélkül.

Most már a Szilágyi megtartása volt a klubbeli politikusok igyekezete. Újra megjelentek kihallgatáson, Szilágyi mellett buzgólkodva. Kivált Széll beszélt sok érveléssel és lendülettel. A király homlokráncái szemlátomást simultak, simultak és Ikarus egyre merészebben repült:

— Ő az egyedüli imponáló talentum — szökött nagy hévvel —, aki az előrelátható közjogi támadásoknál sikerrel meg fogja védeni a 67-iki alapot.

— Hogyan? — vágott közbe a király hirtelen. — Hiszen ön azt mondotta tegnap, hogy a közjogi alap sohasem volt szilárdabb.

Széll Kálmán szinte hátratántorodott, mint akit hirtelen golyópisztoly ér, talán először életében vesztette el a Fühlungot, de csak egy másodpercre, mert megint ura lett a témának s álláspontja elfogadására hajlítá a királyt.

Szélcsöndes időben nem volt igazi közelségben klubbeli társaival. A pártoskodásnak az a neme, mely a mi parlamenti köreinkben divatos, mely egykor melegség volt, most csak tartalmatlan sablon, mintha feszélyezte volna. Nem barátkozott a mamelukokkal, nem vacsorált, nem szincerizált velök. Nem szedte be esténként a tömjént, mirhát, mely itt kijár a hatalmasoknak. Nehéz időkben sürgött-forgott, kapacitált kézzel-lábbal, de jó időkben hideg maradt, mintha mondaná: „Nincs most rám szükségetek.” Ha bejött is rövid időre a klubba, csak kevesekkel érintkezett. És ha odalépett is valamely beszélgető csoportba, a szokott témák, az apró perfidiák, hízelgések és szegényes cselszövényecskék idegenek voltak lelkétől. Ez a csemege nem vonzotta s nem látszott magát otthon érezni e helyen. Ő, aki a természettől közlékeny, itt többnyire hallgató és zárkózott maradt. Nem üdvözölte ismerőseit, ahogy itt szokás, ama farizeusi mosolygással és alpakka nyájassággal, mely lassan-lassan valódi paródiája lett a bizalmasságnak. Sokan zokon vették tartózkodó, kimért, sőt idegenkedő viseletét, mások ellenben mentegették őt: „Hiszen nem lát.” S csakugyan, ő maga is panaszkodott némelykor, hogy rövidlátó, de ez nem akadályozta meg abban, hogy mindig gyorsan, biztosan lássa és találja meg azokat, akiket keresett.

Annál föltünőbb ez a zárkózottság, mert Széll Kálmán alapjában nagy causeur, ki szélesen tud és szeret beszélni, előadása folyékony, mint a patak s szertecsapongó, mint a fecske röpködése. Eltér a tárgytól, meg visszaugrik, átveti magát más témára s arról megint egy kiágazó harmadikra, negyedikre, és midőn a hallgatók jóformán elfelejtették a kiindulási pontot, egy-egy megkapó fordulattal hirtelen visszatér oda, mosolyogva jegyezvén meg:

— No ugye nem vesztettem el a Fühlungot.

Nagy egybekapcsoló erő nyilvánul benne s rendkívüli emlékezőtehetség. Előadása nem olyan lebilincselő, mint az Eötvösé, melyben a humor aranya csillámlik, sem nem olyan pezsdítő, mint a Szilágyié, ki finom malíciákat fon össze vastag Kraftausdruckokkal, de érdekes, meleg és színes.

Csak hogy a klubban ritkán melegedett föl! S még ritkábban szólott hozzá a napi kérdésekhez, ami egyrészt jó ízlését mutatja, mert a klubban mindig személyekről van szó, személyek és mindig csak személyek, míg Széll nem beszél és soha nem ítélkezik személyekről, csak dolgokról. Ez az ő egyik nagy kvalitása a mi politikusaink fölött, kiket sem a levegő, sem az intézmények nem izgatnak. Alapmotívumaik Tiszáék megsemmisítése, Bánffy megbuktatása, Apponyi minisztersége, Péternek vagy Pálnak államtitkársága, stb. Nagy nemzeti hályog ez a szemeken. Nem tudni meglátni a hazát, csak a személyeken keresztül.

Talán ebből is magyarázható, hogy Széll jobban érezte magát a Nemzeti kaszinóban, hol a Lobkowitz herceg-féle tarokkpartiban vesz állandó részt. A kaszinó urai előtt állítólag jobban kigombolkozott, s tény, hogy itt jobban ismerik, mint a pártklubban. Maga Lobkowitz is, ha

Bécsben vagy akár itt valamely politikai kérdést vetnek föl eléje, ezekkel vagy hasonló szavakkal zárkózik el a nézetnyilvánítás elől:

— Ah politika! Ahhoz a Széll ért. Azt vele kell megbeszélni.

S ebben igaza van a tarokkozó hercegnek. Széll kétségkívül egyike a legértékesebb államférfiaknak. Ezt a címet nálunk egyébiránt könnyen osztják, pedig a mi úgynevezett államférfiaink többé-kevésbé még hasonlítanak azokhoz az afrikai törzsfőnökökhöz, kiket lefestve látunk a képeslapokban. Némelyik még félig meztelen, de egy finom londoni cilinderkalap van a fején félrecsapva, a másikon francia pantallon lötyög, de az orrában még ősi fülbevalók, s a csupasz mellén tetovírozott pelikánok. Szóval egy-egy modern európai ruhadarab megakad egyiken-másikon, de még teljesen jól felöltözött afrikai főnököt senki se látott. Nos hát Széll végre egy jól felöltözött magyar államférfi, s aki tisztában van azzal, hogy az országgyűlési beszédeken és jól szervezett főispáni karon kívül még sok más szükségletei vannak egy nemzetnek. Hogy az ország ezernyi meg ezernyi dolgozó lakosainak tökéletesen mindegy, kik szívják esténként cigarettáikat a Lloyd-épületben, és hogy miképpen érzik magukat. Hogy ipar, kereskedelem, irodalom, művészet, tudomány teszi a nemzeteket nagyokká. Senkise kíváncsi rá például, milyenek most a francia departement-főnökök, sokkal inkább, hogy a francia írók milyenek, vagy az egyetemi tanárok Nancyban és a színészek a Comédiében. S ha új kormány alakul Párizsban, az ördög bánja, de ha új női kalapokról kél hír, az villámgyorsan futja be a földgolyóbist.

Ha valaki, Széll tudja, Széll érzi ezt, s hogy a legutóbbi káoszról ő bontakozott ki miniszterelnöknek és nem más, az magában csak jó szerencse Magyarországra.

Hogy az-e órá nézve is? Ki tudja? Népszerűség, dicsőség, tömjénillat száll felé mindenünnen. Hallja a legédesebb hangokat. Azt a csörömpölést, melyet a fegyverek lerakása okoz.

A fellegekig csapódnak föl az éljenek. Méz csurog Bécsből, méz a kaszinóból, méz a vidékről, még talán az asztalláb is mézet eresztene, ha megcsapolnák. — Hódolók és bámulók egész raja kering az udvarában.

De vajon mit mondanak neki a rátóti fák, az ő őszinte barátjai, akiket ő maga nevelt, akiket úgy ösmer és úgy szeret? Van-e még néhány magányos perce? Szokott-e még közöttük kontemplálni? És nem susogják-e neki: „Bizonytalan barátokkal cseréltél föl bennünket!”

* *
*

Az idő elbánik mindennel, de leghamarabb a közepes dolgokkal. Kiváló politikusoknak, ha nem egyszersmind vezérek, még a nevek se marad fenn, de a legegyszerűbb mamlaszok egy közbeszólásért, vagy annyiért sem, egy esetleg rájuk alkalmazott bon mot-ért élni fognak. Szóval a nagy bolondságoké és a nagy bölcsességeké a halhatatlanság: ami közbül esik, az idők papírkosarába való.

Nálunk se fognak élni a Szontagh Pálok, Somsich Pálok, de élni fog Róth Pál, mert mandátuma aktáihoz hozzácsatolta szórakozottságból a számlákat, amibe a mandátum került. A parlament harcai, a forrongások, lecsendesülések, a köznapi tevékenység rendes arányú hullámai mind alámerülnek az éjbe; a nagy vitákat, a szép beszédeket, az aggodalmakat, reményeket letörli egy láthatatlan szivacs — de megmarad mint egy nagy abnormitás a mostani béke története, míg csak parlament lesz. Igaz, minden jel mutatja, hogy nem sokáig lesz. — S igaz az is, hogy sok szem marad utána szárazon.

A nagy abszurdumok kiváltságával lesz bebalzsamozva ez az esemény, amelybe annyi érthetlenség, dilemma és különösség vegyül.

Hogy az ellenzék, mikor éppen legjobban van összetörve, akkor képes a legintenzívebb erőt kifejteni.

Hogy a többség, mikor a legóriásabb, leteszi a fegyvert a kisebbség előtt.

S hogy az ellenzék kegyetlen hadjáratban bombázza előbb a hajlékot, amelybe aztán beköltözik lakni.

Mindez megtörtént. Széll formulájától, mint valami tündérvessző suhintásától, falak omlottak, hidak támadtak, és a két tábor, mely emberemlékezet óta harcokat vív egymással, most együtt szívja a békepipát a Lloyd-termekben. Valóban, furcsa látvány. Ha az előszoba fogasain nincsenek is egymás szomszédságában frígiai sapkák és Gessler-kalapok, a tarkaság mégis szembeötlő. A Károlyi Sándor gróf felöltője mellett van a György Endre hacukája, s Blaskovics tisztelendő úr a Beksics szögén tartja fekete nemezkalapját. És benn? Óh, istenem, benn! Mosolygó arccal járnak föl s alá a honatyák, öreg szabadelvűek és ifjú szabadelvűek, a disszidensek (a hidászok), a harckeresők, a békekalapácsolók, az egyházpolitika volt hívei és volt ellenségei. Horánszky fáradtan ereszkedik le az alacsony pamlagra a Bánffy szobra alá, hogy majd pikétet játsszék később Münnich Auréllal. Apponyi végzetét viseli nemes megadással, egy szó, egy mozdulat el nem árulja, hogy különbséget tesz a párttagok közt. Egy mameluksoportnál áll meg: „Hol vacsoráztok ma este? Én is veletek megyek.” Hodossy Pulszky Ágosttal konferál. Ah, milyen szépen vegyülnek! Bárányok és farkasok, egerek, macskák, saskeselyűk és denevérek. Itt van mindenki. Az Andrássyak ismét magyaráznak valamit. Csáky az ő nyugodt grand seigneur-i magatartásával mintegy cercle-t tart az elébe kerülő ösmerősök közt. Itt van mindenki. Előjött gróf Szapáry Gyula is a homályból. — Híres arról, hogy mint a bumeráng, visszaesik oda, ahonnan elhajították. — Együtt van a kompániával (még most legalább), és jó, amíg ő itt van, a titáni szónok is, aki különben egyedül szokott járni fényben és ködben, mint az üstökös. Szelíden jön ki a kártyaszobákból az öreg Tisza s vált útközben az új társakkal egy-két barátságos szót. Hejh, sok barátságtagalant cseréltek ki azelőtt! Gróf Tisza István átcsapott a simábbik zöld asztalhoz, a csontgolyókat lökdösi dákJával egész este. Hock János nézi és kritizálja. Gyönyörű pall-mall ez így együtt. De nehogy vésődhöz nyúl Phydias és kifaragd ezeket a nyájas arcokat, mert ezek csak álarcok, Phydias, amelyek vagy lekopnak, vagy az első zajos estén elvettetnek; az igazi arckifejezések belül vannak, és ki tudja, milyenek. A gyűlöletnek sárgasága és a féltékenység ónszíne, vagy a haragnak pírja át nem üt a lárvákon, és minden nyugodt, csöndes, minden magától értetődik, ami tegnap este még lehetetlen volt.

A nagy pigra massa, a régi párt meg se látszik. Hogy hol van? A szép Clorisande-nak is csak egyetlen olyan inge volt, mely őt láthatlanná tette. Ki szabta e sok inget az öreg szabadelvűekre? A régi kormányok, kik minden akciótól elszoktatták. Ellenben az újak mozgékonyak, mint a halcsíkok, és dominálni látszanak esténként a nagyteremben, mintha százan és százan volnának. Persze ők sokat adnak a külső megtévesztésre és magokkal hozták volt választóikat is, szinte mindnyájukat, oligarchákat, latifundiumok urait, püspök rokonokat, kik a Mária utcai jezsuita templomban imádkoznak délelőtt s este itt vannak a szabadelvűség ütött-kopott kaszárnyájában.

És megindul az elmélkedés bizalmas körben, intim vacsoráknál, s ki-ki véralkata szerint ítéli meg a helyzetet.

Mi győztünk — mondják az optimisták — újak és régiek. Éppen az ellenkezőt hiszik a pesszimizisták itt és ott. Lehet bizonyítani akármelyiket.

Egy miniszter a régiek közül így szól:

— Ha egy folyóba beömlik a patak, azért ugyanaz a folyó marad.

— De ha sós ízű volt a patak, mely a folyamba szakadt — ellenvetik az aggódók —, az édes vizű halak nem élnek meg többé benne.

Nehéz ebben bírónak lenni. Hogy ki a győztes, ez lehet csiklandozó a személyes hiúságra nézve, de végre is csak kanapé-kérdés. Az országnak mindegy. Az ország lett a győztes, ha éppen tudni akarjátok, mert az ország nem okoskodott, hanem csak a békét akarta. Nem vette számításba talán, hogy a parlament betegségei csak elodáztatnak, de meg nem gyógyulnak. Megundorodott a harctól. Ez volt az egész. Békét akart, és béke lett. Mindjárt most akarta a békét, tehát meglett mindjárt. Hogy mi lesz a következmény? Ebben ismét nehéz jósnak lenni. De egy bizonyos: hogy azoknak a bejött uraknak is joguk van szabadelvűeknek lenni. S ha azt állítják, hogy ők azok, hinni kell, esküt rá kivenni nem lehet. Igaz, hogy ezzel a régi szabadelvű párt esetleg, sőt alkalmasint némi változáson fog átmenni. Hogy jó lesz-e ez a változás? Ki tudja! Ha két pislákoló tüzet összekotornak egy rakásra, mondják, tisztább, ragyogóbb lánggal ég. Sok csodálatos történhetik a nap alatt. Valami szörnyű rossz változás ellenben nemigen lehet. Az elnevezés végre is a régi marad: „Szabadelvű párt”. Szépen cseng. S amilyen gallimathiasz a szabadelvűség a magyar elmékben, ez untig elég a jámbor polgároknak. Hiszen a tudat a fő, hogy szabadelvű jelvényben kormányoztatnak. Szemere beszéli, hogy néhány fűszerkereskedést ismert, részint a fekete, részint „a fehér kutyához” címezve, de fekete vagy fehér kutya nem volt a nevezett boltokban kapható. A kereskedés azonban mindamellettt jól ment és meghozta a megfelelő gyümölcsöket.

Hát az utólagos kiábrándulás! A csalódás keserves utóérzései! Ejh, ostobaság. Boldogtalan-e azért valaki, ha abban a hitben eszik macskahúst, hogy az nyúlpecsenye? Végre is a szósztól függ. S a mártások már a múltban is sok idegen ízt elenyésztettek. Legfeljebb a Brillat-Savarinoknak kell még ügyesebben keverni pépjeiket.

S ami magát a pártot illeti? ... Óh, jóságos egek! Nem mindegy-e a népek ezreinek, hogy melyik árnyalat kerekedik felül a klubban? Hogy a fekete hangyák irtják-e ki a veres hangyákat, vagy megfordítva? A zombék megmarad és valaminő hangyák is lesznek benne.

De nem ily bagatell a szituáció Széll Kálmánra nézve — s főleg órára szól e kis cikkecske. Okos fej, erős judícium, és nagy megfigyelő tehetsége van. Meg kell jelennie előtte a dicsőség aranyfüstje közt is annak a fehér kísértetnek, mely előre vetődő árnyéka a jövőnek. Sejtenie kell (vagy talán tudja is), hogy a megkötött békébe a háború magja van becsomagolva.

És ha el lehet is hinni az özönvizet a föld gyomrába tepert és szénné vált erdők tanúságára, a Noé bárkája már gyanús dolog. Illetőleg a bárka maga még hagyján, a belegyűjtött különféle vadállatok is megjárják — de hogy aztán ezek a vadállatok össze nem tépték Noét, az egyenesen hihetetlen. Lehet, hogy Noé varázsló volt. Lehet, hogy Széll Kálmán is varázsló. De néha a varázslók is rosszul járnak és többnyire nem azzal, hogy a szellemeket előhívják, hanem, hogy nem tudják őket visszaparancsolni a skatulyáikba.

Míg ott künn, messze a viselős szabadelvű kaszárnyától éltető remények fakadnak, míg folyvást hullanak le a párturalom békói, s tisztább levegő fújdogál, mert Széll abban az egyben csakugyan varázsló, hogy amit Amerika merészen csak most tervez, ő egy karikacsapásra más klímát teremtett az országnak, míg ott künn ametiszt színben csillog a politikai horizon, mint ahogy a kietlen, összeropedezett hegyek szoktak távolról a zafír kék színeibe öltözni, azalatt bent a klub termeiben, ahonnan sok jó és sok rossz jött harminc év alatt, lábujjhegyen settenkedik a kölcsönös gyanakodás, Dionysius-fülek hallgatóznak a szögletekben, s gyíkszemek leskelődnek a lárvák alúl. (Nem rémlik-e nektek, ifjú és öreg szabadelvűek, hogy ez álarcos gyülekezetben maga a fehér béke is lárvát visel?)

S ami némiképpen összetartja egy harmonikus egésznek látszatában e nyüzsgő, tépelődő tábort, az az illem és a jó nevelés. Kétségtelenül elég alap egy soirée erejéig, de az össze-

forrasztáshoz együtt megvívandó küzdelmekre igen csekély muníció. Az éles szemek sötét kontúrokat látnak. Látják a szövőszékeket és a vetélőt — sőt a takácsokat is. Csak még mozgásba nem jöttek a kezeik az intrikák fonalaival.

Egy okos politikus ekképpen jellemezte a helyzetet, kérdeztetvén, hogy megy a Széll Kálmán dolga.

— Most még nehéz, nagyon nehéz — felelte aggodalmasan.

— Nehéz? Ugyan! Hisz mindenki hódol előtte, mindenki dicsóíti. Miért nehéz hát?

— Mert még nem látja ellenségeit.

S valóban optikai csalódás, hogy Széllnek könnyű kormányozni. A kormányzás sohase volt nehezebb, mint e percben, midőn a féltékenység, az önfenntartás és a felülkerekedés összes szörnyei ébren vannak, midőn kétszer háromszáz Árgus-szem figyel, és félannyi koponya abban fő, hogy vajon végre hova csatlakozik Széll Kálmán? Kinek dobja kendőjét a szultán? A régieknek-e vagy az újaknak?

A legprimitívebb dolgok, melyekről máskor egy szó sem esett volna, a legártatlanabb mozdulatok *kényes* feladatokká változtak át e sajátságos háremben, Széll összes kormányzati művészetét igénybe vevők. Egy főispánt ha fölment, egy jelentéktelen bizottságot ha összeállít, egy ebédhez való vendégeket ha összehí, megindulnak az aggodalmak, az ügynevezett „messzemenő kombinációk”. Óh, milyen érzékeny gépezet ez! A karikák, pörgettyűk, jelzők, kerekék, srófok, mind elkezdenek mozogni, pattogni és berregni.

Vajon meddig tarthat el egy ilyen problematikus gépezet, és önként tolul föl a kérdés, hogy fog-e ez, ha csak ideig-óráig is, jární tudni? És hogy elegendők-e az egymáshoz nem illő részek összetartására a szép, okos beszédek, melyekben nincsen hiány? E tekintetben meg-lepte Széll az országot. Milyen friss ő és milyen újnak látszik! Az objektivitás, a nívó, a becsületes szem, mely nem kancsalít semerre. Néhol az erőnek messzehangzó dallamosságáig száll föl e Széll Kálmán, akit már-már elmúlt politikusnak tartottak némelyek.

De mily hiábavaló ez az erő, az erők összessége a végzet ellen, mely egy órában bizonyára megérkezik. A szív legmélyéből előtörő kiáltás vagy a legszebb Beethoven-szimfónia se állítja meg a siető folyamatot, melyek szintén meg fognak érkezni egy órában oda, ahova megindultak.

Azért tehát feleslegesek a rekriminációk, hogy: ha nincs ischli klauzula, vagy ha Bánffy így, Tisza úgy... Bohó beszédek! Minden úgy történik e földi téreken, ahogy történnie kellett és semmi szín alatt se történhetett volna másképp. De ha mégis eshetik feltartóztatása ama dübörgő keréknek, mely sokakat fog eltaposni, ha lehetséges akadályt vetni, hogy valami később történjék, ami esetleg előbb következne be, akkor ez csak a Széll magatartásától függ.

Ha az objektivitás oly magaslatán marad, amelyen most áll, s nem hajlik vonzalmával se ide, se oda, hanem bizonyos kimért távolságban, sem nagyon messze, se túlságosan közel, fölötte fog szárnyalni a régi és az új szabadelvűeknek, mindaddig, míg egy választási rostára rakhatja őket, akkor, nem lehetetlen, a végzet is paktál vele. Abszurdum, az igaz, hogy valamely pártvezér szándékosan hidegséget ömlesszen maga és pártja közé, mert a hideg közönségesen megöli a pártvezéreket. Ők a melegben élő amphibiumok.

És mégis, mégis... A politikában nincsenek abszurdumok, mert különös szituációk vannak.

Nyilván az említett Noét is azért nem tépték össze a bárkájába gyűjtött különféle vadállatok, mert sohase ment hozzájuk egész közel s csak úgy a rácson keresztül etette őket.

ELŐSZÓ [AZ EGYETEMES REGÉNYTÁR ALMANACH AZ 1900. ÉVRE C. KÖTETHEZ]

Képzeltbeli miniszterek⁴

Közel egy negyedszázada szántom már a fehér „kutyanyelveket” mint író és mint hírlapíró. Nem bírom magamat egészen odaadni az egyiknek. Úgy vagyok, mint Apaffy Mihály, kinek kétféle imádságos könyve volt, s ha azt látta, hogy siket füleknek beszélt fölfelé az egyikből, a másik vasárnap elővette a másikat.

De vagyunk így többen, az a baj, hogy sokan, egyszer írók, máskor újságírók. Egy része kedvtöltésből, de leginkább azért, mert az egyik civillista nem elegendő. Pedig a két foglalkozás közt nagy a különbség.

Az író a halhatatlanságnak dolgozik, a hírlapíró a holnapi napnak, de a holnapi nap bizonyos, a halhatatlanság bizonytalan. Az író kétségkívül szuverén a fantázia birodalmában s alakjai sorsát maga intézi, megházasítja vagy lefejezti őket, amint neki tetszik, hatalma nagyobb az angol parlamenténál, mert ő fiúból is csinálhat leányt, a hírlapíró ellenben a való életben dolgozik, üti vagy emeli az élő embereket, de egész korlátlanul mégse bír a sorsukkal, mert a legmaróbb cikk se töri el a csontját senkinek.

Az újságírónak ingyenjegye van a vasutakon, a poétának ingyen lova van — a Pegazus. Valóságos király ő, mikor a hátán ül. Csak mikor leszáll róla, akkor kicsiny és boldogtalan. De hát minek száll le? Hja, mert kell, mert éppen a boldogtalanság az a rét, ahol a lovacska legelni szeret.

Így folytathatnám a különbségeket a két foglalkozás közt, felsorolhatnám azokat a kedves bohóságokat, amelyekkel a mi fekete kenyérünk körül van cifrázva, a fejedelmi többest és a különféle praerogatívákat. De minek? Az olvasó már ebből is láthatja, hogy a fantázia országa és az úgynevezett „hetedik nagyhatalom” különböző szélességi fok alatt fekszik, elütő éghajlati viszonyokkal, s hogy egy kalamárisból igazítani a kettőt talán sok is egy embernek.

Hát persze sok, de nem lehetetlen. Teringettét, tart az ember magának a két képzeltbeli országra képzeltbeli minisztereket... ez az egész. Nekem magamnak is két ilyen fickóm van, egy irodalmi- és egy újságminiszter. Ezek keresik ki a témáimat, propozíciókat tesznek, intrikálnak nálam egymás ellen, kontrakarírozzák egymást s beletanácsolnak egyik a másiknak a dolgaiba, azonfelül dicsérik a szakmájukat.

Az újságminiszterem így szól:

— Nincs nagyobb boldogság, mint súlyos argumentumokkal összerombolni egy hatalmas embert.

— Ugyan menjen! Szilágyi azt állítja, hogy a legsúlyosabb vezércikknél többet nyom a mázsálón egy szúnyog teste.

A szépirodalmi miniszterem így szól:

— Semmi se ér föl az alkotás gyönyörűségével. Scott Walter egyszer így kiáltott föl: „Ha szép leány kell, írok magamnak egyet.”

— Hja, az Scott Walter volt! Lássá, Jókai már nem tartotta elengedőnek.

Csak képzeltbeli miniszterek ugyan, de azért mégis megvannak bennük a valóságos miniszterek rossz tulajdonságai, s már nehányszor estem áldozatul annak, hogy egymás rovására törekszenek érvényesülni. Itt van, hogy messzebb ne menjek, a „Kis primás” című regényem. Egy helyütt úgy kavargó a mese, hogy egy névtelen merész ifjút nemességre emel I. Mátyás

király, s minthogy a szituáció, amelyben a jutalmazandó vitézi aktus történik, egy most élő nemesi család nevéhez vágna a legjobban, a jelenlevő újságminiszterem, *akinek mindig vannak protezsálni való emberei a Nemzeti Kaszinóban és egyebütt, és aki bomlik egy kis aktualitásért*, hozzám hajlik s azt súgja, vegyem csak bátran az illető most szereplő család nevét és előnevét, így még sokkal érdekesebb lesz a történet. Úgy is lett. Persze gondoskodtam, hogy legyen hozzá földterület is: úgy egész gavallérosan, egyik folyótól a másikig.

Hát jól van, egyszer csak kapom a leveleket az illető család tagjaitól, kik közt egy magas udvari tisztviselő és egy igen kiváló politikus is van. Írják, hogy már ők is hallottak valamit harangozni a családnak e dicsteljes eredetéről, sőt több mint félszázad óta kutatják, kergetik az erre vonatkozó kútfőket, adatokat, amelyek íme szerencsésen napfényre kerültek a penész alúl — de már most valljam meg stante pede, honnan vettem.

Feleltem aztán a következőket:

„Tisztelt barátom! Ezt a nemességet nem I. Mátyás adta nektek, hanem én. Legyetek azonban teljesen megnyugodva, mert körülbelül éppen annyit ér, mint a többi hasonló családi legendák. Egyébiránt maradtam stb.”

Mondanom sem kell, hogy az egész család megneheztelt rám, és én keserű szívvel határoztam el, hogy többé nem adományozok nemességeket.

No, hát éppen ez az, erre jó a kétféle foglalkozás; ha az egyikben rövidség éri az embert, beletemetkezik a másikba. Nyomban ez esetre közönséges újságriportot írtam Nagy Andrásról, aki húszezer forintos alapítványt tett Hódmezővásárhelyen. Elújságoltam, hogy az öreg gazda artézi kútra szánta a pénzt, legyen a városnak egészséges ivóvize. Nem hallgattam el, hogy egy darabig habozott, mert egy-két odavaló úr váltig azt tanácsolta: neveltessék inkább az összeg kamataiból idők végéiglen egy szegény tanuló fiú, ez az igazi halhatatlanság, mert mindig lesz valaki Hódmezővásárhelyen, aki áldja a Nagy András porait, neki köszönvén tudományát.

Hát amint írom, írom, egyszer csak megfogja a kezemet, szinte akaratom ellen, s viszi tovább pennástul a papíron a pernahajder szépirodalmi miniszterem, *aki szereti a színes mondatokat és nem törődik a száraz tényekkel* — s folydogál az írás következőképpen:

— No, szép volna ez is — jegyzi meg Nagy András uram —, majd alszunk rá egyet.

Másnap reggel volt a közgyűlés, amelyen adományt kellett bejelenteni, kérdezi a városház kapujában a tanácsoló urak egyike:

— No, mire határozta magát kegyelmed?

Nagy András uram röstelkedve vonogatta a vállát.

— Hát csak mégis úgy gondoltuk meg az anyjukommal, tekintetes uram, hogy *a tudomány már sok fejet megzavart, de a tiszta víz még egyet sem*.

Így jelent meg a riport, de lett is miatta nagy háborúság a hatalmas paraszt Londonban, maga Nagy András uram cáfoló leveleket íratott, sőt még a városi közgyűlésen is megfordult a crimen laesae Nagy Andrásiensis; szónokok keltek föl, akik nagy elokvenciával demonstráltak, hogy nem hazafias dolog ilyeneket imputálni Nagy Andrásnak, aki ezt, okos ember léte, sohase mondhatta.

Képzeljék bosszankodásomat! Hát van igazság a világon? Én egy kis zsuzsut, egy drága kövecskét teszek az öreg nyelvére, holott a Ciceróé alatt is csak közönséges kavics volt, s íme kigyót, békát kiált tőle egy egész város. No, nem is írok én hamar újságcikket! Volt néhány mesevázlatom, amiket a megboldogult Grünwald Béla hagyott rám, keserűség földjében

fogamzott kender, amelyekből nekem ostorokat kellett volna fonnom *a magyar demokraták* ellen. (Hanem én csak ingecskéket szőttem rájuk e kenderből.)

Az egyik beszélyben, ahol maga a hős különben költött alak, költött névvel, költött cselekményekkel, inkább csak mellékesen, szín gyanánt, megint kicsúszik a tollamból egy *igazi név*. Egy felvidéken virágzó jó család ősének, a század elején, I. Ferenc alatt alispánkodó Pál úrnak a neve.

Mindössze annyit írtam e Pálról, hogy egy gyémántgyűrűt viselt, mely midőn a bécsi udvari színház egyik páholyában ülne és tapsolna, vibráló fényével bántja a vele szemben ülő Ludovika császárné szemét, ki is azt üzeni (persze Pál úr előadása szerint) a hopmesterétől: *hogy szépen kéreti a tekintetes urat, legyen szíves a gyűrűje kövét befelé fordítani.*

Ez volt az egész. Ez a kis burleszk a gyűrűvel. Egy betűvel sem több. S íme, amerre csak laktak Pál úrnak maradékai, Nógrádból, Gömörből megszólaltak sorjában nagy aprehensive, hogy az ősiüket gúnyolom, vagy cáfolva, hogy az egész gyűrű légből kapott koholmány, az öreg úr soha nem is volt Bécsben, vagy pedig kíváncsian, hogy hiteles-e valóban a leírt jelenet? (Feleltem is egyiknek tréfásan: „Nekem maga Ludovica császárné beszélt.”)

De hogy még teljesebb legyen a bűnhődésem, megjelent nálam egy úriember a családból s kívánta, nyilatkozatnám ki nyilvánosan az adat alaptalanságát. Próbáltam mentegetőzni:

— De ez nem történelem, uram, engedje meg. Én mindössze egy szép gyűrűt húztam fel a fantáziámmal az ön nagyapja ujjára; ez csak nem nagy vétek s ez is úgy van előadva, hogy nem vehető komolynak. Azért van ott zárjelben: „*Pál úr előadása szerint.*”

— Annál rosszabb, mert ha maga nagyatyám állítja, csak annál jobban hiszi a rokonság.

— Hát aztán, ha hiszi is?

De már erre föl pattant az én látogatóm és az üstökébe kapott.

— Ej uram, az én apám osztotta fel a hagyatékot, és a maradékaimnak is a szemére hányhatnák a mellékágak, hogy az eltitkolt drága gyűrű az én ágamban kallódott el.

...Gondolhatják, hogy ez az eset is mélyen bántott, és most már beláttam a gyökeres intézkedések szükségét. Rögtön behíttam a két miniszteremet, elmondtam nekik a fentebbi három esetet.

— Lássák az urak, önök nekem sok bajt csinálnak azzal, hogy egyik a másiknak a ressortjába beleszól, és én aztán *összekeverem* a dolgokat. Vegyék tekintetbe, hogy csak olyan eseteket hoztam most föl, ahol mi adtunk valamit az embereknek, de hátha olyan esetekre gondolok, ahol elveszünk valamit az emberektől? Ez, uraim, egyenesen a forradalomra vezetne énellem.

Ezeket előrebocsátva szigorúan meghagytam, hogy ezentúl, mikor az egyik miniszter nálam van kihallgatáson, a másik ne merje az orrát beütni a kabinetembe.

Ők maguk is helyeselték ezt (aminthogy ők még sohasem helytelenítettek semmit), s kimondtuk közös egyetértéssel a következő rendszabályt:

hogy költött dolgokhoz a regényekben nem szabad élő embereket állítani;

s hogy élő emberekre az újságokban nem szabad költött dolgokat feltűzdelni.

Mikszáth Kálmán*

* Előszavaimat rendszerint Katánghy Menyhért igen tiszteit hírlapíró- és képviselőtársamnak szoktam beküldeni megbírálás végett. Az idén a nevezetes honatya még falun időzik családjá körében, oda küldtem tehát a főntebbi apróságot, melyet a következő levél kíséretében kaptam vissza:

Tisztelt barátom!

Neked körülbelül igazad van, ámbar én jobb ideát adhattam volna kölcsön, ha kértél volna. De jól tetted, hogy nem kértél. Csúnya asszonytól csókot, szegény embertől kölcsönt ne kérj, mert azok eldicsekesznek veled.

Az esetet azonban mégis közlöm, bővebb kiszínezésére annak, mennyire érzékeny a magyar közönség, különösen a nyomtatott betűvel szemben. Ezek, barátom, nemcsak hogy megsértődnek, hanem valóságosan várják, szeretik a sértést és úgy keresik a betűerdőben, ahogy a gombát szokás.

Hallgass csak meg. Te jól ösmerted Grünwald Bélát és szeretted. Hiszen említéd is az előszóban — éppen azért jutott eszembe a dolog.

Hát egyszer évek előtt bemegyek a Házba. A folyosón szemben jön velem Grünwald Béla neheztelő arccal.

— Mit vétettem én a lapotoknak? — kérdé színéből kikelve. (Tudod, milyen érzékeny volt.)

— Talán megbántott a lap? — tudakoltam megijedve.

— Szép! — mondá dühösen. — Vérig sértitek az embert.

— Ohó! Becsületesre mondom, nem tudok róla. De megreperáljuk, ahogy lehet — feleltem a lapot kihúzára a zsebemből. — Hol van? Mi van? Mutasd meg, kérlek!

— Olvasd csak el a vezércikket!

Átfutottam mohó szemekkel, de sehol sincs benne a Grünwald név, aztán olvasni kezdem a tartalmat, hát arról szól, hogy a vita már túlságosan előrehaladt és elposványosodott, ideje volna abbahagyni, a jó szónokok úgyis elmondták a nézeteiket heteken át, ami csiripelés ezentúl eshetik, az nem ér már egy hajítófát sem.

— De hisz ebben egy betű sincs ellened.

— Úgy? — kiáltott föl, és a tiszta fényű kék szemében harag égett —, de most már fordíts a másik oldalra és olvasd el az entrefillet-t.

Eloolvastam azt is; az állt benne, hogy szólásra még föl vannak jegyezve Remete Géza, Nagy Pál, Vass Pál, Szabó Pál (szóval egy csomó ismeretlen név) ... és *Grünwald Béla*.

Feszült várakozással tekintett rám, hogy mit fogok mondani. Mikor fölemeltem a szememet a lapból, láttam az orracimpái rezgését.

— Nos?

— Hát semmi — feleltem. — Egy egyszerű hír. A szónokok nevei leírva az elnöki katedra fekete táblájáról. No, ebben csak nincsen sértés! Ezt akárkinek megmutathatjuk.

— Jó — pattant föl keserűen —, de most már *kombináld össze a kettőt!*

Erre aztán elnevettem magamat.

— Már bocsásd meg, kérlek, de *kombinált sértéseket* nem honorálunk.

Így jártam meg Grünwalddal. Pedig ő legokosabb embereink közül való volt. És mégis ő találta ki a *kombinált sértést*. Hát hallottál ilyet? Ebben az országban! Pláne a ház folyosóján, ahol olyan bőven teremnek *igazi* sértések. De nem elég. Az emberek telhetetlenek, barátom. Becsületesre mondom, nem elég nekik. S mint a halakat szokás, mesterségesen is szeretnék tenyészteni a sértéseket. Különben minden mindegy. Küldj postafordultával tizenkét pakli helvét kártyát.

Menyhért

AZ ISTVÁN-SZOBA⁵

A vacsorálás mindig nagy szerepet játszott a magyar politikai pártok életében. Az emberek este nyilatkoznak meg legőszintebben, mikor a gázlángok kigyúlnak s megvilágítják a nyájas fehér abroszt az asztalon. A megboldogult Szlávy Olivér mindig mameluk volt este tíz óráig, azontúl lefekvésig szélsőbali. Általában minden képviselőben három ember lakik; egy Lancelot, egy önérzetes lovag, aki a Házban ül délelőtt s veri kemény páncélját mellén az ország színe előtt, hogy neki ez vagy az a meggyőződése, egy udvaronc este a klubban, akiben nincs csont, s nem is veri a mellét (mert behorpadna, minthogy viaszból való), hanem igyekszik lágy, édes hangokat adni, mint egy gitár, s végül van a vacsoráló képviselő, aki egy ingre vetkőzik bizalmas kompániájában. Valószínű, hogy egy negyedik ember is van benne, mikor otthon még azt az egy inget is leveti, hogy a hálóinggel fölcserélje; ez volna az igazi — de ezt sohase látjuk.

A három alakjából, amit láttunk, a vacsoráló képviselő áll legközelebb a saját valódi énjéhez. Következésképp a legtöbbet érő viszonyok, barátságok és szövetségek vacsora közben kötődnek. Innen a vacsorálás nagy szerepe a pártéletben a legrégebb diétai időktől le maig.

A vacsorálás különben is valami intimebb, szentebb minden más foglalkozásnál. Mint a muzulmánál a mosakodás. A vacsorázással csak a délutáni szundikálás vehető egyenrangúnak. Az ember föláldozza életét, vagyonát, de a délutáni álmát és a vacsoráját nem. És még ma is látjuk a klubban, hogy Szilágyi Dezső vagy Darányi, ha vacsorálni indulnak, oly gondosan válogatják meg vacsoráló társaikat, nem mintha kabinetet alkotnának örök időkre, de még gondosabban, úgy, mint a szultánok, mikor kendőt vetnek az odaliszkoknak.

Hja, nagy dolog az. Már Deák idejében is fontos perszónák voltak, akik az öreg úrral vacsoráltak az „Angol királynő” emeleti ebédlőjében, annál a történelmi nevezetességű asztalnál, mely a „Bourbon-asztal” név alatt szerepelt a legutóbbi időkben. Az öreg Deákkal elmúlt az asztal ereje, nem szárnyaltak szét onnan többé az ő pompás ötletei, magvas megjegyzései, parabolázó adomái. Az asztallábat, hogy onnan csurogjon ki nemes nedv, nem lehetett megcsapolni, mint Hatvani professzor tevé Debrecenben — akik pedig körüle ültek, a közelmúlt idők öreg urai, báró Kemény János, báró Podmaniczky Frigyes, báró Huszár Károly, Csernátony, Bedekovics, fegyelmezett, tapintatos és hallgatag politikusok voltak, akik sohase beszéltek a jövőről (az veszedelmes), se a jelenről (az fölösleges), politikai diskurzusaikban valahol a Bourbonok trónvesztésénél tartottak — innen neveztetett el a Deák egykori asztala „Bourbon-asztalnak”.

A Deák-párt hanyatlásának idejére esik a „vacsorapárt” szereplése. Ez a párt bizonyára jobban felelt meg nevének, mint akár a szabadelvű, akár a nemzeti párt — mert ők tényleg vacsoráltak. Tisza alatt a „keddi vacsorák” bukkantak föl. Fialat politikusok gyűltek össze a „Hungária” egy különszobájában s okos dolgokról beszélgettek minden héten egyszer, túlságosan okos dolgokról. Az unalom mindig besurrant az ajtón. Láng Lajosnak és Visinek, kettőjüknek, volt egy anekdotális élményük, Láng elmondta félig, aztán hozzátette: „A többit Visi tudja, mert ő volt ott.” Visi rendszerint nem vacsorált Lánggal egyidejűleg (mert hogy az egyik ott lehessen, a másiknak a szerkesztőségbe kellett menni), Visi tehát más alkalommal mondta el a kaland végét azzal a megjegyzéssel: „Az elejét azonban Láng tudja, őtöle kell azt meghallani.” Olyan óvatosak voltak, hogy egyik se merte elmesélni, amit csak a másik látott.

De a keddi vacsorák mindamelllett varázssal bírtak, s csakhamar mindenki ott akart lenni, a zárt jelleg tehát eltűnt, s ezzel a keddi vacsoráknak is végük lett. Mert az emberek különösek, oda szeretnek menni, ahova nem lehet. Mihelyt mindenki mehetett, nem ment többé senki.

Időközönként több vagy kevesebb ideig tartó vacsoráló társaságok keletkeztek, gyorsan és ok nélkül, mint a Nefud sivatagban a folyamok: víz nincs hozzájuk, és csak a finom homok fut medreikben. Legjobban és legtovább virágzott az összes parlamenti vacsoráló tanyák között az „István-szoba”. Majdnem három országgyűlésen nyüzsgött, mozgott ott egy eleven, bátor csoport, amely megkritizálta esténként a napi eseményeket és sokszor söpört a saját háza környékén is. De most a szabadelvű párt átalakulásával az István-szoba is már a múlté — azért adjuk át a krónikák számára.

Egy kicsiny baráti kör kezdett az „Istvánban” vacsorálgatni a Szapáry-rezsim alatt. A harcsabajuszú tábornok, gróf Pongrácz Károly, a kedves, megenni való öregúr, aki bámulatos szerelmi kalandjait mesélgette, a pajkos Casanova se ment keresztül annyi mindenre; odajárt a hallgatag Lukács Béla, ki nemsokára miniszter lett, Terényi Lajos, aki az „Agliardi megbuktatója” címet kapta, Rosenberg Gyula, a szenvedélyes kombinátor, aki a miniszterek arcából jósol, mint egy Lavater, az okos Darányi Ignác, aki mindig legelőbb ment haza és legelőbb is lett miniszter, dr. Farkas László, akiből királyi tanácsos lett, Molnár Béla, akiről egy téztás étel lett elnevezve „Molnár metéltnek”, Kabos Ferenc „a bécsi Kabos” címet vívta ki, midőn híre ment, hogy Bécsbe vitte eladni a sertéseit, amily messze még sohasem járt eleven Kabos. Mindenki nőtt itt, csak Pap Géza nem. A törzsökös emberekhez tartozott még Radó Kálmán, a heves disputáló Szily Pongrácz, Telegdy József, Latkóczy Imre, a hallgatag Markovics Kálmán, stb. Tíz óra felé betoppant Lánczy Leó valamelyik színházból. Az éji vonatok pedig hozták a kompánia főispánjait, a jó humorú Kállayt Szegedről, a csipkelődő báró Roszner Ervint Hontból, és akit két anya szült, az óriás termetű Szmrecsányi Györgyöt Árvából. Sokszor beült az ember este féltízkor egyedül a hajókabinhoz hasonlatos fehér szobába, s mire beköszönt az éjféli, megtelt az asztal vidám, kedves ismerősökkel, jó barátokkal. A szoba pedig megtelt füsttel, és a szellőztető pörgettyű elkezdett zúgni, prüszögni, olyan volt éppen, mint a hajókerék zakatolása.

Mintha utaznánk. És így utaztunk sok-sok évig. Hová? Mindenesetre a halál felé. Sokan már a túlsó parton vannak, mi többiek is mind öregedtünk, kivéven Latkóczyt, aki fiatalabb lett azóta.

Eleinte ezekből állott a társaság; nemsokára mindennapos lett Szilágyi Dezső, akkor igazságügy-miniszter. Jött Wlassics is. Vele Rosenberg nyert egy kombináló zsenit. Összesűgtak esténként: „Láttad ma a Wekerle arcát, milyen sötét volt?” Jött Vörös László, akiből csakhamar a szoba kedvence lett. Csöndes, szelíd embernek látszott. Pedig mindjárt megkezdte az intrikát — a Gundel konyhája ellen. Hiába, a gyomor, az a gyomor! A politikában türelmes konciliáns, a gyomor dolgában nem enged. Ebből az időből akvizíció Szemere a szoba legelevenebb csevegője, Lehoczky Vilmos, akit szendességéért „Vilma kisasszonynak” neveztek, a gyöngéd, érzékeny Rudnyánszky Béla, akit mindenki kényeztet, Örley Kálmán, a „finum”, és Purgly Sándor, a „rokon.”

Igazi jó gondolkozású szabadelvű kis csoport volt, leszámítva gróf Pongráczot, kiből volt egy kis konzervatív íz, de ebben a levegőben (melyet különben bicskával lehetett volna metélni a füst miatt) őt is bevonta a radikális liberalizmus patinája. Nagy kulcsosmagban az a kulcs is csak úgy cseng, mint a többi, amelyikkel a kripta nyílik.

De nem kell hinni, mintha a teljes egyöntetűség és egyenlőség fészke lett volna az István-szoba. Utopia az. Arisztokráciája a szobának is volt, mert az még Amerikában is van. Amerikában az az előkelő, akinek a nagyapja vagy szépapja az első hajón jött be. Az István-szobában az volt az előkelő, aki a pitykés libériába öltöztetett borfi uniformisához költséggel hozzájárult.

Az előkelőségnek a forrása ugyan eltűnt egy napon a borfival együtt, de mégis csak ebből a már nem létező uniformisból sarjaztak az ősi jogok, hogy ki a törzsökös úr, és ki a jött-ment.

Ez utóbbiak természetesen nem bírtak olyan tekintéllyel, de ilyen kisebb urak is gyakran fordultak meg a szobában. Ott vacsorált nem egyszer Tisza Kálmán (amikor otthon engedélyt kapott a kimaradásra), Jókai Mór (amikor otthon nem kapott vacsorát), a „fejedelem”, Kemény János, aki ha jó estét akart magának csinálni, ott hagyta a Bourbon-asztalt; egyszerűen eljött Bánffy Dezső is és báró Fejérváry Géza. Néha megjelent Láng Lajos, a „keddi vacsorák” főintendánsa, műértő szemmel nézve a dolgok folyását, mint ahogy idegen nagyhatalom attaséja nézi a hadi gyakorlatokat a szomszédban. Disputaanyagot Horváth Gyula hozott, ez az eredeti gondolkozású, zseniális politikus, akiről megírtam egyszer, hogy úgy tudta gruppírozni a semmittevést, hogy lázas tevékenységnek látszott. Kritikus napokon nem maradt el Pulszky Gusztó sem, és késői tarokkpartik után előjött teázni gróf Festetics Andor, akinek az ereiben epe foly vér helyett. Érdekes egyéniség, érdekesen szótt pályával. Gunyoros és maliciózus mindenkivel, még önmagával szemben is. Maga beszéli el, miképp ment miniszterségéről való lemondása után búcsúzni a királytól. A felség a rövid búcsúszavakra a szokásos sablont mondja:

— Also dank’ Ihnen, lieber Graf!

Erre a búcsúzó miniszternek menni kellene, de ő nem mozdul, hanem előadja hosszasan eljárásának apológiáját, s mikor már azt hinné, hogy teljesen meggyőzte a királyt, és talán bele se egyezik már a lemondásába, az megint int a fejével:

— Also noch einmal dank’ Ihnen, lieber Graf!

Az idők különösen kedveztek annak a tömör összetartásnak, mely az István-szobát, ha nem is történelmi, de legalább krónikai magaslatra emelte. Jöttek a „puroszok”, aztán az egyházpolitikai mozgalmak, aztán a király aprehenziója a kormány ellen, a kaszinói felhők, a bécsi felhők és mindenféle felhők.

És ebben a bekövetkező hadjáratban csak egy embert vesztett a szoba: Pongrácz grófot, akit a nagy rábeszélő tehetségű báró Atzél Béla, dolgozván akkor in politicis, húzott el a Tibiscusék táborából.

Az István-szoba keményen állt, mint a szikla. Innen áradt ki a melegség az egész pártba. Szilágyi vidám beszélgetésben egy-egy aperçuvel, egy bon mot-val adta meg sokszor az irányt. A hatalmas államférfi kigombolkozott néha, s ragyogó lelkének csodálatos ereje beleszállott az ingadozóba, akik azt ismét elvitték és megosztották a többiekkel a pártban. Ha este hallgatag volt és korán ment haza, másnapra rendszeren egyike következett ama nagy beszédeknek, melyek a campagne-ból az utókorra magmaradtak.

Bámulatatos volt ez a nagy ember, ahogy az tudta magát fegyelmezni és mérsékelni ezekben az időkben! Ő, aki olyannak látszott eleitől kezdve, mintha egyetlen példány mamut élne még itt köztünk. Mire lehetne egy mamutot a szertelen nagysága miatt használni? Összefogni más állatokkal nem lehetne, mert át találná lépni a társait, s ha ráhágná valamelyikre, agyon-taposná; befogni se lehetne, hogy valami terhet húzzon, mert minden jármű kicsiny hozzá, és ha hátrarúg, összetöri.

És ez a nagy mamut türelmesen, körültekintő óvatossággal húzta hegyeken-völgyeken, sziklákon, meredekeseken keresztül azt a járművet, amibe befogta magát. Az István-szoba tanúja volt annak az odaadásnak, annak az ezer aggodalomnak útközben — míg végre beérkezett a reformok szekérével.

Amilyen szeszélyes napközben, néha érdes is Szilágyi — este a vacsoránál mindig kellemes. A fehér abrosz nyájassága az ő személyére is átragad. Jó étvágyal eszik, de nem valami nagyon sokat. Azonban nagy körültekintéssel. Kikérdezi összes szomszédait, mit ettek, jó volt-e, s csak azután rendel.

Diskurzust nagyobb társaságban sohasem folytat a szomszédjaival, hanem mindig az egész társaságnak beszél, sőt ha észreveszi, hogy valahol az asztalmentén külön kottériák suttognak, azokhoz intézi szavait, míg csak nem sikerül őket beasszentálni a hallgatóság közé. S ez neki mindig sikerül. Mert hozzá fogható causeur nincs az országban. Persze sok függ attól, ő maga milyen hangulatban van. Ha mogorva, akkor gunyoros, sőt maró is, ilyenkor az irónia és a szatíra legfényesebb szikrái hasadoznak ki elméjéből; ha jókedvű, akkor játszi ötleteivel villanyozza föl asztaltársait. Mindig egy tövisbokorral dolgozik, de néha szúr vele, néha csak csiklandoz, sőt némelykor legyezget is. Nehéz volna eldönteni, mikor érdekesebb. De a legbámulatosabb az a plasztika, mellyel gondolatai kilépnek, akár jókedvű, akár haragos, akár fáradt, akár nagy dolgokról beszél, akár unaloműző semmiségekről. Ah a semmiségek! Ezek az ő kis cukorkái. Csupa zamát, csupa illat! A legkomolyabb dolgokról, mikor kőbe véshető gondolatokat szűr le, egyszerre át tud csapni a semmiségekre, melyek egy női szalon- vagy egy deákszobába válnának be. Ez mutatja a nagy embert, kinek kedélye széles, gazdag, mint a tenger mélye, fölhoz nagy csigát, kis korált, egy homokszemet — vagy egy cápa ugrik ki belőle.

Ez teszi Szilágyit ellenállhatatlan causeur-ré minden körben és mindenféle hangulatban. Aztán a mimikája, arca, szemei, vállmozdulatai, mind hozzáilleszkednek a mondanivalójához. Eötvös Károly is jóízú, a dolgok humoros fölfogásával hat. Deák a magvas, színes kifejezéseiivel gyönyörködtette udvarát, Grünwald Béla szellemes filozófiával bontogatta a fölmerült kérdéseket — de ezt mind meg lehet unni, ha sokáig tart: Szilágyi incselkedik, játszik az emberrel, ugratja, bosszantja, parabolázik, ironizálja, fölboncolja, összetöri mozsárban és aztán kibékíti.

Leginkább Darányival van háborúban asztal fölött (ez annyit jelent, hogy szereti Darányit). Az István-szobából datálódik az a mondása, mikor a témák elfogyásával egyszerre beállt a csönd az asztalnál:

— Nácikám, állíts valamit!

(Hogy aztán ő akármit állít is, megdönthesse, kiforgathassa.)

Igen, Darányi a kedvence. Ha bejön, rögtön körülnéz, ott van-e? S igyekszik valami fogantyút találni, hogy csipkedhesse. Külön témái vannak készletben Darányi ellen. Ha új nincs, a regiekhez nyúl. Ezekből a leggyakrabban hozza elő a Darányi orvosságos üvegeit, melyekkel elbarikádozza magát a halál elől, s melyek az éjjeliszekrényén vannak elhelyezve a különféle nyavalyák ellen. Mulatságosan, színesen beszél el, és akárhányszor hallja az ember, mindig édesdeden tud rajta mosolyogni.

Ha Darányival végzett, mint a sólyom, szétnéz s megint lecsap valakire. De abban gyöngéd, hogy csak az erősebbekkel köt ki, akik vissza mernek neki vágni. A gyöngét, félnéket nem vágja, sőt védi, becézgeti. Amellett egy csöppet se zsarnok, s ha valaki visszakarmol, éppen nem haragszik meg, sőt ha ügyes a ríposzt, vidám mosolygással adja meg magát.

Egyszer valami olyat írtam az egyházpolitikai reformról, ami igen bosszantotta. Haraggal támad meg másnap este az István-szobában:

— Hát hogy lehet ilyeneket írni? Egy ötletért ártani az ügynek! Nem cinizmus ez? Mondd meg nekem — pattant föl menydörgésszerű haraggal —, van-e olyan eszme a világon, amiért te meg tudnál halni?

Nagyon sarokba szorított, haboztam, kerestem a feleletet.

— No, mondd meg hát!

— Engedd meg, kegyelmes uram, de mindenekelőtt egy eszméért megholt minisztert szeretnék látni. Eddig, megvallom, csak egy minisztert láttam halva, Paulert; de az is tüdővízben pusztult el.

Szilágyi édesdeden elnevette magát s többet egy szó szemrehányást se tett a cikkért.

Senki se felejtí el többször nálánál, hogy nagy ember. A többi úgynevezett korifeusok, vagy ahogy ő nevezi őket, a megkrétázott kappanok, a hét lakattal bezárt üres ládák (ezekből egy egész országos raktárt lát) és az aszpikemberek, a nap minden percében érzik a nagyságukat — de nem is volna jó, ha elfelejtenék, mert másnak ugyan nem jutna eszébe. Szilágyi mindjárt elfelejtí, mint ahogy elfelejtette Richelieu, ki a krónika szerint, ha gyerekek közé vetődött, levetette kabátját és beállt labdázni. Vidám, egyszerű jó pajtás tud lenni a pajtások között. Egyik legnagyobb mulatsága volt pezsgős estéken a titkos értekezlet a pincérrel: hány pezsgőt hozzon, mennyi legyen abból francia és mennyi magyar, és milyen sorrendben kell szervírozni asztalkendőkbe begöngyölgetve, hogy az etikettet élő lélek ne lássa. A negyedik-ötödik palacknál aztán csendet intett:

— Most következik a szavazás. Melyik volt a magyar, és melyik a francia pezsgő?

S nagyokat nevetett, mikor a szavazatok összevissza estek, s néha a magyar pezsgő nyerte el szótöbbséggel a francia honosságot.

— No, pupákok! Most legalább kigyógyítottalak benneteket a francia pezsgő iránti mániából.

(Azt ugyan nem cselekedte. Mert ez mégis nehezebb valamivel az egyházpolitikai reformnál.)

Természetesen nincs mindig ilyen tréfás hangulatban. Néha egész komoly politikai esszét mondott el, élvezetesekeket, tanulságosakat, aminőket csak Carlyle Tamás mondhatna az ő fönséges koloritjával, napfényes világosságával.

De Szilágyi csupa szeszély. Hiszen azért nagy. Mi jut egyszer eszébe? Gondolta magában: tegnap én voltam a professzor, most ti legyetek a professzorok! Leteszem a cenzúzáat.

Együtt volt az egész nagy kompánia, az ország sok részébe tartozó képviselők.

— No hát, gyerekek — mondja széles kedvében. — Mindenitek kérdezzen egy bírót, akit ösmer valahol, akárhol, s akiről gondolja, hogy én nem ösmerem. És én aztán elmondom annak az életrajzáat, jellemrajzáat!

Nosza előkerekedtek erre a homályból a sok Kovács Jánosok, Nagy Jánosok és Szabó Jánosok, albírák, járásbírák, törvényszéki bírák. No, hanem iszen ebbe bele is bukik Szilágyi, ha ezer lelke van is.

Soha még leistungot ilyent nem produkált reszortminiszter. Amint egy képviselő kiejtett egy ismeretlen nevet, összeráncolta a homlokát s kezdte beszélni a curriculum vitaejét.

— Hm, nem rossz bíró és még fiatal. Gondolom, most lesz harminc éves. Egypár értelmes ítéletet hozott, különösen az úrbéri ügyekben. Volna neki jövője, de azt hallom, kártyázni szeret. S a kártyás ember egyik lába benne van már a sátán pitvarában. Pardon, hogy előttem beszélek így! Aztán azt is hallom, hogy most elvett valami szegény leányt. Hát azt gondolja a számár, hogy abban a picí piros szájbán, amiről a nóta szól, speiz is van?

A képviselő ámult-bámult. Aztán egy másik képviselő mondott másik nevet, az ország más vidékéről; Szilágyi egy-két vonással ennek is odateremtette a sziluetjtjét. Még azt is tudta róla, hogy a felesége tavaly kiejtette a szopós gyerekét a bölcsőből.

És aztán mind a tizenöt vagy húsz képviselő megkapta a maga ismerős bírójának a fotográfiáját. Valóságos kis zsuzsuk, Biztos kézzel kimarkolt színek a jellemeikből ... No, hát ez a Szilágyi nem ember! Ez egy ördög.

*

Aranyos ködben úszik már sok-sok emlék. A csaták, a vezérek, mind a múlté. A kérdésekre, amelyeken lelkesedtünk vagy amelyekért bosszankodtunk, rátérdepelt az idő és összezsugorította, hogy minél kisebb helyre gyömöszölhesse be a felejtés ládájába.

Bizonyos, hogy erre az időre esik a szabadelvű párt fénykora. Akik együtt maradtak a pártban, azok együtt éreztek. A kormányt inkább vissza kellett tartani a nemzeti érzések nyilvánításában, nemhogy izgatni azok mellett.

Egyszer meg is mondotta Radó Kálmán Szilágyinak vacsora közben:

— Jobb volna bizony nektek is ott fönn az udvarnál keresni az összekötő szálakat, nem a népnél.

Szilágyi szemeiből a harag zöld fénye lövellt ki.

— Hol láttál te olyan fát, amelyik a gyökereit ne lefelé eressze az anyaföldbe?

Mindezek a dolgok úgy jönnek elő most már, mint egy álom. Hogy megifjodott a párt — mintha örökké élni akarna. S hogy jöttek egymás után az események! Sietni látszott a történelem.

Az öreg Kossuth hazajött halva, s excellenciás urak, öfelsége belső titkos tanácsosai vitték a koporsó szalagjait.

Esténkint tömegek verődtek össze a Lloyd-épület előtt és éljenezték a minisztereket, a pártot. Olyan különös volt ez is, olyan különös. Az öreg Kemény János megcsóválta a fejét, megnézte a tömeget és így szólt:

— Ezer kuvik!

Nem értették, mit beszél, megmagyarázta aztán az Istvánban:

— Amelyik kormány ilyen éljenző tömeget lát, az éppen olyan, mint a bányász, akinek megjelenik a bányatündér; estére meghal.

Csakugyan kuvikszó volt. A király nemsokára új miniszterelnököt küldött le Budapestre, akinek vissza kellett térnie. A párt nem akceptálta. Láttuk Darányi Ignácot odalépkedni a klub téglavörös posztóval borított asztalához a határozati javaslattal, hogy jó nekünk a mostani kormány is, nem kérünk az új miniszterelnökből. Egy csöppet se reszketett a hangja. Mindez olyan csodálatos volt! Azóta is sokszor álmodom Darányit frígiai sapkával tisztos ősz fején.

Szóval fiatal volt a párt, erős és lendületes. Vagy talán nem volt se erős, se fiatal. Káprázat az egész. Szilágyi fejébe nyomta a reformparókat, s ez ifjonti fürtöket érezve halántéka körül, szétjátszotta magát fiatalnak. Mert úgy tetszik nekem, azon a ködös estén, midőn Perczel Béni körülhordozta a klubban az ívet, hogy írják alá, akik Szilágyi nélkül óhajtják Wekerlét, mintha lecsúszott volna kissé a paróka a párt fejéről, s megmutatkoznék egy percre a maga valódiságában, akit egypár esztendő után a saját lakásán, a saját ágyneműjében, a saját nyakkendőjével fognak megfojtani.

Wlassics szemrehányást tett Rosenbergnek a vacsoránál.

— Te ugyan hamar ejtetted el Szilágyit!

— Háromnegyed hétig kitartottam mellette. És te?

— Engem csak fél nyolckor sikerült kapacitálni.

Körülbelül ily negyedórák határolták el a kemény karaktereket a puhányoktól.

Szilágyi igen keserű volt ezekben a napokban, s midőn egyes hízelgők mézes náddal kezdték előtte leírni a jövőjét, sötéten jegyzé meg:

— Hagyjatok engem. Hadd menjek vissza, mint a bölény, ordítani a rengetegbe.

De hát ez mind csak politika! Bohóságok. Elmúló bohóságok. Mint mikor a vasút prüszkölve szalad el fák, telegráfoszlopok, sziklák, ösvények, patakok mellett. Ki emlékszik már arra, hogy ott és ott egy kis barázdán friss víz csurgott le a meredekről? Csak talán az az egy pár fecske tudja, aki a szárnyát mosta benne. De hol van már a vonat azóta!

A politika nélkül is becses maradna az „István-szoba” emléke, annyi jó est múlt el ott vidáman, melegen. Ahol élveztük a Szilágyi ragyogó lelkét közlő, ahol neveltünk az Örley zamatos kiszólásain, az ezer kötekedésen, melyet Rosenberg és Szemere folytat vele, ahol annyiszor összeszidtuk Terényit, hogy sokat eszik, ahol százszor jött dühbe Farkas doktor, ha amerikai kalandjainak elbeszélésébe valaki beleszólt. Pedig minden a bosszantásra volt alapítva. Latkóczy Moet Chandonját iszogatja élvezettel. Erre okvetlenül akadt valaki, aki elkezdte beszélni, hogy Párizsban csak a demi-monde-ok isszák a Moet Chandon-t. És ez igen fájt Latkóczynak. A szegedi főispánt a papi vagyon elvétele tette idegessé. Természetes, hogy valahányszor feljött, mindig elhatározott a papi vagyon elvétele. Ha többet járt volna fel, talán már el is vettük volna. Radó Kálmánnak a három császár volt a gyöngéje. Lánczyt Szily Pongrác szokta maltretírozni a tőke ellen kieszelt különféle szofizmákkal és princípiumokkal. Ha Mezei Mór vetődött be, az egész társaság rátámadt: „Hogy illik-e az? Itt vagyunk, ide jöttünk a kerületébe, és ő az ujjahegyét se mozdítja, nemhogy illő vendéglátással lenne egy ilyen illusztris társaság iránt.” Mire Mezei mindig hajlandó volt a rászabott pezsögöket meghozatni, mondván:

— Jól van, jól, csak pusztítsátok a zsidót!

Szóval, kedélyes kis fészkek volt ez, melyben a politikai jelszavak közt ott dominált a Szemere jelige: „Szegények vagyunk, de jól élünk.”

Ebben aztán segítette az István-szobát az egész ország. Mert a szoba csápjai messze értek. A legendárius húsos fazekak, amelyekről az ellenzék mesélgetett, voltaképpen nem a klubban voltak, hanem itt. Azaz hogy itt sem voltak, hanem egyenkint szállingóztak ide, mint ahogy a harangok mennek Rómába — de azok egyszerre. Mindenféle ember volt a társaságban, halász, vadász, madarász, sertéshizlaló, pomológus, bortermelő. Télen elkezdtek érkezni a hurkák, kolbászok, disznófő, sajtok az ország minden részéből, s megindultak a műértő kritikák, hol csinálják legjobban. Jaj volt a szegény sertés földi maradványainak! Leszedtek azokról minden becsületet s ráraktak annyi szennyet, amennyiben élve se hempergett. Mert a disznóaprólékot minden vidéken másképp készítik, s közmondást lehelne csinálni ad captam „minden róka”, hogy „minden képviselő a maga disznóaprólékát dicséri.” Akinek valami különös jó bora volt otthon a pince rejtett zugában, fölhozta ide a közvélemény asztalára, s ez már háladatos dolog, mert a jó bort nem meri leszólni senki. Ha valaki valami ritka állatot lőtt, küldte az István-szobának. Ma a Tallián Béla tüzokját ettük, holnap a Turóczy Vilmos muflonját, holnaputánra pedig barabolyt küldtek Erdélyből. Ha a Vágban vagy a Felső-Tiszánál valami bolond galóca ütötte föl az ezüstös fejét, arra két emberünk vigyázott: a Vágnál Szmrecsányi, a Felső-Tiszánál báró Roszner. Azt mindjárt megcsípték és két nap múlva már egész terjedelmében ravatalon feküdt az István-szobában megsülve, nemzeti pántlikával a nyakában, úgyhogy Radó Kálmán, aki elsőnek volt hivatva rajta léket vágni, visszahőkölt:

— Hó! Ne nyúljunk még hozzá! Hátha elénekli a szózatot is.

S ehhez az eldorádói jóléthez még ki volt eszelve egy hivatal, az egyetlen állás, melyet a szoba kreált. Nem sine cura, de contra cura. Az volt a pezsögökivető. Joga volt akárkire kivetni öt pezsögöt, ami ellen nincs apelláta.

Hát így aztán csak meg lehetett élni — de az a kérdés, meddig.

Praesente medico akármeddig. Farkas doktor ott volt, hát nem lehetett félni, ámbár mondta:

— Hagyjatok föl ezzel a bő vacsorázással, pezsgőzéssel, mert nem jó vége lesz. Ti sovány koszthoz vagytok szokva politikailag és soványhoz teremtve testalkatilag. Íme, hogy Szilágyi és Wekerle bő kosztra fogott politikailag, majd elpatkoltok politikailag. De ezektől a vacsoráktól meg testileg fogtok elpatkolni.

És hát egyszer csak találkozom a szegény gróf Pongrácz Károllyal, keservesen panaszkodik, hogy legyenek jelennek meg a szemei előtt. Megy, megy az utcán, vagy nézi a tarokk kártyákat, s egyszerre a római számok helyett a legyek jönnek...

— Hát kergesd el őket!

— Hiszen az, hogy próbálom elkergetni, és nincs légy.

— Bolondság. Hisz az csak jó. Mert az igazi legyek utóvégre is kellemetlenebbek a képzelt legyeknél.

Hanem a legyek nem voltak jó járatban, elvitték a szegény öreg Károlyt. Generális létére ő ment elsőnek és most alussza örök álmát, szöve tovább álmában színes kalandjait a budai katonatemetőben. Múlt évben fölkerestük sírját a gyermekeimmal, nehéz volt ráakadni. Magányos kökénybokorral és smaragdzöld fűvel van benőve. Aranyzöld, picike legyek szállongnak körülötte.

Az ő halála nagyon megszorította a szobát, bár már régen elszakította onnan a politika, de a szíveinktől nem. Voltak, akik így szóltak:

— Bánatában halt meg az öreg. Ha itt marad, tán most is élne.

Egyszer azután a Lehóczky Vilmos kezdte emlegetni, hogy a feje szokott szédülni s néha legyeket lát.

Másnap hazament a fiáért Túrócszentmártonba. Összeesett az indóházban és rögtön meghalt.

Azután Horváth Gyula pusztult el. Ő nem látta a legyeket — mert belül voltak. Az agyvelejébe lopták be magokat, ott röpködtek, bongtak, mind fölették. Mily nemes, finom agyszerkezet volt, mily isteni mű. De hát a legyek, a legyek. Hiszen azok is éppen a mézre mennek.

Azután a Terényi Lajos ment haza a választókerületébe egy mulatságra. Táncolt, pezsgőzött, jól érezte magát. Reggel összeesett és meghalt nyomban.

Közbe az öreg báró Kemény Jánosra került a sor, Kemény Zsigmondnak az öccsére. Ritka lusta ember volt azzal a jelszóval: „minél kevesebb mozgás.” A klubból az Istvánba is kocsin járt, pedig nincs több száz jó lépésnél. Addig-addig becsmérelte a sok mozgást, hogy egyszer csak összeesett és mozdulatlan maradt örökre. Majd az egyik druszám, Markovics Kálmán dőlt ki. S mindez rövid idő alatt történt, szinte egyszerre, mintha egyenesen az István-szobára utazna a halál.

Mindenki megszéppent. Némelyek, akik a haláltól félnek (s akiknek jó választókerületük van, azok mind félnek), lassankint elmaradoztak. Az állapot csakugyan kezdett aggodalmas lenni. Hát mi ez? Hát az immunitás semmi? Hát lehet parlamenti tagokkal ilyen statárium módra eljárni? Szigorú rendszabályokat hoztunk be. Eltöröltük a pezsgőt meg a zsíros ételeket. De a halált nem bírtuk kiengesztelni az István-szoba iránt. Egyszer csak a Radó Kálmán lett beteg. A szoba legbuzgóbb híve, az anyaméh a kaptárban.

Nyáron Karlsbadba menet megállt egy napra, s együtt töltöttük az estét az Istvánban. Vidáman politizált, rózsaszínűnek látva a jövőt, ami pedig nem volt természete; szerette az úgynevezett fekete pontokat a láthatáron, hát festegette is; de most meg volt elégedve, csak az egészségére panaszkodott, a májra, az epekővekre és bízott az orvosok véleményében, akik a

szívét rendben találták. Hát mi baja is lehetne annak az ő jó, puha szívének? Hiszen olyan, mint egy gyermeké.

— Látsz-e néha legyeket?

— Nem.

— No, akkor ne félj semmit.

— Miféle bolondság az?

— A legyek a szoba kísértetei.

Egy kicsit elkomolyodott, de aztán mosolyogva mondá:

— Nagyon megijesztesz, idezs druszám, mert a Vadászkürtben, mikor elszédültem a minap, csakugyan mintha legyek rajzottak volna a szemem előtt.

Egész a lakásáig elkísértem, gyalog mentünk beszélgetve, a kerítésnél elbúcsúzott.

— Mikor látjuk egymást? — kérdé.

— Mihelyt lehet.

— De Lakon?

— Jó, Lakon. De mikor kerülsz haza?

— Egy hónapnál előbb semmi esetre.

Ha akkor valami mindentudó szellem közbeszól:

„A jövő héten fogtok ott találkozni.”

Hát találkoztunk is Lakon, mindjárt egypár nap múlva — de ő már nem látott engem, csak én őt — virágok között a ravatalon.

Így pusztult, egyre pusztult az István-szoba. A régi megszokott asztal úgy tűnik föl ismerősei előtt, mint egy hetven éves ember állkapcája. Innen is, onnan is hiányzik egy fog. Itt ült Radó, az egyik asztalfőn, a szélen Lehoczky; ahol a két szöglet összeér, az a Terényi helye volt, s hogy haragudott, zsörtölődött, ha valaki más ült a helyére! És ezek már nem ülnek köztünk soha többé.

A borfi fürgén szökell most is a söröspoharakkal, borosüvegekkel, a gazda most is térül-fordul nyájas arcával, szép ezüstös fürteivel, de már nem állítja meg a Radó raccsoló szava:

— Hej, gazd'uram, mit adhatna még? Valami gyöngét, betegnek valót.

Mire aztán szokása szerint kiválasztaná a malacpecsenyét vagy a kolozsvári káposztát.

Szomorú azt elgondolni, hogy az ő arisztokratikus hangját nem fogjuk már hallani se itt, se sehol. És olyan különös, de olyan különös, hogy a kompánia egyik fele már a túlvilágon van. Hihetetlen, hogy így megszakadt. De ha jól meggondolja az ember, hát az egész csak egy kis áthurcolkodás. Éppen folyik. A fele még itt, a fele már amott. De ez a fele is félig-meddig útban van, úgyhogy megint csak együtt lesz valamennyi.

És nem marad itt ebben a kabinszerű szobában miutánunk semmi egyéb, hiába voltunk derék emberek, okos emberek, nevezetes emberek, csak a megsárgult plafon. Az a kis sárgaság fogja mutatni, hogy ide jártunk és szivaroztunk. De egyszer azt is bemeszelik, és akkor nem marad semmi.

A HÉTRŐL⁶

Kedves barátom!

Életemben elég sok kedvező véleményt is olvastam a saját munkáim felől, de a legjobban esett a következő. Falun egy paraszt, akinek a lába fájt, könyvet kért olvasni. Odaadtuk neki az enyémet.

Belenézett, átfutott néhány sort s aztán elmosolyodva csapta be, mintha elértené a tréfát, mondván:

— Ugyan ne izéljenek! Hisz ilyet magam is tudok írni.

Ezt a nekem kedves bókot a te jubileumodra adom, illetőleg *A Hét* jubileumára. Szegény embertől amennyi telik. Egy száraz bokréta, amely már egy kicsit az ő ablakában is volt.

De ez nem frázis.

Valóban sokszor voltam úgy *A Héttel*, hogy olvasván cikkeit repesett szívem örömében, s felkiáltottam magamban:

— Hisz ezeket én is éreztem, csak nem mertem volna megírni.

Ez *A Hét* egyik dicsősége, melyet most tízéves jubileumán kötelesség róla konstatálni.

Ilyen *A Hét*, barátom! Tudod-e, hogy te *A Héttel*[1] mi mindent építettél és roncsoltál össze? Mi, akik eddig lapokat alapítottunk és szerkesztettünk nagyobb-kisebb szerencsével (én például nagyon kicsivel), valami itthon élő politikai csoportot vettünk szemügyre, annak csináltunk egy-egy lapot. Énelőttem pláne csak egy ember lebegett, nem is hallgatom el a nevét, Pálffy Ferenc, a szegedi polgármester. Neki csináltam a lapot; (bár önagysága arról semmit sem tud) minden eseményt úgy dolgoztunk fel, ahogy azt ő szeretné hallani. Ha valamelyik munkatársam kérdezte, milyen szószban találja föl ezt, amazt, mindig azt feleltem neki:

— Beszélje el az öreg Pálffynak, úgy, hogy tessék neki.

Mert így okoskodtam: Pálffy Ferenc az a nívó, amelyen szeretném Magyarország összes kabátos embereit, s hittem is, hogy ilyen Pálffy Ferenc most van is már vagy húszezer az országban, de nem volt csak ötezer, s ez elég egy országnak, de egy lapnak nem.

Annál jobban meglepett *A Hét*, mikor megindult, s láttam az első számaiból, hogy ez olyan embereknek van szerkesztve, aminők majd ezután lesznek, ha lesznek. Magas szempont, esszéi távolságban a szereplőktől, modern világnézet, bepillantás a XX-ik század ajtóhasadékain, merész röplés a gondolatok szabad országában, ehhez járult az újságanyag művészi feldolgozása — valóban olyan bolondság, mint a drágakövekből kirakott padló a Bajor Lajos kastélyában, mely egy pusztaság közepén áll művészi íveivel, pompás oszlopaival. S ami a leghajmeresztőbb volt, *A Hét* éles, villogó lancettával kezdte kipiszkálgatni a dolgokból és kérdésekből az igazságot, ti. az igazi igazságot, mert Magyarországon vannak különféle igazságok, pártigazságok, családi igazságok, kaszinóigazságok, de az igazi igazságot éppen úgy nyelv nélkül kellene ábrázolni, mint a Lánchíd oroszlánjait.

Bizony nem jót jósoltam én akkor *A Hétnak* és sajnáltam azt az írói erőt, azt a szellemi pompát, azt az esprit-t, melyet belegyömöszöltek, éppúgy, mint ahogy sajnáltam a fölséges bajor kastélyt ott azon a pusztaságon, ahol a kutya se látja. Mikor Párizs közepére illenek jobban...

Hanem egyszer megint Bajorországba találtam vetődni, s íme, amint elmegyek a tündér kastélynál, látom, hogy azóta egy egész város emelkedett körüle; hotelek, villák, kereskedések, s vidám élet pezseg, ahol előbb semmi sem volt... Hát mégse volt bolondság drágakövekkel rakni ki a pádimentumot!

És itthon aztán, amint olvasom *A Hetet* hétről hétre, évről évre, egyszer csak azt látom, hogy milyen mozgalmas, eleven szellemi életet fakasztott *A Hét*, s hogy egy hatalmas írói nemzedék nőtt föl körüle, mintha a földből támadt volna.

Ezeket te neveltet, barátom! Nem riportereket, akik az eseményeket kiszimatolják, hanem bírákat, akik ítéleznek azok fölött, esszéistákat, akik a Junius korbácsával ütnek. Ha egyebet se csináltál volna életedben, megérdemelnéd, hogy mindnyájan köszöntsünk ennél az évfordulónál.

De te egyebet is csináltál, amiről azonban én most nem beszélek, én most csak a laphoz gratulálok, kijelentve, hogy két dolgot még most is csodának tartok.

Az egyik az, hogy a lap él — sőt virágzik.

A másik az, hogy a fejedet be nem törték tízévi igazmondásért — sőt frissebb, mint valaha volt.

Ebből a két csodából könnyű aztán kihámozni a harmadikat, hogy az objektív kritikát végre már a magyar ember is beveszi — igaz, hogy csak hetenkint egy evőkanállal.

Igaz híved:
Mikszáth Kálmán

PARLAMENTI KARCOLATOK

A MAMELUKOK ÚJÉVE⁷

(Saját tudósítónktól)

Az ember, ha képviselő is hozzá, fölkel ma reggel, ámbár valószínűleg a nem képviselők is felkeltek, csakhogy nem olyan érzésekkel. És esetleg alhatik tovább. De a képviselő, ha felébredt, kidörzsölte szemeiből az álmat s csodálkozva nézte, hogy a világ még mindig fehér (és nem sárga-fekete). Minden úgy van, mint tegnap. Az óra a falon lóg és ketyeg: tik-tak, tik-tak. Csodálatos, az óra jár, jár és féltizet mutat. Hohó, mi is van ma? Hát mindenekelőtt ex-lex van. Azaz egy olyan állapot, aminek előidézésében némileg ő is segédkezett, akár ellenzéki, akár kormánypárti. (Ártatlan csak a disszidens — de disszidensről mi nem beszélünk, mert az gróf is, és a gróf délutánig alszik.)

Szóval, a képviselő látja, hogy az óra féltizet mutat, sietve ugrik ki az ágyból élvezni az általa okozott állapotokat s végigszürcsölni ennek az új politikának a különös fejleményeit.

Újév a klubban!

Mily varázslatos! Sietve öltözik, hogy el ne mulassza a beszédet. Pedig egyebet se csinált egész évben, mint hogy csömörlött a beszédektől, hanem azért rohan beszédet hallgatni. A javíthatatlan!

Igaz, hogy más a szintér. S ebben van talán az ingerlő. Egy beszéd — közbeszólások nélkül. Ebben van az új.

Tíz órára megtelt a szabadelvű párti klub. Milyen különös ez a hely nappal! Ezek a képek, ezek a szobrok. S ez a sok mameluk csupa fekete kabátban! Istenem, mennyi fekete kabát van a világon! S hogy néz ránk ez az öreg Deák arról a falról.

Szemere Attila, az első szónok. Miskolc követe, mint az apja volt, de mégsem erősebb tehetség az apjánál. Nem járt a feladat természeténél fogva a dolgok <a> mélyén, de lucidus fej, s valóságos ritkaság ebben az országban, ahol mindenki nyakatekert észjárással dolgozik, az ő világos, egyszerű és vonzó előadása, keresetlen logikája, színes elevevége. Kiváló szónoka lesz a Háznak. Mert ennek a szónoklati iskolának, mely közbevetett mondatokkal, ágbogásra összezavart axiómákkal és úgynevezett dialektikai vattával operál, már lealkonyodott. A szónok az lesz nemsokára nálunk is, akit legkönnyebb megérteni, s aki gondolatait olyan formában tudja kilökní agyvelejéből, hogy azok a figyelmet megragadják. Az, akinek fejében megterem valami politikai mag, lehet okos ember, de a szónoklat az a gondolat felöltöztesének művészete. Aki ezzel a művészettel nem rendelkezik, az nem szónok. Mint ahogy még nem Ybl azért az ember, mert néhány téglája van.

Szemere feladata egyébiránt nem is a politizálás volt, programok, tervek megpendítése. (Ez a budai palotában lesz egy félóra múlva.) A helyzet komorságát néhány akkord adja, ez elég. Ily beszédben csak annyi politikának szabad lenni, hogy a következő politikai beszédeknek kellő hangulatot teremtsen, mint egy operának a nyitány, mely a függöny felvonása előtt is már jelzi, milyen lesz a darab levegője. S ezt Szemere pompásan megoldotta.

Szemere eredetileg még hetek előtt a képviselőházi elnök szónokául volt kiszemelve, de ő már akkor így szólt:

— Adjátok nekem inkább a pártelnököt!

Nekiadták. (Jószívű emberek a mieink.)

S most már csak az a kérdés, hogy Szemere miért akarta a pártelnököt és nem a házelnököt. Azért-e, mert beszélni akart?

Ez esetben jó orra volt, mert a házelnöki szónok pozíciója üres cím lett. Szónok in partibus infidelium.

Méla, bánatos húrokat megütve válaszolt röviden Podmaniczky, s ezzel kisvártatva megindult a hosszú kocsisor fel Budára, a miniszterelnöki palotába.

A hangulat fenn a rózsaszín márványos nagyteremben nem volt derült, ámbar a téli napfény besütött és pajkosan játszadozott az aranyos mitológiai alakokkal az ajtók fölött. A nagyterem majdnem tele volt. Sohasem volt még annyi mameluk újévkor. E nehéz időkben mintegy demonstrálni akartak az egyes képviselők, s még a „mezei hadak” se mentek a családjukhoz. Ott láttuk az öreg Tiszát, aki ilyenkor mindig a leányánál szokott ünnepelni, ott volt Széll Kálmán, Berzeviczy Albert, Hegedüs Sándor, még az öreg Jókai is eljött — sőt a betegek is felvándorogtak, annak jelképezéseül, hogy a párt szilárd és törhetetlen. Sokan, akik személyesen nem jöhettek el (m[in]t például Radó Kálmán) sürgönyben üdvözöltek.

A kedélyhangulat mégis sötét volt. Hiszen minden a levegőben lóg. Talán utoljára vagyunk itt qua párt. Talán utoljára látjuk itt Bánffy, mint miniszterelnököt... Talán a palotát is utoljára látjuk — mert az is menőben van.

A kézszerítések talán melegebbek voltak, mint máskor; akiket a balsors összevert, jobban simulnak egymáshoz, de a magángratulációk és a szokott újévi élcek nem voltak olyan vidámak, sőt sok sóhajtást lehetett hallani az öreguraktól.

— Ily helyzetben se voltunk még.

— Rossz esztendőt hagytunk a hátunk mögött. (Ezek voltak a vigasztalóbb megjegyzések.)

— Eh bolondság — vigasztalta az embereket Jókai. — Ne legyetek annyira elszontyolodva. Hiszen nem olyan nagy a baj. Három képviselőtársatokon fordul meg, hogy újra visszaálljon az alkotmányunk. A Rakovszky Istvánon, Polónyin és Horánszky Nándoron. Órajtuk áll. Hiszen voltunk mi már rosszabb helyzetben is. Ez csak nem rossz helyzet.

— De iszen — rázta a fejét Demkó Pál — rosszul fekszenek a kártyák Móric bátyám.

De csakhamar megnyílt az ajtó, s kilépett a kormány, szépen megfésült, kiöltözött miniszterek, Bánffyval az élükön, s a sötét hangulat helyére igazi lelkesedés viharzott fel. Aztán megképződött az a bizonyos „félkaraj”, mely az ilyen alkalmakhoz szükséges, kiállt a két férfiú egy lépést előre az el nem lepett téren, az ünnepelt és az ünneplő, s elkezdődött az újévi beszédváltás — mely többé-kevésbé hasonlít a fejedelmek ama szokásához, hogy az egymás egyenruhájában jelennek meg. Itt is úgy volt; Tisza István remek beszédével azt igyekezett elmondani, amit Bánffy hallani szeretett — úgyszólván a Bánffy nézeteit mondta el a maga hatalmas érveivel. Konciliánsabb volt és szelídebb egy nűánsszal, mint amilyen ő, sőt simább is volt, valóságos diplomataszerű szöszövekbe burkolta, amit puritán egyenességgel szokott különben kimondani. De azért előadásában markánsan kidomborodott a helyzet képe minden oldalról megvilágítva. Láttuk az egész nagy daganatot a haza testén, s mikor már elrémültünk tőle, akkor jelezte, hogyan kell kifakasztani, eloszlatni és a sebet be is gyógyítani. A választási törvény revíziója mint meglepetés pattant ki beszédje vége felé.

— A béke. Itt a béke! — morajlott végig a tömegben.

De csak káprázat az egész. A szegény béke alszik most, mint a medve, és bizonyára még a másik oldalára is ráér megfordulni.

Fontosabb volt ennél házsabályok revíziójának mai szellőztetése. A házsabályok revíziójának kérdése a közeljövő egyik legkellemetlenebb pontjának mutatkozott a pártban. Mert

minden kérdésben egyetértenek azok, akik vezérüket az ex-lexbe kísérték, csak a házszabályok revíziójába[n] nem. Tisza István erősen akarja a revíziót, Bánffy is akarja, de talán nem olyan erősen, mint Tisza István, Hegedüs is akarja, de nem olyan erősen, mint Bánffy, és Széll is akarja, de kevésbé, mint Hegedüs. Szóval, a házszabályok revíziója volt az egyetlen kátyús hely, ahol a szekér feldőlhet. Általában e kérdés körül van a legtöbb skrupulozítás és a legtöbb nüánsz. Mert alapjában még a disszidensek is mind a házszabályok revízióját hangsúlyozták, csakhogy eltérnek az időre, módra és sorrendre nézve.

Tisza István mai beszéde *e tekintetben hozott egy nagy könnyebbülést*, mert egy oly szerencsésen választott álláspontra helyezkedett, mely *az előleges nyugtalanságokat és az idegességet egyelőre megszünteti*.

E pompás beszédet, mely egy essay tömörségével és plasztikájával emelte ki a helyzetet és egy államférfi finomságával nyújtott tájékozást a kibontakozásra, zajos éljenzéssel fogadta a párt, s aztán Bánffy válaszolt mély csöndben. Beszédje, mint rendesen szokás, parafrázisa volt az üdvözlőbeszédnek — a Tisza István ruházata.

Csakhogy mélyebben nézve e beszédbe, nem tagadhatni, hogy voltak abban helyek, melyek arra mutatnak, hogy Bánffy, bár nem művésze a szórakásnak, egy veleszületett zsenivel bír a politikára: ez több a tudásnál is. Azon szerencsés forma, melybe keménységét akképp burkolja be, mintha engedékenységre szánta volna el magát, egy Beaconsfieldnek is becsületére válna. Amiről ő azt mondja, hogy „az a békefeltételek megállapítása”, az a legügyesebb szónoki griff. Egy békegalambocská, puskaporral megtöltve.

Az utolsó szavak mellett, hogy lendületesek, szépek, férfiasak és hazafiasak voltak, egy-szersmind jellemzik Bánffy államférfiúi egyéniségét. „Itt fogok állni, és le nem teszem a fegyvert addig, míg le nem tehetem úgy, hogy ezzel a haza érdekeit feláldozzam!”

...Kár volna, ha ezeket a nemes szavakat a sírkövére kellene ráíratni, megérdemelné, hogy a győzelmet kivívott fegyvereire vésethesse.

A képviselők zajos éljenzéssel oszlottak szét s miután megtalálták a beszédekből a kivezető utat, most már az képezte a fő gondjukat, hogy a télikabátjukat is megtalálják.

És most már hova?

Elnök nincs. Pedig tavaly az elnök pompás villásreggelit tálaltatott nekik ilyenkor.

Mondta is valaki a lépcsőn lefelé menet, elmenve künn a lépcsőházban szivarozgató Beniczky Ferenc mellett:

— Ez a Szilágyi néha mégis hiányzik nekünk.

A MAI ÜLÉS⁸

(Az országgyűlésből)

Az elmúlt vakációra való tekintettel amúgy is tizenegy órára volt kitűzve az ülés, hadd legyen idejük a tisztelt honatyáknak gyülekezniök. De tizenegy óra is régen elmúlt, féltizenkettőre is járt már az idő, de az ülés még mindig nem kezdődött meg. Az emberek mind a folyosón idegeskedtek és türelmetlenkedtek, várva a miniszterelnöknek Horánszkyval megvívandó párbajának eredményét. A teremben történendők iránt senki sem érdeklődött. Kit is érdekelné Sima Ferenc, amikor Magyarország első méltósága pisztolycső elé áll a nemzeti párt elnökével.

Sima tehát odabent akármilyen hosszasan támadta is a gyorsírodát és a jegyzőket, amiért Bánffy pénteki beszédét bevették a naplóba és a jegyzőkönyvbe, az nemigen irritálta a kedélyeket. Sima után Polónyi is ugyanezt a témát variálta, de szintén minden nagyobb hatás nélkül. De azért az obstrukció elérte a célját. Biztosított magának egy névszerinti szavazást holnapra azon kérdés felett, hogy felveendő-e a pótlás a jegyzőkönyvbe vagy nem. Ezt persze már ma is névszerinti szavazás előzte meg, amely egy hosszú pauzára adott alkalmat, mely alatt megérkezett a párbaj szerencsés kimenetelének híre. Most már aztán nyugodtabban, de egyszersmind nagyobb érdeklődés mellett is folytathatta a Ház a maga tanácskozásait. Tanácskozásait! Ez a szó alig illik az obstrukció jegyében folytatott vitatkozási módhoz. A jegyzőkönyvi vitát követte [a] házszabályvita. Holló Lajos ugyanis azt indítványozta, hogy a Bánffy-beszéd ügye tereltesse a naplóbíró bizottság elé. Ezt pártfogolta Visontai Soma, Sággy Gyula, Polónyi Géza, Gullner Gyula, Kubik Béla és Rakovszky István, míg Rosenberg Gyula, Pulszky Ágost és Münnich Aurél azt feleslegesnek tartották. Gróf Tisza István, hogy az ellenzék eme legújabb visszaélésének elejét vegye, hozzájárult Gullner azon indítványához, hogy a naplóbíró bizottság vizsgálja meg az esetet, de az ellenzék, amely már benne van a névszerinti szavazásokban, e hozzájárulás dacára is névszerinti szavazást kért holnapra e kérdés felett is. Ezzel el volt érve szerencsésen a második névszerinti szavazás — holnapra.

Némileg zajos incidensek között ment végbe a Tisza-javaslat elleni kérvények és a válasz nélkül maradt interpellációk felolvasása. De ezen is átesett a Ház. Amikor azonban az elnöki bejelentések kapcsán bejelentetett a király kézírata a kvótadöntés tárgyában, ez már nagyobb méretű diszkusszió zsilipjeit nyitotta meg.

Persze megint Polónyi Géza kezdte. Ő a király elintézésében az alkotmány megkerülését látja. Emiatt keserű szemrehányásokat tesz a kormánynak, mely az osztrák–szláv föderáció szolgálatába állott. Majd azt fejtegeti, hogy Bánffy egy magyar 14. szakaszt akar létesíteni. Mindezek folytán a királyi kéziratot vita tárgyává kell tenni és ezért a királyi kézirat kinyomatását és szétosztását indítványozta.

Lukács László pénzügyminiszter ez ellen határozottan tiltakozott, mert királyi kéziratot bírálat tárgyává tenni nem szabad, és ennek folytán egyszerűen tudomásul kéri venni a királyi kéziratot.

Holló Lajos ez ellen foglalt állást és azt kísérelte fejtegetni, hogy a király döntése e tárgyban jogosulatlan, mert a Ház még nem tárgyalta a kvótabizottság jelentését.

Gróf Apponyi Albert, Molnár János és Kossuth Ferenc megtették Polónyinak azt a szívességet, hogy hasonló indokolással támogatták indítványát. Időközben két óra lett, és mert az obstrukció intézőbizottsága gondoskodott még szónokokról, kik a „tárgyhoz” szólni kívánnak, a vita folytatása áttétetett holnapra.

Az ülés legvégén Lukács László a miniszterelnök helyett beterjesztette a kivételes állapotra való tekintettel tett intézkedésekről szóló jelentést.

Ennyi mindenféle történt a képviselőháznak az Úr ezernyolcszázkilencvenkilencedik évének január 3-ik napján tartott első ülésében.

NÉVSZERINTI SZAVAZÁSOK⁹

(Az országgyűlésből)

A képviselőház ma már a magasabb „jux” jegyében működött. Bolondos, tréfás, farsangi hangulat uralkodott benne. Az ellenzék magára öltötte Pierot csörgősapkáját és gondoskodott az ország mulattatásáról. Mily kacagás lesz ebből holnap országszerte! Hisz Vízkereszt napja van, azon kezdődik a mulatság. Röviden, a képviselőház ellenzéke felemelkedett a helyzet magaslatára. Le van főzve Wolf, Lecher, Schönerer a sárga földig, azok szégyellhetik magukat, hogy nem tudnak oly honmentő gondolatokra és ötletre jutni, mint Rakovszky, Blaskovics, Szluha és tutti quanti...

Történni már régen nem történik semmi a magyar képviselőházban, de olyan keresett rafinériával, mint ma, mégsem ütötték agyon az ország idejét. A Ház ma szerencsésen odajutott, hogy négy órán belül még a tegnapi ülés jegyzőkönyvének hitelesítéséig sem jutott, mert ahhoz *tizenkét* stiláris módosítványt nyújtottak be, mindegyiket egy-egy névszerinti szavazással spékelve meg.

A dolog így történt: miután Perczel Béni, Sággy Gyula tegnapi kívánságához képest, pompás hangon felolvasta a tegnapi jegyzőkönyvet, tizenegy ellenzéki képviselő tizenkét módosítványt terjesztett be ehhez a jegyzőkönyvhez. A módosítókat és a módosítványokat a következő táblázat tünteti fel:

Az indítványozó neve:	A módosítás tárgya:
Ivánka Oszkár:	Tétessék: „bezárattott” helyett „befejeztetvén”.
Hock János:	„Ülés” helyett „gyűlés”.
Hentaller Lajos:	A jegyzőkönyv kinyomattassék és szétosztassék.
Biró Lajos:	Tétessék: „Elnök” helyett „Korelnök”.
Fáy István:	„Ház” helyett „képviseelőház”.
Blaskovich Ferenc:	„Bezárja” helyett „berekeszti”.
Kubik Béla:	A jegyzőkönyvek a Ház asztalára tétessenek.
Holló Lajos:	„Szótöbbség” helyett tétessék: „szavazatok száma”.
Rakovszky István:	Két jegyző vezesse a jegyzőkönyvet.
" "	Molnár János tegnapi interpellációja vétessék fel a jegyzőkönyvbe.
Makfalvy Géza:	Elnök helyett mindenütt korelnök tétessék.
Szluha István:	Tíz óra helyett féltizenegy tétessék.

A házszabályokkal való ily eklatáns visszaélés mód nélkül felháborította a jobboldalt, mely kész volt ezeket a módosítványokat el is fogadni, csak hogy a Házat megmentse a szégyentől, hogy a magyar parlament ne szálljon le ily alacsony nívóra, de az ellenzék nem tágitott shyloki jussából, és így maga az elnök is mélyen elszomorodva rendelte el a kért névszerinti szavazásokat. Ezek elől persze az ellenzék kiszabadult a folyosókra. A jobboldalnak tehát szavazni kellett. Az ülés végéig szerencsésen át is esett négy szavazáson, amelyeknél Hock János, Ivánka Oszkár, Hentaller Lajos és Bíró Lajos indítványai 110, 122, 134 és 125 szavazattal 4, 5, 6 és 11 ellenében elvették.

Háromnegyed kettőkor az elnök meguntta ezt a játékot és berekesztette az ülést, a még hátralevő nyolc szavazást szombatára téve át.

Addigra talán megváltozik a mai farsangi hangulat?

ALAGÚTBAN¹⁰

Jóformán semmi hír sincs Bécsből. Amit lemondanak telefonon, leüzennek telegráfon, az nem politika, hanem kronológia. Hogy a tanácskozás mikor kezdődött és meddig tartott, mikor indul meg újra, és mely időtájban várható a befejezése, abból éppoly kevés politikai következtetést lehet levonni, mint abból a körülményből, vajon báró Bánffy Dezső és miniszter társai mai vacsorájukhoz Heidsieckot ittak-e vagy Liebfrauenmilcht ... Azaz, rosszul alkalmaztuk a jelzőt. Nem azt kellett volna mondani, hogy az ismeretes külsőségekből *kevés* következtetést lehet levonni, hanem azt, hogy *sokat*. Aminthogy valóban ez is történik. Minél kevesebb a megfogható faktum, annál tágabb tere van a kombinációnak. A bekerített területre csak megszabott nagyságú házat lehet építeni, a végtelen semmisségbe megmérhetetlen palotasorokat.

Bizony építgetnek tisztelt kollégáink a sokféle ellenzékről. Cifra palotákat kedves vezéreik számára. Miniszteri palotákat. És összes kis épületeiknek, bármily különbözőek is azok a választott stílus tekintetében, egyugyanaz az alapja: a válság. Az a krízis, amit tegnap és ma és holnap Bécsben megtanácskoznak.

Ennél a „krízis” szónál ajánlatos egy kissé megállapodni. Nagy dolog ez Magyarországra, nem szabad olyan könnyen venni, mint ahogy amazok adják. De mielőtt szólnánk róla, valljuk meg őszintén, hogy mi se tudunk több bizonyosat Bécsből, mint amennyit kollégáink nem tudnak. Mi is alagútban vagyunk, sötétben tapogatózunk, mint azok.

S épp ezért, amikor kijelentjük, hogy józan fejjel ebben a pillanatban akut válságról s még kevésbé személyválságról beszélni se lehet, éppúgy tartozunk urát adni ennek az állásnak, mint ahogy ellenzéki kollégáink nem teszik.

Ami Magyarországon ma aktuális politikai kérdés, az természetesen mind, egytől-egyig tanácskozás tárgya a Hofburgban. Nagyon sok égető kérdés van. A parlamenti rend és béke helyreállítása, az indemnity, újoncozás, költségvetés, elnökkérdés, obstrukció, kompromisszum és mindenekfölött a gazdasági kiegyezés egyetlen részlete se maradhat kívül a tanácskozás keretén. Minden megoldandó kérdés és minden kérdésnek mindenféle megoldási módja szóba kerül a korona és a kormány közt. (Ezért is tartanak napokig a tárgyalások.)

S akárhogy nézzük is a sokféle kérdés összegabalyodott szálait, csak két útját láthatjuk a kibontakozásnak. Olyan utat, amelyen elindulni lehet. Hogy vajon célhoz visznek-e, azt még ezekről se tudhatjuk; hogy melyik jobb, azt meg éppenséggel nem.

Az egyik út a megalkuvásé, a másik a harcé. Az egyik kompromisszumon keresztül vezet, nem tudjuk hova; a másik élet-halálra vívott parlamenti harcokon át, nem tudjuk merre. Az egyik út megkísérlése annak, lehet-e olyan kompromisszumot kötni, amely minden fontosabb kérdés gyors megoldását elősegíti és biztosítja. A másik út kitartás a küzdelemben, folytatása a harcnak a végsőig, megtörése az ellenkezésnek és kieroszakolása az ország javának. Más-képp nem lehet meg nem lévő javakat megszerezni, mint vagy megveszik, vagy elveszik.

Harmadik út nincsen.

Aki látja, hogy csakis ezen a két úton lehet haladni (s ezt mindenkinek látnia kell), az magától rájön nyomban, hogy épp ezért ma válságról szó sem lehet. Ha továbbmennek a harcban, az csak úgy képzelhető el, hogy Bánffy halad a küzdő csapatok élén. Ha pedig kompromisszum kötésére tesznek kísérletet, még inkább maradnia kell Bánffynak. Hiszen bizonyos, hogy a szövetkezett ellenzékek a fegyverlerakásért ellenértéket fognak követelni. Áldozatokat a hazától. Ezek között első a Bánffy feje. Ha ő már most önként menne, mivel tömjék be a Polónyiak száját? Vagy azért kell maradnia, hogy tovább küzdjön, vagy azért kell maradnia — hogy odaadhassa magát. Maradnia mindenképp kell. Még ha nem szeretnék is Bánffyt

odafönn is, ideleln is, akkor se engedhetnék most bukni. Kincseket ér ő most mindenképpen, akár megy majd, akár marad.

Válságról tehát ne beszéljen senki. Éretlenség arról beszélni, ami képtelenség. Nem is arról foly a szó odafönn a császárvárosban, hanem arról a két útról, amelyet az imént próbáltunk megrajzolni. Melyikre lépjenek? Melyik kedvezőbb az országnak, melyik kívánatosabb a koronának?

Ez, és csakis ez lehet a holnapi nap kérdése. Egyik út se sima, egyenes, kényelmes. Ezer veszedelem leskelődik mindegyiken, s mindezek a veszedelmek nem a harcoló feleket fenyegetik, hanem az országot. Sötétbe, alagútba mennek így is, úgy is.

Első pillantásra veszedelmesebbnek látszik a küzdelem folytatása, kényelmesebbnek az alkukötés. Végeredményében pedig valószínűleg mind a kettő válsághoz vezet. S ez a legszomorúbb a dologban. A harc esetén bizonyosan messzebb van a válság, mint a simábbnak látszó úton, ahol azonban sokkal több a föld alatti akna.

Nincsen kizárva, hogy a korona a kompromisszum felé fog hajolni. Bizonyos sürgősségek arra indíthatják, hogy a kényelmesebb megoldást válassza akkor is, ha teljesen átérzi, hogy sokkal kisebb eredmény a pillanatnyi nyugalom, mint a végleges rend. Az ország talán inkább a harcot választaná. Nemzetek nem szerethetik a félbehagyott háborút, mert az soha sincs befejezve. A befejezett harcban legalább az egyik fél felül marad; megalkuvás esetén elégedetlen mind a kettő, fél vívmányokkal és fél vereséggel. Azon felül a kompromisszum se lesz olcsó. Attól lehet tartani, hogy Bánffyval elvesztjük a liberalizmust is, amit visszahódítani emberöltőkbe kerül, pótolni pedig sehogy se lehet.

Holnapra talán megtudjuk, a két sötétség közül melyikbe fordul be Hungária!...

NÉVSZERINTI SZAVAZÁSOK FOLYTATÁSA¹¹

(Az országgyűlésből)

Az a rossz tréfa, melyet a tisztelt Ház tegnapelőtt megkezdett, még ma sem szűnt meg. A névszerinti szavazások ma sem értek véget. Nem is foglalkozott a képviselőház mással, mint a tegnapelőttről visszamaradt névszerinti szavazásokkal, melyek halálos unalmat terjesztettek. Az öreg Madarászt mindenki sajnálta, mert annak ott kellett ülni végig az elnöki emelvényen, Istenbe vetett keresztény türelemmel hallgatta a végtelen névsorok felolvasását. Akit nem szólított éppen kötelessége be a terembe, az kisietett a folyosóra, de ma ott is teljes szélcsend uralkodott. Ma még itt politikai hírek sem termettek, nemhogy hangulat keletkezhetett volna.

A tisztelt Ház ma először Fáy István határozata felett döntött, hogy ezután „Ház” helyett „képviselőház” kerüljön a jegyzőkönyvbe. Száztizenhatan szavaztak ellene, és csupán az öreg Lakatos Miklós szavazott mellette, mert szavaznia kellett, teljesítvén jegyzői teendő[i]t és így benn kellett lennie a teremben.

Ezután Blaskovich Ferenc indítványára került a sor, hogy az elnök az ülést nem bezárja, hanem berekeszti. Amikor Polónyi nevét felhívják, ez éppen diskurál, és nem szavaz. Ekkor az elnök rászól:

— Aki jelen van, annak szavaznia kell.

— Szívesen — felel Polónyi ekkor és Blaskovich indítványára szavaz, amelyet 120 szóval 4 ellen utasítottak el.

Majd Kubik Béla indítványa felett döntött a Ház. A jegyzőkönyveket a Ház asztalára helyezték, felolvasás előtt:

Ez ellen százhuszan szavaztak, mellette csak öten.

Mielőtt a negyedik szavazásra került volna a dolog, az elnök megállapította a hétfői ülés napirendjét, melyre a csütörtöki és a mai ülés jegyzőkönyvének hitelesítését is felvette. Ez Polónyi Gézát arra a kérdésre készíteti, miért nem jelentette ki az elnök a csütörtöki ülés jegyzőkönyvét hitelesítettnek, miután az ellen észrevétel nem történt.

Madarász erre azt felelte, hogy addig, míg a szerdai ülés jegyzőkönyve nincs hitelesítve, a rákövetkezőt sem lehet hitelesíteni. Ehhez a Ház hozzájárult, mire következett a *Holló* Lajos indítványa feletti szavazás, mely szerint a jövőre „szótöbbség” jelző helyett kitétéssék a szavazatok száma. Holló ezen indítványa 7 szóval 120 ellen vettetett el.

Ezzel ért véget a mai ülés.

A HELYZET¹²

A bécsi koronatanács és a háromnapos miniszteri tanácskozás tehát nem hozott semmi újat és semmi olyat, amit ne tudtunk volna előre. A kicsiny szentjánosbogárka, a béke, az egyetlen fényesség a rettentő éjszakában, ma se fénylik jobban, csak jobban jött előtérbe, s a legközelebbi napokban lesz róla sok szó, lesz sok vizit, sok agyafűrt gondolat. Pedig inkább sok hazafiság kellene e művelethez. De félni lehet, hogy a békecsinálóktól nem lesznek távol azok az urak sem, akik orvosok gyanánt szerepelve csak egyre mélyebben verik be a tüskét a fájós lábba, mert ha kivennék, megszűnne a szereplésük.

A helyzet nem változott csak a jelszavak fölél, melyek egyrészt a Bánffy fejét, másik részről a házszabályok revízióját tartalmazták, lépett ki egy legnagyobb jelszó, a korona óhajtása gyanánt is, *a gazdasági kiegyezés elfogadása*. Ez a pont lesz a legközelebbi purparlék gerince. Ha ezt elfogadja az ellenzék és garanciát is tud adni egy békés tárgyalásra nézve, akkor a kibontakozás okkal-móddal megtörténik.

A kibontakozás kulcsa tehát ismét az ellenzék kezében van. S éppen azért nincs túlságos nagy reményünk a kompromisszumhoz. Mindamellet el kell követni mindent, hogy egy hang, egy rossz szó ne zavarja meg a szelídülő hangulatot, s hogy egy pókhálósál se akadályozza a kezet, mely a másik fél keze felé nyúl. A szabadelvű pártnak conciliánsnak kell lenni mindazon határokig, amíg az önérzete nincs érintve. Hadd lássa az ország, ki utasította vissza a békét — ha nem sikerül a megkötése.

Hogy mi lesz, ha a kompromisszum meghíúsul — ez a kérdések nagy kérdése. Hogy eziránt is beszélgettek Bécsben, semmi kétséget se szenved, mert arra a direktívára, hogy a békét próbálják megkötni a miniszterek, nem kellett volna három nap.

Bizonyos tehát, hogy a tanácskozások főleg arra a másik eshetőségre vonatkoztak, ha a béke nem sikerül. S itt volna érdekes tudni, mit végezlek. Hogyan rajzolták le a miniszterek a korona előtt az utat, mely ez irányban visz? Csak utat mutattak-e egy darabon, vagy pedig látható-e a végén kibontakozás is?

Ez iránt nincsen semmi tájékoztató a ma érkezett bécsi hírekben, melyek teljes erővel a kompromisszum kérdését tolják előre, mint kibontakozási eszközt. De a sorok közt ott vicsorog a különböző fajtájú és származású táviratokban is a szkeptikus mosoly.

ALKUDOZÁSOK¹³

Azt tartja a magyar ember, hogy alku nélkül nincs vásár. Az angol is bizonyára azt tartja, meg a hottentotta is, mert mind alkuszik. És jól is teszi, a vevőnek az az érdeke, hogy minél olcsóbban jusson a maga szükségleteihez, az eladónak pedig, hogy minél drágábban adjon túl a portékáján.

A politikai alkudozások dolga már nem oly tiszta és világos. Az már nem olyan egyszerű adok-veszek, ahol a legjobb elv, hogy minél drágábban adjak és minél olcsóbban vegyek. Itt magasabb morál uralkodik, mint a gubacskereskedésben. Senkise ad itt a magáéból és senkise szerezhet joggal magamagának. Se nyugalmat, se miniszteri tárcát. Csak az országnak adhatnak és csak az országtól tagadhatnak meg valamit. Szinte abszurdum kimondani, hogy a gazdasági kiegyezést csak bizonyos ellenértékek fejében fogják megszavazni. Vagy jó az a kiegyezés, vagy rossz. Ha jó, meg *kell* adni minden kikötés nélkül, ha rossz, nem *szabad* elfogadni semmi körülmények között.

Igen ám, mondják erre, de a kikötött ellenérték is az ország javára lesz. A tiszta választást nem magának követeli az ellenzék (hisz ő még tisztátalanul került a parlamentbe), hanem az országnak, a jövő törvényhozásoknak. Szent igaz. A jövőnek dolgoznak a jó lelkek, de emellett megölik a jelent. Azért, hogy három év múlva, vagy kettő múlva, vagy akár a jövő héten talán valamicskével tisztábban válasszanak és jobban ítélkezzenek, máris elvesztett az életéből a nemzet négy teljes hónapot; haladás helyett állt, vagy visszafelé esett, veszélybe sodorta az alkotmányt, belerohant a törvénytelen állapotba és milliókra menő gazdasági károkat szenvedett máris.

Lehet-e annyi hasznot biztosítani az országnak, mint amennyit elvesztett máris? Az alkura ma már, akármilyen fényes lesz is az eredménye, minden valószínűség szerint tetemesen ráfizetünk.

Ez az egyik oka, hogy lehetetlen egész szívvel rokonszenvezni a ma nagy apparátussal megindult alkudozásokkal. De van egy másik is, amely még súlyosabb. Előbb-utóbb meg kell mondani; mondjuk meg hát mindjárt: nem nagyon bízunk az eredményben. A tárgyaló felek jóindulatában és becsületes akaratában kételkedni nem lehet. Talán bele is fáradtak az oktalan hajszába; talán be is látják, hogy a küzdelem céltalan, s akármelyik fél tűzné is ki a győzelmi lobogót, a nemzet eleven testébe kell szúrnia. Olyan harc folyt, amelyből csak két vesztes fél kerülhetett ki, miért ne keresnék hát a becsületes békét, amely legalább a harmadik felet rekompenzálja némiképp: a mindenfelől gázolt országot?

És mégis, alig van rá remény, hogy a szerfölött nehéz megalkuvás létrejöjjön. Minden fél akarja, a küzdők is, a nézők is. Akarják a pártok, óhajtja a korona, és bizonyára nem banná már a nemzet se. Megvan az akarat, a szándék is. És még sincs sok remény.

Már az alkudozások külső képe is egy kicsit különös, s bizonyára páratlanul vannak összeállítva a férfiak, akik viszik. Itt van mindjárt a miniszterelnök, aki minél ügyesebb húzást tesz a kompromisszum javára, a sakkjárában magamagának mond mattot. Ott vannak továbbá a disszidensek vezérei, akik egy alkut csinálnak — amelyből magukat kizárják. Valóban örülni lehet e képnek. Van benne valami fölemelő. Hogy ez lehetséges volt Magyarországon, hogy voltak még ilyen nemesek a XIX. század végén, akikben ennyire meg lehetett bízni. S hogy volt egy király, aki ennyire megbízott nemeseiben s kezükbe adta, hogy neveljenek fel egy csecsemőt nagy gondnal, nagy szeretettel, mert ha felnevelik, az őket fogja legelőször is elűzni az örökségtől. Arthur király s megannyi Lancelotok.

Ezek miatt nem is kellene féltetni a kompromisszumot, ezek mind fegyelmezett gentlemenek, akik éppen ezért kétszerte nagyobb buzgósággal fogják keresztülvinni, ami keresztülvihető, de az ellenzék szervezetében van a veszedelem. A különös helyzet egy elgondolhatatlan szövetséget hozott létre, egy olyan szörnyszülöttet, amely kívül esik minden emberi számításon. Közjogi ellenzék és hatvanhetes alap, radikalizmus, konzervativizmus és liberalizmus, kormányra való vágy, különválásra való törekvés egy csomóban. Hogy lehet ezzel a konglomerátummal alkudni és megegyezni?

A tárgyalások, az alkudozások mai kezdő stádiumában ez az első, amit észre kellett venni. A közbenjáróknak is ezer lábra és száz fejre és nyelvre volt szükségük már ma, hogy csak a kezdet kezdetén áteshessenek. Minden zugában a városnak tárgyaltak és tanácskoztak és értekeztek és alkudoztak. Mindenütt más irányból, más kézzel kellett lökést adni a kerekeknek, hogy csak meginduljanak. S most forognak össze-vissza; az egyik előre, a másik hátra hajtja a gépet, a harmadik, negyedik keresztbe megy rajta. Pedig száz forgó kerék még nem óramű.

Várakozással és aggodalommal nézi az ország a nagy zakatolással megindult gépezet forgását. Reménykedik a gépészek ügyességében és bízik az egyetlen jó jelben: az általános becsületes törekvésben. Biztosat még nem tudunk semmi irányban: se a tárgyalások állásáról, se a sikerre való kilátásokról. Senkise tudhat ezekről még most biztosat. Az érdekeltek nemcsak megfogadták a titoktartást, de a dolgok természetében van, hogy az alkudozások bizalmasak, hogy semmi idő előtt való közléssel a sikert kockáztatni nem akarják. Különben is mindig a medve az utolsó, aki megtudja, hogy mennyiért kelt el a bőre.

Csak egy a bizonyos. Hogy csudával határos volna, ha rövid idő alatt megtalálnák a kibontakozást. Ha sikerülne a szinte lehetetlen alkut megkötni.

Rövid napok kérdése még. Addig higgyünk a csodákban...

NÉGY SZAVAZÁS KÖZÖTT¹⁴

(Az országgyűlésből)

Még mindig a szerdai jegyzőkönyv hitelesítése fölött — szavaz a tisztelt Ház. De ma szerencsésen be is fejezte, és így végre a múlt szerdai ülés jegyzőkönyve is hitelesítve van. Egy jegyzőkönyv, melynek hitelesítése felett három napig szavaztak, bizonyára egyike a legnevezetesebb unikumoknak.

A mai szavazások nagyon kedélyesen mentek végbe. Amikor az ülést megnyitotta az öreg Madarász, ki napról napra jobban beletalálja magát az elnöki székbe, oly kevesen voltak a teremben, hogy már-már felmerült a Ház megszámláltatásának szüksége, de ekkor kitudódott, hogy a folyosók zsúfolva vannak és — így nincs erre szükség. Folytak tehát lassan, döcögve, halálos unalomban a szavazások, mialatt kint a folyosón élénk, mozgalmas élet fejlődött.

A purparlék szállóigévé váltak. Minden ember ajkán ez a szó lebeg. Rossz vicceket is faragnak róla. Így az egyik képviselő azt mondja, holnap a Házból — pourparloirt csinálunk. Erre a viccre a képviselők ijedten széjjelrebennek.

Azokat a képviselőket, kiket információkért ostromolnak meg az újságírók, így szólítják meg.

— Parlírozzon nekem valamit, képviselő úr, a helyzetről.

Igen, a helyzet dominál mindent. Arról tanácskozik odabenn a miniszteri szobában báró Bánffy Dezső Tisza Kálmánnal, a folyosón Szilágyi Dezső és Andrássy Gyula Kossuth Ferencel és gróf Apponyi Alberttel, de senki sem tudja, hogy hová fog ez a bizonytalan helyzet fajulni.

Ezalatt odabenn még mindig szavaznak. Minden szavazás között egy ötperces szünetet ad az elnök, nagy megkönnyebbülésére a jegyzőknek, kiknek toroka egészen bereked a sok név-olvasásba. Rakovszky kitalálta a módját, hogy miként kell ezt az unalmas foglalkozást kissé élénkebbé tenni. A neveket glosszákkal kíséri. Mezei Mórt például Mezei Mózesnek olvassa, Rossivalt püspöknek titulálja, s így tovább. Egy ideig csak mosolyogtak ezen a tréfán, de amikor nem találták azt a jegyzői funkció komolyságával már összeegyeztethetőnek, Zeyk Gábor rászólt:

— Ez mégse járja.

Amire Rakovszky, két név felolvasása között, visszafelel:

— Ne beszéljen, mert én is ismerem a bivaly, a borjú és az erdélyi úr meséjét.

Zeyk Gábor is kíváncsi lett erre a mesére és provokáltatta Rakovszkyt, legalább hadd tudja meg, miben áll a Rakovszky meséje.

Amire Rakovszky elvégezte a katalógusolvasást, már várta őt Zeyk két segédje. Így lett az ő meséjének folytatása, melyre olvasóink ráakadnak lapunk más helyén.

Az ülés egyébként még egy derült momentummal végződött. Madarász apó, felemelkedve a jegyzőkönyv-módosítók kívánságainak magaslatára, a mai ülést nem azzal fejezte be, hogy azt bezárta, hanem ezt a formulát használta:

— Az ülést ezennel *eloszlatom*.

Lett erre olyan derütség, hogy az emberek elfelejtették, hogy az ex-lex állapot most már kilenc nap óta tart.

A MAI ÜLÉS¹⁵

(Az országgyűlésből)

Délelőtt tíz óra van. A ház folyosója kong az ürességtől. Csak lézengve szállingóznak be a honatyák, réműlettel gondolva arra a lehetőségre, hogy ma is névszerinti szavazásokkal fogja az ellenzék megkínózni a többséget. Az aggodalom nem bizonyult egészen alaptalannak, mert tényleg feltűntek a folyosó láthatárán azok a bizonyos fehér ívek, melyek a névszerinti szavazások jöttét jelzik.

Amikor aztán megnyitotta Madarász apó az ülést, aggódva kérdezte a tegnapi jegyzőkönyv felolvasásának hitelesítése után, hogy van-e észrevétel ellene.

Rögtön hárman is jelentkeztek, hogy van. Az Ivánka Oszkárét és Blaskovich Ferencét még csak béketűréssel hallgatta, de már a Kubik Béláét, ki a korelnök tegnapi elmés mondását, mellyel az ülést nem bezárta, hanem eloszlatta, akarta visszamódosítani, ezt erélyesen visszautasította, mert ellenkezik a házszabályokkal, melyek egyenesen az elnök kötelességévé teszik, hogy az ülést eloszlassa.

Erre a kijelentésre oly homéri kacagás támadt az egész Házban, hogy maga Kubik Béla is jóízű nevetéssel vonta vissza a módosítványát.

De mit használt ez? A Háznak mégis el kellett szenvednie két névszerinti szavazást, melyek közel egy óráig kötötték le az ülést. A módosítványok elvetése után három interpelláció következett. Mind a három az Egyetemi Kör bezáratására, illetve az egyetem hosszú szünetére vonatkozott, ami persze alkalmat adott az interpellálóknak arra, hogy per longum et latum elmondják véleményüket az — obstrukció jogosultságáról.

SZAVAZÁS A KALENDÁRIUMRÓL¹⁶

(A képviselőház mai ülése)

Az öreg Chronost, úgy látszik, megfosztották hivatalától (talán az Olympuson is ex-lex állapot van, és nem szavazták meg ott sem a naptárcsinálás alkotmányos költségeit), mert senki sem igazítja most az — időt. Verőfényes, szép tavaszi idő járja, és senki sem hiszi el, hogy január hava van. Ezt aknázták ki ma a mi tisztelt obstrukcionistaink, kiknek mostanában tudvalevőleg sok minden megfigyelésre akad idejük.

És mert kifogytak már minden „észrevételből”, most a naptárból csináltak kázust. Ez az a kázus, mely nevetésre ingerel.

A Házban csak úgy dühöng a béke. A folyosón mindenki „békében” utazik, és a világ minden kincseért sem akadna valaki, aki komolyan be merné vallani, hogy ő nem hisz a békében (csak Pulszky Ágost nem csinál titkot abból, hogy nem hisz benne), de azért benn a tanácskozásteremben így csinálják a békét:

Molnár Antal felolvasta a jegyzőkönyvet stentori hangon, melyért megirigyelné Ney Dávid.

Erre az elnök a világ legártatlanabb hangján azt kérdi:

— Van észrevétel?

És rögtön felpattannak öten is a nemzeti békebarátok közül és magasan lobogtatják békejelvényeiket, a — névszerinti szavazást kérő íveket.

Mégpediglen *Polónyi Géza* emígy tesz észrevételt:

— Igen tisztelt elnökünk nagy előharcosa a magyarosodásnak. Én ennek következtében azt indítványozom, hogy a jegyzőkönyvben a január szó módosíttassék a magyarabb „*Télhava*” kifejezés által.

A felharsogó nagy derűtségbe beleszól jobbról — talán a Beöthy Aldzsi hangja:

— Miért nem inkább, majd ha fagy.

A Polónyi nyelvpurifikáló dicsősége nem engedi nyugodni Szluha Istvánt, kiről ma kitűnt, hogy a függetlenségi párton ő lapozza leggyakrabban a kalendáriumot. Így természetes, hogy ő még a Polónyi indítványán is túltesz és nem tartja jónak se a Télhavát, se a januárt, hanem a Vízkereszt hónapot reklamája a jegyzőkönyv számára.

Hock János is felfedezte magában a M. T. Akadémia tagságára való hivatottságát és Polónyit megtanítja a magyarosságra. Persze névszerinti szavazással. Neki ugyanis nem „*Télhava*” kell a jegyzőkönyvben, hanem *Télhó*.

Ho, Ho, visszhangzik az egész Ház a falrengető nevetéstől.

Ilyen előzmények után Blaskovich Ferenc és Kubik Béla szinte röstellték már, hogy nekik is névszerinti szavazást kellett kérni a — módosításokhoz. És azért Blaskovich egy tévedését

akarta belevinni a jegyzőkönyvbe. Az „Egyetemi Kör”-t el akarta keresztelni „Egyetemi ifjak köre”-nek.

Kubik Béla pedig Barabás Bélát akarta megmenteni a halhatatlanság számára. A tegnapi interpellációjának megörökítését kérte a jegyzőkönyvben.

Ami a nevezetes módosítványokkal történt, azt nem nehéz kitalálni. Elvetették őket — szörnyű egyhangúsággal.

Kár pedig! A francia forradalom is azzal kezdte meg a históriáját, hogy a naptárt franciásította és megteremtette a Termidort!

Talán ez a példa lebeg Polónyi és társai előtt.

A HALOTT¹⁷

Híreink szerint a miniszterelnök ma este Bécsbe utazott. Ha csakugyan elutazott, a ma esti bécsi vonaton két érdekes utas ült: egy miniszterelnök és egy halott. Koporsó nincs a vonaton, ahol a miniszterelnök ül lehorgasztott fejjel, hanem csak egy egyszerű pakktáska. Abban van a halott. Csecsemőkort ért csak, a disszidensek kegyelmén. Szárazdajkák nevelték. Az igazi emlőket bekapcsolták előle. Meg kellett halnia.

Igen keserű hír ez az országra nézve. Bár keserőség nélkül sehogy se folyhatott volna ez az út, halott nélkül nem mehetett volna ez a vonat. Egy halottnak lenni kellett. Vagy annak, aki a pakktáskában van, vagy annak, aki a pakktáskát viszi.

Mi mindjárt nem jót jósltunk a kompromisszumról. Nem is úgy állították föl, mintha békének szánták volna. Követelések, mesébe való követelések, amiket nem adhat meg senki; és érte cserében apró semmiségek, amikért nem kezeskedik senki. Békefeltételek, amelyek megadást és megalázást kérnek az erőstől, harc nélküli diadalt a gyöngének: azok nem békefeltételek. Ha kikürtöli a hírnök: adjátok ide a vezért, hadd nyiszáljuk le a fejét; adjátok ide a zászlót, hadd tépjük foszlányokra és tiporjuk a sárba; rakjátok le a fegyvert és vértet, hogy ti is gyöngék és hitványak és kegyelemre szorulók legyetek, ha ilyen békét kürtöl a hírnök, akkor csak nevezzük harsonáját harci riadónak, mondjuk igaz nevének hadüzenetnek a feltételeit.

Talán kissé sötéten látunk és sötéten láttunk eddig is, mindig. Olyan jó volna ebben ma csalódnni, mint amilyen kívánatos lett volna eddigelé. Sajnos, a múlt és a jelen nekünk ad igazat. Bárha a jövő meghazudtolna.

A király, ha holnap kezébe veszi és elolvassa a békefeltételeket, nem mondhat egyebet (vajha az ellenkezőjét mondhatná), mint amit ma az egész ország gondol: „Hát, kedves Bánffy, mik is voltak a maga másik alternatív javaslatai?”

És vissza kell térni a másik csoport alternatív javaslatokra, mert azok, akik a háborúságot csinálták, még ma se akarják a békességet. Nem akarják. Nem akarhatják a békét, akik mesterséges erővel zátonyra viszik hajóját.

Akárhogy nézzük ma a kompromisszum pontozatait, még a szülőanya szerető szemével se tudhatunk rajtuk egy atomnyi életképességet felfedezni. A legnehezebb kérdésekben csinálja a legnagyobb akadályokat, a legfontosabb kívánalmakat pedig egyszerűen szóra se méltatja. A házszabályok revízióját például teljesen negligálja, holott ez a többségnek egyetlen komoly garanciája arra, hogy a parlamenti munkát tisztos mederben újra megindíthassa. — Ha

választani kellene a parlamenti rendes munka biztosítása és a gazdasági kiegyezés keresztülbocsátása között, okos és számító többség bizonyára az előbbit választja. Olyan ez, mint volt a hajdani történelmi választás kard és korona közt. A kardot kell választani, mert azzal ki lehet vívni a koronát. A parlamenti munkásság biztosítása mindennél fontosabb. Azzal meg lehet csinálni a gazdasági kiegyezést, de a megszavazott kiegyezés még magában nem garancia a további munkásságra.

Különben ne beszéljünk ezekről. Egy meghaladott kérdés ez már, s maga a bécsi út se jelent egyebet, mint egy formalitást, mintha a szakács megkérdené a gazdától, hogy a megromlott, összement tejet kiöntheti-e a serpenyőből?

Hogy Bánffy nem vitte magával kipróbált, okos miniszterét ezúttal, mutatja, hogy ez idő szerint nem állnak a küszöbön válságra vezethető tanácskozások, s mutatja, hogy a közelmúlt alkalomkor már döntöttek azon eshetőségre, ha a kompromisszum nem sikerül.

Vannak ugyan még reménykedők, akik azt hiszik, hogy legközelebb lejön maga a király, s ő veszi kezébe a béke összeszövését. De ez kizártnak tekinthető. Mert ez a békeanyag használhatatlan a király szövetségében. Szóval, elveszett öt-hat nap. Ömlött vagy ötszáz cikk és békedithiramb, de haszon nem háramlott az országra az egész alkudozásokból egy szemernyi sem. Mindössze a disszidenseknek lesz egy kedves emlékü. És legalább megtanultuk, hogy mégse vagyunk jobbak, mint aminőknek látszunk.

De hát quid tunc? Mi fog mármost történni? Mi az a másik út, amelyen menni kell, és mi lesz annak az utolsó állomása? Mert menni kell. A kormánykerek nem állhatnak meg.

Hogy még van út, azt látjuk, de hogy van-e kibontakozás rajta és milyen, ezt nem látjuk. Meglehet, csak út van, és kibontakozás nincs a végén. Mindegy, mégiscsak ezen az úton kell menni.

A kormánynak megvan a programja, mondják. Hisszük. De ezen a programon túl is, sajnos, csak ez a rossz helyzet van. Egy-két mozdulat még lehető a sakktáblán kétségkívül, de e mozdulatok után — még mindig mozdulatokra lesz szükség.

E homályos útnak csak egy kis darabkáját világítja meg, nem jól informált tudósítónk, hanem a logika.

Bizonyosak vagyunk, hogy a közel jövőben nem következhetik más mozdulat, mint az új képviselő-választás. A király lucidus fejű ember, s alkotmányos érzülete szilárd, mint az acél. Hogy mit tehet? Egészen világos.

Puhatólított, kérdezősködött az országgyűlési pártoknál. Nem volt sikere. Tehát apellált a nemzetre, mint ahogy apellál mindenki, aki hisz azokban az igazságokban és jogokban, amelyek mellé állott.

Sajnos, hogy ez bekövetkezik. De más mozdulat nincs. Sic fata tulere.

Sokan fejrázással fogadják az új parlament megalkotásának röpködő híreit és tűnődnek rajta, vajon mit fog érni. Hisz az ellenzék már kisebb alig lehet. És jósolják, hogy az új parlament se lesz jobb.

Kávéházi politika apró csacsogásai ezek. A kormányzásban is, mint az emberi szervezetben, rendszer van és egy könyörtelen egymásután. Ezért kell apellálni a nemzetre. Ezt követeli a teória, ezt követeli a raison, ezt követeli a király karaktere, a nemzet méltósága és, ami még ezeknél is nagyobb úr, a logikai egymásután. És mindenekfölött van még egy pszichológiai momentum is. Hogy soha még senki eddig nem vonakodott levetni a csizmáját, amely szorította, abból az okból, hogy esetleg az új csizma is szűk lesz.

TRÉFÁK¹⁸

(Az országgyűlésből)

Megváltoztatott taktikával ütötte agyon ma a tisztelt obstrukció az ülést. Nagy kegyesen nem a jegyzőkönyv hitelesítése körül, hanem a napirend előtt való felszólalások felett provokált névszerinti szavazásokat. Ezek már úgy mentek, mint a karikacsapás. Most már rendszert csinálnak belőle. Úgyhogy nem elégszenek meg a máról való gondolkodásról, hanem elővigyázatosan már a holnapról is gondoskodnak. Így ma volt három névszerinti szavazás, hármat pedig már holnapra is biztosítottak, szóval vígan vannak. Ráérnek gondoskodni a pártoknak a padokban való elhelyezésére (hisz most megférnek egymás mellett), ráérnek a Ház szellőztetésére is nagyobb gondot fordítani (mintha eddig rossz levegő lett volna benne), és egy kicsit haza is akarnak beszélni a sok névszerinti miatt (azért kellene a nép terheiről szólni.)

Így aztán szép, derült hangulat uralkodik a Házban, mert nincs senki, aki rontana ezen a mulatságon. Csak a karzatpublikum elégedetlen, mert ő ezt a tréfát — drágának találja.

ÉVFORDULÓN¹⁹

Jubileumnap van ma. Mégpedig kettős jubileum. Éppen ma négy esztendeje, hogy őfelsége a király megíratta a levelet: „Kedves Bánffy! Kinevezem önt magyar királyi miniszterelnökkömmé...” De az ellenzéknek is jubileuma van. Éppen ma fordulunk be az obstrukció ötödik hónapjába.

Ez a kettős „ünnep” kétfelől is gondolkodóba ejt. Négy esztendő a kormányzásban nem valami nagy idő. Még arra se elegendő, hogy egy jóra való kupolát csináljanak a bazilikára. Hát még az örökkévalóságnak szánt monumentális alkotásokon milyen keveset lehet építeni rövid négy esztendőcske alatt. A nemzetek életében, ahol egy emberöltő egy porszem, mi lehet ott négy esztendő?

Semmi is lehet, és korszakot is jelenthet. És nézzük bár haraggal, ellenséges indulattal, Polónyi szemével és az obstrukció ádáz gyűlöletével a Bánffy-kormány négy esztendő múltját, akkor is látnunk kell és elismernünk, hogy az apró emberek kabinetje négy esztendő alatt beleírta magát a nemzet történetébe. Igenis beleírta, vagy jobban mondva belevéste magát a históriába, s bár ma, a gyűlölség és a késhegyig menő személyes harcok napjaiban sárral iparkodnak bemázolni ezeket a vésett bötűket, az utókor gondosan le fogja kaparni a rákent sarat, s fényesre fogja aranyozni a kitörülhetetlen írást.

Ma, az évforduló napján, amikor csudálatos véletlenből elült egy napra az állandó vihar, nézzünk vissza a pihenő helyett az elmúlt négy esztendő történetére. Mit is csinált az apró emberkének kabinetje?

Keresztülvitte és törvénné tette az egyházpolitikai javaslatokat. Igaz, az útja már meg volt egyengetve. Mégiscsak ő tette törvényekké. A Grachusokat is a koruk szüli és teremti meg, és az elődjeik vezetik és terelik a jó útra, de azért ők mégis Grachusok a históriában. És ha nem is a keresztülvitelben magában, a keresztülvitel módjában van a nagyobbik diadal. Az egyházpolitika maga még nagyrészt az elődöké, de a megvalósítás olyatén módja, hogy az mindenkit kielégít, vagy legalább elcsöndesít, az már tisztán a mostani kormányé. Hogy ez tökéletes,

íme bizonyosság mindenki előtt, hogy a revízió zászlaja alatt alakult párt se hallatta a szavát most se, amikor pedig a legkülönb alkalma volt minden sérelme elpanaszolására.

Külső ellenségek ellen is diadalmasan harcolt a kis emberek kormánya. Ott volt a király legközvetlenebb közelében a magyarellenes politika legelső képviselője: a külügyminiszter; a legsötétebb reakció legszívósabb harcosa: a nuncius, s mind a kettőt Bánffy söpörte el az utunkból. Ez nem olyan harc volt, mint a mostaniak a disszidensekkel, akik úgy törnek ellene, hogy hátat fordítanak neki, ez harc volt test a testen, mint hajdan valamikor Erdély havasaiban megbirkózott a medvével. Ott valakinek el kellett esnie. Bánffy volt az erősebb.

A magyar nemzeti politika legfényesebb korszaka, száz esztendőn belül, az utolsó négy esztendő. Aki a miniszterelnöki székhelyen ült, odaállt a nemzet elé, s verve széles mellét, talán kissé kihívóan is kiáltotta: „Én chauvinista politikát csinállok.” Meg is csinálta, meg is termettek a gyümölcsei. Szászok és oláhok áskálódásai elé a maga testét vitte, s azon nem lehetett keresztültörni a királyhoz. Ha nemzetiségi békéről lehet beszélni (pedig ma már lehet) és lehet az uralkodó faj integritásának teljes érintetlensége mellett, ezt is a Bánffy mérlegén abba a rovatba kell írni, amelyért „tartozik” az ország.

A millennium világraszóló ünnepét Bánffy alatt ülte meg Magyarország. Persze ez részben a kalendárium érdeme. Hogy éppen akkor lett teljes az ezer esztendő. Ha Verédy Károly tanfelügyelő ült volna a miniszterelnöki székhelyen, akkor is millenniumot ültünk volna. De talán nem így? Hogy meghajtotta lobogóját előttünk az egész művelt világ. Hogy bámulatunkra sereglett a külföld. Megcsodáltak és megszerettek és felkaroltak. A „kanaszen und jogaszen-volk” európai nemzet lett. Talán ez is valami, amiről a história meg fog emlékezni. (Hisz a históriát mégse Polónyi csinálja.)

Az országnak adott tíz szobrot, a magyarságnak adott magyar katonai nevelést, a kibővített magyar udvartartást azért említjük föl, hogy ne hiányozzék a lajstromból. Majd a jövő Horváth Mihályok kiegészítik, szeretettel kommentálják ezt a kis jegyzéket. Arról is fognak írni, hogy egy nagy bajuszú, kevésszavú miniszterelnök alatt valóra vált az a mesebe való álom, hogy Bécsből valamikor Budapestre helyeződött át a monarchia súlypontja. Hogy azt hallgatták nagyhatalmú külső országok, mit szól Magyarország; hogy azt nézték, mit csinál a magyar parlament, azt várták, hogyan nyilatkozik a magyar nemzet. A délceg német császár, a román király itt kereste fel uralkodó barátját, és minden meleg szava a magyarnak szólt. — Bizony Horánszky úr, ez fölér azzal a csúnyasággal, hogy gróf Apponyi Jászberényben majdnem megbukott.

Arról is szóljunk még, hogy minő hatalmas sikereket vívott ki az a nagybajuszos, gonoszlelkű ember a kiegyezés révén? Olyan sok előnyt, amely négy osztrák kormányt eltemetett, hogy aztán maga a magyar keze által jusson sírba? Ne szóljunk erről, hiszen még nincs meg egészen. Szóljunk inkább arról, hogy miért nincs meg.

Az obstrukciónak is jubileumi napja van ma. Talán róla se feledkezik meg a történelem (hisz a Marat-k is rákerülnek a lapjaira), mi semmi esetre se feledkezzünk meg róla ezen a szép napon.

Mit csinált az obstrukció négy hónap alatt? Semmit, mondják ők. Hiszen azért obstrukció, hogy nem enged semmit se csinálni. Pedig nagyon sokat tett. Bécs ma *már* megint Bécs, Budapest *csak* Budapest. A súlypont visszabillent. A hitelünk, a becsületünk külső országok előtt megcsorbult. A magyar névnek és a magyar papírnak nincs kelete. Helyette van ex-lex állapot. Hiány van az alkotmányban, törvénytelen állapot az országban, amely már szinte annyit ér, mint holmi provincia. De ha kifelé kevesebbet érünk is, ahelyett megkaptuk kárpótlásul az újabb felekezeti villongásokat, a protestantizmus harcát a katolicizmussal; a nemzetiségek lábra kapását és a személyi harcok és ellentétek ezerféle válfaját. A parlamentarizmust szerencsésen megölte ugyan az obstrukció, de azért gondoskodott ezen a téren is

kárpótlásról. A kontinensen a mienk volt a legfejlettebb parlament, de elsők vagyunk most is — a szkuptsinák között.

Íme nagyjából ezeket termette az obstrukció terebélyes fája kurta négy hónap alatt.

Ezt a mérleget meg kellett csinálni ma, a kettős jubileum nevezetes napján. Most már gyérünk tovább, folytathatjuk a béketárgyalásokat. Mert azokat kár volna félbeszakítani. Hogy is szólnak a feltételek? Az első Bánffy bukása, a második az obstrukció diadala.

A MAI SZAVAZÁSOK²⁰

(Az országgyűlésből)

Ha az iparos ifjak „Nefelejcs” önképzőkörében egy társasjátékra gyűlnek össze tisztes iparos legények és tréfás kérdésekre ötletes feleleteket keresnek, akkor is elmésebb dolgokat találnak ki, mint az obstrukciót rendező diplomás technikusok.

Szörnyen unalmassá tették ezek az urak a képviselőházat. A névszerinti szavazásokat provokáló ürügyek kikomponálásában oly végtelen sivárságokra, sőt együgyűségekre adták magukat, hogy elérjék, amire a magyar parlament múltjában igazán nem volt még eset, hogy a karzatra egyetlenegy hallgató se téved el már. Mikor egy „a” betű kihagyásáért vagy ilyen viccek kedvéért kérnek szavazást, hogy „jegyzőkönyv” helyett „jegyzettkönyv” mondassék, akkor igazán nem kell — az obstrukciót komolyan venni.

Szárazon elreferálva, ez történt ma a képviselőházban[.]

A POLITIKAI HELYZET²¹

Az aktuális politika a mai napon pihent. Se név szerint való szavazás nem volt, se béketárgyalás a disszidensek szíves közreműködésével. Ez neveztetik vasárnapi „munkaszünetnek”. Zárt ajtók mögé Bécs városába, harminc mértföldnyire tőlünk költözött a magyar politika. Mindig hiba, ha Bécsben csinálódik a magyar politika. Ma csak az az enyhítő és megnyugtató körülmény, hogy jó kezekbe került. Őfelsége a király elnöklése alatt koronatanács volt, amelyen a miniszterelnökön kívül a pénzügyminiszter, a honvédelmi miniszter és a király személye körüli miniszter vettek részt. Hogy mi történt ezen a tanácskozáson, arról beszélni lehet, de tudni nem tudunk róla semmit. Nyilván nem történt egyéb (de ez is már csak kombináció), mint hogy a magyar miniszterelnök őfelségével tudatta mindazt, ami ideleln a béke megkötése érdekében történt, és nyilván fel is olvasta azokat az írásba foglalt kívánalmakat, amiket egyrészt a szövetségre lépett ellenzékek megformuláltak, másfelől Széll Kálmán a kormány elé terjesztett.

A kívánásokat tehát megismertették a királlyal. Ennél többre az ellenzéki csoportok békefeltételei nem számíthattak. S megtörtént az is, hogy a koronatanács határozata úgy szólott, hogy „aludjunk rá egyet, és határozzunk holnap.” Bár az egy csoportba állott ellenzék is így határozott volna, mielőtt a kívánalmakat stipulálták. Akkor talán a mai határozat már döntés lehetett volna.

A bécsi tanácskozások végső eredménye az, hogy holnap folytatják a tanácskozásokat. Valószínűleg be is fejezik, mert kedden már az osztrák Reichsrath is összeül, s akkor egy obstrukció helyett lesz a monarchiában kettő.

Holnapra várható tehát a korona döntése a béke dolgában.

Amíg ezek a nevezetes dolgok Bécsben történnek, aközben ma délután Budapesten a nemzetközi szocialisták, a függetlenségi párt támogatásával, népgyűlést és tüntető körmenetet rendeztek. A dolognak volt egy fölemelő és egy szomorú momentuma. A fölemelő momentum az, hogy a gyűlés fényesen sikerült. Kellő rend és kellő zaj volt. A szocialisták az előzetes tervek szerint ötvenezer emberrel vonultak ki, csak az volt a hiba, hogy a gyűlés előtt tiltakozó körmenetet is rendeztek. Mert nyilván ekkor történhetett meg, hogy az ötvenezer ember kissé elbáméskodott az úton, vagy bevetődött egyik-másik útbaeső korcsmába (ilyen esetekben a korcsmákat csakugyan be kellene zárni, hogy az emberek el ne kallódhassanak) — szóval az Újvásártérre már csak vagy ötezer ember jutott ki. Ezek „népgyűltek”. Hogy hova lett a többi negyvenötezer és ráadásul a hozzájuk csatlakozott függetlenségiiek, azt majd csak a megejtendő rendőri nyomozás fogja kideríteni. Elég az hozzá, hogy nem voltak.

Szóval, a népgyűlés megvolt és el is múlt minden nagyobb veszedelem nélkül. Csak a szétoszláskor történtek némi összekülönbözések a rendőrséggel, amely vagy húsz embert be is kísért. Eközben megesett, hogy egy derék rokonszenves hírlapírót, aki ezenfelül még hibás is a testére, brutálisan bántalmaztak a rendőrök. Ez a mai napnak az egyetlen sajnálatos eseménye. Olyan sok megverni való ember volt a népgyűlésen, s a rendőrök éppen azt választották ki, aki ott se volt, és meg se érdemli. A megbántott újságíró remélhetőleg teljes elégtételt kap, amit különben a főkapitány már meg is ígért.

Ennyi a mai nap politikai története.

A VÁNDORLÓ ROKONSZENV²²

Nem sok az, amit ma bizonyosan lehet tudni. Még azt sem, hogy mi lesz holnap. De az körülbelül kétségtelen, hogy ahol mostan két ember találkozik, az mind a kettő békét akar. Mert akárki legyen: gazda, iparos vagy csak egyszerűen hazafi, ebből a mostani helyzetből mindegyiknek van valami bánata. Az egyiknek a vállalkozását nyomja a háborúság, a másiknak a kedélyét, és sok gyönyörúsége senkinek sem telhetik benne, hogy minden elfutó nap letörül valamit Magyarország komoly arcáról. Ilyenformán az emberek odakünn az országban nem azt lesik már, hogy micsoda társasjátékkal mulatja magát a parlament, hanem napról napra fokozódó érdeklődéssel figyelik, melyik párton történt valami lépés a béke irányában. Szinte bosszankodnak is, hogy ezeket a lépéseket titok takarja, s legfőlebb az újságokból lehet valamit megtudni. Mindenki látni szeretne mostan, mert mindenkinek forog valami érdeke a kockán. S talán nincs is rendjén, hogy ilyen időkben az egész ország sötétben botorkáljon, s tíz-húsz ember csináljon mindent. Ha az újságok minden reggel ki nem bocsátanának egy raj kombinációt, az ország talán még azt sem tudná, hogy egyáltalán történik valami. A parlament üléseiből ugyan nem táplálkozhatnék a kíváncsiság.

Pedig egyéb várja itt a táplálékot, nem a közönséges kíváncsiság. Az a gazda, iparos és hazafi, aki együttvéve az ország, s aki ezekben a napokban nagyon takarékosan bánik a rokonszenvével. Nem adja oda senkinek huzamosabb időre, hanem minden elpazarolt nap után visszaveszi, hogy a következő napon megint csak annak nyújtsa, aki legkomolyabb hajlandóságot mutatott a béke iránt. Mert a béke neki a legfontosabb, s csak a béke barátainak juttat a rokonszenvéből. Ez sohasem látszott meg világosabban, mint az utolsó napokban. Hiába hivat-

kozott ez vagy az a párt a nemzet többségének rokonszenvére; mire a hivatkozás elhangzott, már az a rokonszenv esetleg máshova vándorolt. Csak annyinak kellett történnie, hogy másutt egy szemernyivel több hajlandóság mutatkozzék a békére. Mint a haladó embert az árnyéka, biztosan követte ezt a hajlandóságot is az ország rokonszenve. Lekötni pedig csak úgy szóval vagy biztatással nem hagyta magát.

De régebről is nyomon lehet kísérni az ország rokonszenvének ezt a vándorlását. Egészen bizonyos, hogy az ősszel ez a rokonszenv a szabadelvű pártot fogta körül s védte is, mint az istenasszonyt a rózsafelhő. Mert akkor a szabadelvű párt jelentette a békességet és a rendet, holott az ellenzék minden pártja áskálódott ellene. Hogy az ellenzék akkor mindenféle közjogi magyarázattal próbálta magát igazolni, az keveset használt. Mert a magyarázatok meggyőzhetnek politikusokat, de ugyan hány politizálóra esik Magyarországon egy politikus? A politizáló nemzet egy pillanatra se próbált a magyarázatok finomságaiba mélyedni, hanem ment az ösztöne után s átfogta rokonszenvével a béke és a rend embereit. Nem is tágított mellőlük, míg az emlékezetes Tisza-lex miatt meg nem ijedt. Ekkor ugyanis megint bebizonyosodott, hogy az ország nem ereszkedik distinkciókba. Minden magyarázat dacára elfordult rokonszenvével, mert abban a javaslatban nem a rend biztosítását látta, hanem az újabb harcok anyagát. Akkor tehát a rokonszenv átvándorolt az ellenzékre s úgy tett, mintha egész kényelmesen akarna elhelyezkedni.

Nem adatott azonban neki pihenés. Azon a napon, amikor a többség táborából az első komoly lépés történt a béke felé, csak egy hunyorításig tartott, s az ország már újra a többség védelmére sietett. Már megérezte, hogy annak a léptei elől kell az akadályokat elgördítenie. Akik ebben az időben csak egy pillantással is gyanúba keveredtek, hogy nem komolyan akarják a békét, kiestek a rokonszenvből. Ellenben akárki láthatta, hogy az ország ekkor igen szerencsés helyzetben volt, mert igazán pártkülönbség nélkül foghatta rokonszenvébe minden fiát. Senki sem volt, aki harcot hirdetett volna, s aki talán szerette volna, az is okosabbnak gondolta, ha meghúzza magát. Szinte ünnepi csönd volt ekkor, arra való, hogy a béke lépteinek közeledését figyelhesse mindenki. Földnek hajolva hallgatóztak az emberek, s az ország teljes rokonszenvének védelme alatt akkor is sugárzó arccal intettek egymásnak, ha csak egy is akadt a hallgatózók között, aki azt állította, hogy ő hallja a békét közeledni.

De mi lesz, ha a béke mégsem jön meg? Ha még bizonyos akadályok elgördítését várja, mielőtt útnak akar indulni? Ha egyáltalán csak olyan útra bocsátkozik, ahol véges-végig biztosítva van meglepetések ellen? Talán akkor a politikusok kicsiny tábora megint magyarázatokba fog bocsátkozni? Az ugyan keveset fog használni. A rokonszenv akkor megint oda fog vándorolni, ahol a békére való komoly hajlandóságot találja, mert a béke kell neki és nem magyarázatok. S az a két faktor, amelyről egyedül bizonyos, hogy minden körülmények között a békét akarja: a korona és a nemzet, föltétlenül azt a táborot fogadja szimpátiájába, amely az utolsó korlátnál is a békére mutat hajlandóságot. Hiába lesz ott a leglángolóbb mentegetőzés és a legfinomabb distinkció, mert a korona és a nemzet csak azt fogja látni, hogy melyik oldalon keresik azt a békességet, amelyre szomjazik. Az utolsó állomáson a rokonszenv mindenesetre annál fog megpihenni, aki a békét komolyan kereste, és kereste azon az egyetlen elfogadható alapon, amelyen a korona is áll: az államraison parancsolta szempontok alapján. Ilyen föltétel alatt, de csakis ilyen föltétel alatt óhajthatjuk mi is. Mert a pillanatnyi szükségből rosszul kötött béke örök háború elhintője lehet.

Ott vagyunk-e már vagy sem az utolsó állomáson, azt senki sem tudhatja bizonyosan. Inkább igen, mint nem. S azért vigyázat illik a fontos percekben. A korona békét akar, a nemzet nemkülönben, s a maga rokonszenvével ott lebeg mind a kettő valahol a pártok fölött. S talán nemsokára eldől, hogy hova ereszkedik le a sokat vándorolt rokonszenv? Ide? Oda? Mindenesetre oda, ahol a lecsöngetés pillanatában még mindig csak a békére mutatkozott hajlandóság...

A VASÁRNAP EPILÓGUSA²³

(A képviselőház mai ülése)

Nyolc napirend előtt való felszólalással akarta az ellenzék ma az obstrukció technikáját tarkítani. A Ház többsége az ellenzéknek ez óhaját nem tartotta teljesíthetőnek. Ebből nyolc név szerint való szavazás támadt, de ezek majd csak valahol a hét végén fognak elintéződni, mert holnap és holnapután szünetet tart az ülés, ma pedig még régiebb névszerinti szavazásokat kellett elintézni. Az ülés végén sürgős interpellációk kerültek napirendre. Kettő ezek közül Neszmély Artúr újságírónak a rendőrséggel támadt ügyére vonatkozott. Polónyi Géza és Pichler Győző szokatlan melegséggel védelmezték a megtámadott hírlapíró ügyét. A harmadik interpellációt Buzáth Ferenc terjesztette [be] néhány gyár kilakoltatása iránt.

A VÁLSÁG A FÖRENDIHÁZBAN²⁴

(Az országgyűlésből)

Az egyházpolitika mozgalmas napjaira emlékeztetett a méltóságos és nagyméltóságú főrendek mai gyülekezése. Ama lázas küzdelmek óta ma népesedett meg újra az a hideg, márványfalas terem, melynek legfőbb ékessége falon lóg: Munkácsy alkotása: „A honfoglalás.”

Eleven, nyüzsgő kép kínálkozott ma e festményen kívül is a teremben. A főrendek ismét megmozdultak és hivatalosan is érdeklődést tanúsítanak az ország érdekei iránt. Nagy számban gyűltek össze Magyarország főrendei. Ha az érdeklődés, melyet az ország közügyei iránt a jelen pillanatban tanúsítani látszanak, komoly, akkor már ma nagy jutalomban részesültek érdeklődésükért. A miniszterelnök a főrendiházat tájékoztatta a helyzetről, miután a képviselőház önként fosztotta meg magát attól, hogy ez a megnyilatkozás az ő falain belül hangozzék el.

Az ülés külső képe felette érdekes volt. A „baloldal”, melyen a főrendiházban rendszeren a kormány hívei foglalnak helyet, majdnem zsúfolva volt. Közéletünknek számos kimagasló alakja ült ott egy csoportban egymás mellett. Hazánk újabb történetét nagyon alaposan meg lehetne írni azoknak életrajzából, kik ott az udvari páholy alatt oly nagy figyelemmel és oly élénk helyesléssel kísérték a miniszterelnök komoly és önérzetes nyilatkozatát.

A jobb oldal, mely itt az ellenzék fogalmát képezi, meglehetősen nagy hézagokat tüntetett fel. Itt mégis észre lehetett venni, hogy elmúltak az egyházpolitikai harcok napjai, és gróf Zichy Nándor körül feltűnő sokan hiányoztak a régi hívek közül.

A főpapság például csak nagyon kis számban volt jelen. A két bíboros főpapon kívül csak Samassa és Császka érsekek, Hornig és Szmrecsányi püspökök és Fehér Ipoly főapát jelentek meg. A görögkeleti főpapok egytől-egyig hiányoztak.

Ellenben majdnem teljes számban megjelentek a zászlósurak és az ország első méltóságai. A miniszterek közül csak éppen báró Fejérváry hiányzott, kit betegsége tartott távol. Sokan keresték gróf Khuen-Héderváry alakját, aki csak későn jött el, mert egyenesen a vasútról jött az ülésterembe.

Nagyon érdekesek voltak a karzatok is. A képviselők számára fenntartott padosorokat majdnem kizárólag az ellenzék foglalta el. A képviselőház agg korelnöke, Madarász József a legnagyobb érdeklődéssel kísérte az ülést, mely várakozás ellenére igen rövid lefolyású volt.

Még napirend előtt intézett egy rövid kérdést a kormányhoz a helyzet felől Vaszary Kolos hercegprímás. A miniszterelnök nyomban felelt. Felelete teljesen kielégítette a hercegprímást, nem úgy azonban gróf Széchenyi Imrét, ki egy felirati javaslat indokolására kért a házszabályok értelmében engedélyt a főrendiháztól. Ezt pénteken meg fogja tehetni. A tulajdonképpeni „akció” tehát csak pénteken kezdődik.

AZ AKTÁK²⁵

Volt idő, mikor a nemzeti párt igen zokon vette, hogy a kormány sorra kisajátítja az ő programjának éppen legtetszetősebb pontjait. Csak tessék rá emlékezni, mennyi könny hullott csak akkor is, amikor Bánffy Dezső legutóbb a magyar katonai akadémiát merte a nemzeti párt orra elől megvalósítani. Ez nem politikai morál, hangzott akkor a sajtóban, beszámoló beszédekben és sok sűrű felszólalásban. És keserű gúnnyal említette gróf Apponyi Albert is, hogy kormányok rendszerint a saját pártjuk politikáját szokták megvalósítani, de hát a nemzeti párt lesz a legutolsó, aki szégyenkezne miatta, hogy a kormánynak nincsen saját programja, és szegénységből az ellenzék politikáját valósítja meg.

Csak egy-két esztendő pergett le azóta, s a felfogás arrafelé az ellenzéken csudálatosan megváltozott. Ma már nem azon keseregnek, hogy a kormány egyet-mást akkor is üdvösnek mond és meg is csinál, ha máskülönben az ellenzék vette először programjába. Inkább azon csudálkoznak, hogy a kormány egyáltalán a magáéból is meg akar valamit valósítani s nem hajlandó az ellenzék egész programját kisajátítani. Vagy lehet-e másképpen felfogni az egyesült ellenzék méltatlankodását, amikor a béke ellen intézett merényletnek szeretné bélyegezni azt a legtermészetesebb dolgot, hogy a kormány nem hagyja tárcájába csempészteni az obstrukció egész programját? Az egyesült ellenzék úgy tesz, mintha ekkora cinizmuson nem is lehetne eléggé felháborodnia. Hogy is ne? Mikor a kormánynak jóformán tálcán prezentálnak egy esztendőkre szóló kormányzati programot, s egyszerűen eldobhatná magától a saját terhes ideáit, akkor Bánffy Dezső s vele a szabadelvű párt köti magát, hogy a saját programjához is ragaszkodni akar s a följajlott ideákból csak válogatva vesz magának egyet-mást. Amennyit az ország érdeke megkíván, s a politikai morál megenged. Nem hétköznapi cinizmus ez s az egyesült ellenzék az ő közös, konferenciáin csudálkozva és méltatlankodva rázza a fejét.

De már ez legalábbis furcsa volna politikai morálnak. A végén akármilyen vékonyka program elegendő Magyarországon, hogy annak alapján politikai pártok alakuljanak, de az a kis program mégiscsak az övék s mentül vékonyabb, annál makacsabban ragaszkodnak hozzá, mert hiszen az egzisztenciájuk van hozzákötve. A legkisebb belemagyarzás vagy elvonás ellen rőfnyi cáfolatokkal tiltakoznának. Ami nagyon természetes. És akkor kiállnak az ellenzéki pártok, egyesülten is csak kisebbség, és egyszerűen rá szeretnék parancsolni a szabadelvű többségre, hogy ez tegye sutra minden politikai célját és vegye át behunytt szemmel a kisebbség saját külön programját. Még ha az ilyen kisajátítást lehetne is alkunak nevezni, az ember nem fojthatná el a kérdést, hogy ugyan micsoda jogon élne tovább a szabadelvű párt, mely elfogadta az ellenzéki pártok programját, s micsoda jogon opponálna tovább az ellenzék, holott a szabadelvű párt most már az ő programját viszi keresztül? Ilyen alapon nincsen komoly parlament, s hogy politikai pártok egyszerűen kicseréljék a fejüket, az még operettben is több volna a mulatságosnál.

Az alkut mégis másnak akartuk hinni, amikor a béke érdekében a tanácskozások megindultak. Föl kellett tenni, hogy egy kis túlzástól a követelésekben egyik fél sem fog tartózkodni, de aztán a kölcsönös engedékenységnek is megjön az ideje. S valahol a középúton meglesz a találkozás, ha lesz. De olvassa el bárki azokat az aktákat, amelyek ma a hitelesség látszatával végre kibontakoztak a diszkréció ködéből, s rá fog jönni, hogy a békére nem ilyen úton törekedtek. Mert a kormány válasza, míg egyrészt semmi mást nem követel, mint aminek megszárazása nélkül az ország egyáltalán alkotmányosan nem kormányozható, másrésztől nem közönséges engedményeket is tartalmaz. A tiszta választások érdekében a kúriai bíráskodást, a tanácskozások rendje érdekében a házszabályok olyan revízióját, melyből az ellenkező tapasztalatok dacára hiányoznék a klotúr, s azonfelül a hangulat kielégítése érdekében a Bánffy lemondását. Sokkal többet tehát, mint amennyivel az ellenzék még csak nem régen is szívesen beérte volna. Ellenben az egyesült ellenzék jóformán túllicitálja önmagát, mikor a kormány javaslatára válaszol. Egy jottányit nem enged első feltételeiből, sőt most már megtoldja azzal, hogy mindenekelőtt pedig távozzék Bánffy.

Igaz, az ellenzék időközben megakadt azon a klauzulán, mellyel a kormány a Széll Kálmán sokat emlegetett javaslatát megtoldotta. Megakadt rajta más is. És körülbelül bizonyos, hogy ez a klauzula nem marad szó nélkül a szabadelvű párt konferenciáján sem. De éppen azért nézhetne volna az ellenzék nyugodtabban a kormány előterjesztéseit. Ami szélesebb körökben kelt aggodalmat, az már ezért sem lehet nagyon veszedelmes. A sokak aggodalma igen jó villámhárító, kivált amikor föl sem szabad tenni, hogy a klauzulának valami rossz szándék adott volna életet. S az egyesült ellenzék, ha komolyan kívánja a békességet, nyilván akkor tett volna okosabban, ha előzékenységgel igazolja, hogy ezentúl talán már nem is állja egyéb a békének útját, csak éppen az a klauzula. Akkor kölcsönös jószándékkal valahogyan mehetett volna az utolsó akadály elhárítása is. De amikor az ellenzék úgy iparkodik a béke felé, hogy útközben mindig túllicitálja magát, ez nem vihet jóra. Ez már nem úgy fest, mintha az egyesült ellenzék csak Bánffyt akarná kiharítani a szabadelvű pártból. Ez több. A saját programját akarja a szabadelvű párt tarsolyába csempészni, s az már nagyon furcsa párt volna, amelyik ebbe is bele tudna nyugodni.

Egy kormányelnököt mindig tud még pótolni a szabadelvű párt. De azzal a rádiktált programmal maga kerülne az ellenzéki pártok gondnoksága alá. Még szabad volna tán mozognia, de csak úgy, ha a gondnok urak kegyesen megengednék. S az ellenzék mégis azt hiszi, hogy a szabadelvű párt ebbe is beletörődne? Ezt csak olyan komolyan hiheti, amilyen komolyan a — békét akarja...

MAGÁNFELIRAT²⁶

Felséges Apostoli Király!

Panaszt emelek trónod előtt hű főrendeid és képviselőid ellen, kik az 1896-iki országgyűlésen egybegyűlvék, akiket trónodról elhangzott beszédedben alkotásokra, munkára serkentettél, az állami törvények javítására, a haza jóllétének fejlesztésére. Ők maguk is ilyesmit ígértek nekünk, mikor az urnáknál álltak előttünk, s te is ezeket hangoztattad, mikor előtted álltanak ragyogó mentéikben, csörömpölő kardjaikkal.

S íme, mi teljesedett ezekből?

Összegyűltek és azóta folyvást rontanak, ahelyett, hogy építenének. Összegyűltek, hogy egymás közt marakodjanak. Elrontották az állami intézményekbe vetett hitet, elrontották a parlamentarizmust, nevetségessé tették a képviselőházat, szétbontották magát az alkotmányt

is, úgyhogy most törvényen kívül vagyunk; gazdaságilag tönkretették az országot, erkölcsi presztízsét aláásták Európa népei előtt, és számoljam-e még tovább, mi mindent nem cselekedtek.

Te, aki a magasból ügyeled kívánságaikat, tanulmányozod érzéseiket, cselekedeteik rugóit, szavaik titkos motívumait, neked hallanod, tudnod kell, mit akarnak, mi forr bennük.

Nem akarják báró Bánffy Dezsőt. Hetek óta hordják a béke bársonyszövetét a disszidensek a miniszterelnöki palotából az ellenzéki klubokba és onnan vissza különféle propozíciókkal. De senki sem a propozíciókra gondol, hanem a bársonyszövetre, amelybe a Bánffy Dezső feje lesz végeredményképp betakarva — mint egykor ama szerencsétlen Bánffy Dénesé.

Vannak, akik nem akarják a Tiszákat. Inkább vesszen el minden, csak a Tiszák is vesszenek.

Vannak, akik nem akarják a szabadelvű párt uralmát. Eleget uralkodott, jöjjön már más párt.

Ezek, akik valamit nem akarnak. Ezek a szelídebbek, ezek a jobbak, mert ezeket a gyűlölet vezeti. S a gyűlölet csak elvakultság, csak rossz barát, rossz tanácsadó, de nem olyan utálatos, mint az önzés.

Mert vannak ismét, akik akarnak valamit.

Némelyek akarják az Apponyi miniszterségét.

Némelyek koalíciós kabinetet látnak álmaikban a zavarok legvégén.

Némelyek új pártalakulást sejdítenek, kiindulván abból a borzasztó gondolatból, hogy a romokból új, más alakú épületek szoktak emelkedni. És ezért dúlnak és csinálnak romokat e nekivadult Tamerlánok. Sőt vannak, akik se nem akarnak senkit, se nem gyűlölnék senkit, hanem csak a pillanatnyi szerepért végeznek herostratesi munkát.

Minden csak a személyekre megy ki. Személyek, személyek és megint személyek, örökké csak személyek. Az egész közélet, az egész óriási chaos, a szenvedélyek felcsapongó lángja a személyeknek gyújtott mécs. Oh, felséges apostoli király, mért nem hallatszík közbe mennydörgő szavad:

— Hát a haza hol van?!

A haza? Oh, a haza. Hiszen a haza itt szóba se jön. Mintha az nem is léteznék, csak a személyek.

Jól tudjuk, felséges király, hogy mindezeket észrevetted s bölcsességednek, higgadtságodnak, önfeláldozásodnak újabb próbáját adtad, ekképpen gondolkozván: Bár kisebbség, de az én népeim ők is, és bár nincs igazuk, bár hibás úton járnak, enyimek. Királyok joga a háború-csinálás, de a királyok erénye a békítés, a békecsinálás.

Kedvenc tanácsosod így szólott:

— Ha az én fejem az akadály az állami rend helyreállításánál, én felajánlom a fejemet.

Te így feleltél erre:

— A te fejed kedves nekem, de a népeim jóléte, békéje még kedvesebb.

S így vitették ez a fej a fórumra, és maga a fej gazdája alkudozék vele, akképpen gondolkodván: ezzel a fejjel sok jót gondoltam ki az országomnak, és most jó áron adok túl rajta. Úgyis csak arra való volt, hogy a hazának használjon, vagy úgy, hogy gondolkozik, vagy úgy, hogy mint praetium affectionis értékesíttessék.

— Hát itt a fejem — mondá —, le engedem vágatni, ha leteszitek a fegyvereiteket.

És a harciasabb elemek kifogásolták ezt a dolgot, hogy ez a gyengeség politikája. Pedig ha volt valami szép és kimagasló vonás, valami szomorú és mégis csillogó momentum ez utálatos epochában, hát ez volt az. Hogy Te, a hatalmas, kinek parancsai vannak a szavak ellen, akinek mennykövei vannak a nyilak ellen, akinek arzenáljai vannak a fegyverek ellen, arra határozta magadat, hogy olyan eszközzel éressék el az ellenzék lefegyverzése, amely Neked fáj. Senkit sem akartál bántani csak magadat; egy dologban, melyben talán mindenki hibás csak te nem.

És szeretik mondani, hogy ez a föltétel megalázó Bánffyra. De ez talán nem úgy van. Mert megalázás-e, hogy valaki jobban szereti királyát és hazáját, mint a saját kevélységét? Megalázó-e, hogy valaki olyan tájakra téved, ahol a kannibálok megeszik? Avagy megalázó-e a természet rendje, hogy az alma lehull a fáról, ha a szél leveri? De milyen isteni vég, ha épségben és azért esik le, mintegy a saját akaratóból, hogy a gally, amin nőtt, le ne törjön.

De nem Bánffy miatt panaszkodunk. Személyek nem jöhetnek tekintetbe, ahol országozról van szó. Különb is, ahova őt esni engednéd, az nem bukás, az a történelem. Mi afölött panaszkodunk, hogy a tálcára kitett fej megzavarta az ellenzékét, és akik azt hitték, hogy ez a fej előlget nekik, hogy emiatt nem látják meg a hazát, csalódtanak, mert ennek egy epidémikus vakság az oka és a csalóka káprázatok, melyek e fej nyomában számos örökre eltűnő és számos felbukkanó fejeket mutogatnak. E káprázatok miatt nem tud létrejönni a béke, felséges úr, hiába közelednek egymáshoz csiszolások és formulázások által az alkuvók részéről elősorolt pontozatok. Ők a fejeket keresik. Mindig csak a fejeket. Hogy közelednek, hogy távolodnak, hogy halványodnak, hogy pirosodnak.

És hidd meg, oh fölséges király, hogy ezek a csiszolt formulák különben sem a békéhez vezető dolgok. Küszöböld ki ezeket mindenekelőtt. Hiszen miből állnak e formulák? Olyasvalaminek az eltakarásából szavakkal, ami benn van a szavak között, s olyasvalaminek a feltüntetéséből szavakkal, ami nincs bent a szavak között. Olyanok e formulák, mint ama különös rovátkásan összerakott papírszeletekből álló képek a mi polgári szobáink falain, melyek balról nézve Garibaldit mutatják, jobbról nézve IX-ik Piust. Jó béke csak a kihámozott igazságokból jöhet elő. E formulákba öntött békítő szérum, hidd el, fölséges uram, tudatlan jobbágyodnak, semmi egyéb, mint újonnan keletkezendő háborúk magva.

Azért nem is hiszük, hogy meglegyen most a béke, melyet atyai szíved óhajt, mert ez az országgyűlés nem képes a személyekből és formulákból kibontakozni többé.

S ha nem megy teljesezésbe a béke, ne gondold, hogy talán a formulák nem váltak be, s hogy a formulákat kell kicserélni.

Oh nem. Az országgyűlést kell kicserélni, fölséges úr, mert ez az országgyűlés nem a nemzet közvéleménye többé, ezek a lármázó, technikai urak nem a magyar népet képviselik, hanem a tavalyi osztrák Reichsrathot.

Egy választópolgár

MADARÁSZ ÁLLÁSA INOG²⁷

Az ember azt hinné, hogy a korelnöki állás a legstabilisabb állás egyébként is, mert az ember napról napra öregedvén, egyre jobban beválik, de ez idő szerint különösen is szilárdnak látszik ez a pozíció. És mégis történhetnek különös fordulatok. Ideák születnek az emberi agyakban, és a Madarász apó állása inogni kezd.

A szabadelvű klub nagytermének szép csillárjai alatt folyt a diskurzus, természetesen a békéről és az obstrukcióról. Egy képviselő felsóhajtott:

— Minden másképp menne. Hej, csak már saját pártbeli elnökünk volna!

— Elnök vagy korelnök? — kérdi Szinnyey-Merse, a sárosi főispán.

— Nem bánom én, ha korelnök is.

— Hisz az könnyen lehet — feleli Szinnyey-Merse.

De már ez olyan szó volt, hogy a miniszterek és nagy államférfiak is odafutottak a beszélgetőkhöz, meghallgatni azt a hihetetlen csodát, hogy miképp lehetne odavarázsolni az apó helyére egy mamelukot. Az Aladdin lámpájával talán.

— Látom, nem hiszitek. Pedig becsületesemre mondom, lehetséges.

A miniszterek bámulva néztek a fiatal főispánra, hogy mi baja eshetett, rázták a fejüket és előrenyújtották az excellenciás nyakukat.

— Ugyan Pista!

— Hát megmondom — nyilatkozik meg a főispán mély csöndben. — Kolozsvárott meghalt Groisz Gusztáv, hát választassatok helyette egy nyolcvannyolc éves szabadelvű pártit és kész a korelnök, mert öregebb egy évvel Madarásznál.

— A második Kolumbus-tojás e héten! — kiált fel valaki elmésen.

— Hm — jegyzé meg erre fontoskodva egy miniszter —, de honnan veszel nyolcvannyolc éves szabadelvű pártit?

— Az semmi — ríposztírozik vissza Szinnyey —, szabadelvű pártiból sokkal könnyebb találni nyolcvannyolc éveset, mint huszonöt éveset.

Amire aztán mindenki megadta magát s bizonyos bámulattal vegyes tekintetek csüggtek a főispánon, hogy hiába, mégiscsak nagy ész lakik ezekben a megyei basákban.

Az előbbi elmés úr (bizonyos célzással az „Országos Hírlap” egyik főispántörténetére) mosolyogva mondá:

— Pedig Pista még csak a gyengébb főispánokból való.

De a mosolyából látszott, hogy ezt maga se hiszi.

A MAI ÜLÉS²⁸

(Az országgyűlésből)

Megvan a béke ... Széll Kálmán megjött ... ő fog tárgyalni az ellenzékkel ... Inkompatibilitásokat fogunk bejelenteni ... Nem hagyjuk magunkat ...

A dialógusok nagy káoszából ily töredékek voltak hallhatók a mai ülés elején, mely csak úgy indult, mint a többi. Fogyóban lévén a napirendre már kitűzött névszerinti szavazások sorozata, gondolkozni kellett újakról. Ennek módját megtalálták hamarosan a jegyzőkönyvi módosításokkal. Szalay Károly adta be az elsőt. Reiter Károly neve mellé azt kívánta megörökíttetni, hogy a nagy vízszabályozási kapacitás „magyaróvári képviselő”. De az öreg Madarász, aki igen hű öre a parlamenti tanácskozás rendjének, hamarosan kijelentette, hogy egy ilyen indítványt a Ház már elvetett, ez tehát már nem tárgyalható. Szalay rezignáltan leült, helyette azonban felállt Ivánka Oszkár, aki sietett két stilisztikai módosítványt a jegyzőkönyv-

hez benyújtani. Ezt a kettőt — miután még „noch nie da gewesen”-eknek bizonyultak, az elnök annak idején napirendre fogja kitűzni. Most aztán Rakovszky István a házszabályokhoz kért szót, de az elnök ezt megtagadta tőle, mert míg a jegyzőkönyv nincs hitelesítve, beszélni nem lehet. Rakovszky ebbe belenyugodott és várt. Várt, míg az Ivánka módosításai el voltak vetve. Megelőzte őt azonban Wlassics Gyula közoktatásügyi miniszter, ki a nyugdíjalapról szóló jelentését beterjesztette. Most aztán fölkelhetett Rakovszky István és elmondhatta a maga viccét. A *Magyar Újság* tegnapi számában megjelent ellenzéki inkompatibilitásokat jelentette be. Ezek:

Polónyi Géza, aki a belvárosi Sas-kör igazgatósági tagja, Ivánka Oszkár, a budapesti Tattersal igazgatósági tagja, Holló Lajos, Meszlény Lajos és Szluha István, a Magyarország hírlap-részvénytársaság tagja, gróf Eszterházy Mihály, a Tattersal igazgatóságának tagja, Gullner Gyula és Horánszky Nándor a kisbirtokosok országos földhitelintézetének igazgatósági tagjai. Ezek az ellenzéki összeférhetetlenek. Igaz, hogy az ő neheztelt állásuk az 1879. XXXIX. törvénycikk 5-ik szakasza szerint a képviselői állással igenis összeférhető, mégis megteszi a bejelentést, azon kijelentés kapcsán, hogy holnap a kormánypárti képviselők ellen fogja az inkompatibilis eseteket bejelenteni.

Ezt a tréfát folytatta aztán Saághy Gyula, ki saját maga ellen jelentett be összeférhetlenséget, mert ő a pozsony–szerdahelyi vasút igazgatóságának tagja.

Mind a két bejelentést az elnök az összeférhetlenségi bizottsághoz utasította.

Erre aztán ismét lehetett folytatni a névszerinti szavazásokat. Biró Lajos napirend előtti felszólalásáról volt szó. Persze, hogy nem engedték meg.

Amire az ülés véget ért, ismét hallani lehetett:

...Meglesz a béke, Széll Kálmán megint elutazott...

KÉTELYEKKEL VAGY CSAK RÉSZBEN MIKSZÁTHNAK TULAJDONÍTHATÓ PUBLICISZTIKAI SZÖVEGEK

CSATAZAJ²⁹

Tavaly ilyenkor a miniszterelnök a magyar nimbuszról beszélt, amelyet már akkor is csúnyán megtépázott az obstrukció. Most már hiába beszélt volna róla, mert az obstrukció szerencsésen foszlányokra tépte ezt a nimbuszt és vele sok egyebet is. És különösen is festett volna, ha ebben a kritikus pillanatban a miniszterelnök még mindig a nimbuszt féltette volna. A díszruhát. Ma már az országnak a bőrére megy a hajsza, nem a díszruhájára.

A változott helyzethez simult az újévi beszédek tónusa. Erősen harcias volt, ha egy picinyke ajtot nyitva is hagyott a békességnek, mert már éppen emlegetik, hogy bujdokol valamerre ilyen békeszándék. De akár a gróf Tisza István beszéde, akár a miniszterelnök válasza nem abból a szempontból hívja fel a közönség érdeklődését, hogy mennyi hajlandóság mutatkozik bennük a békességre. Hiszen eddig sem privát hajlandóságból akarták a harcot. S amikor ma szokás szerint egy kérdésben és egy feleletben lerakták a jövő akció alapköveit, csak természetes, hogy a kompromisszumnál nem időztek sokáig. Csak éppen jelezték a föltételeket, amelyek mellett a megegyezést el tudják képzelni. Ennél kevesebbet nem tehettek, többet pedig már a többség méltósága szempontjából sem kockáztathattak. Annyit azonban a nemzet a kevés szóból is megtudhat, hogy a kormány és a szabadelvű párt nyomban belecsap a békét kínáló kezekbe, ha ez pártok és egyének megalázása nélkül történhetik. S ezt egészíti ki talán a miniszterelnök beszédének az a passzusa is, ahol megmondja, hogy a fegyvert csak akkor fogja letenni, ha a szabadelvű párt és különösen az ország sértetlen integritásával teheti. Összevéve elég világosan szólnak a föltételek, de ha összevetjük az ellenzéki táboroknak a mai napon is megismételt követeléseivel, vajmi kicsiny a reménység, hogy azon a nyitva hagyott ajton csakugyan megjön majd a békesség.

Éppen azért fontosabb az újévi beszédek harciasabb része. Ez látszik az aktuálisabbnak. Kétségtelen, hogy a kormánynak és a szabadelvű pártnak mihamarabb tennie kell majd valamit, mert a parlamenti tanácskozás a mai anarchiájában tovább meg nem maradhat. S ha ilyen körülmények közt csak természetes volna, hogy a disszidensek összes nyilatkozataiban is sürgetett házszabály-revízió sokkal erélyesebb akcentusokban csendüljön meg a felelős kormányelnök beszédében, mégis másként történt. Sem gróf Tisza István, sem báró Bánffy Dezső nem állították első sorba a házszabályok szigorításának szükségét, sőt inkább határozottan hangsúlyozták, hogy a legszükségesebbnél tovább egy hajszállal sem szabad menni, az esetleges intézkedéseket pedig programba foglalni nem is volna okos, mert a politikai élet hullámlásában minden perc új eseményekkel jöhet, s az intézkedések csakis ezekből az eseményekből folyhatnak. Hátrább szorul tehát az a széltében terjesztett híresztelés, mintha a kormány és a többség fontosabb tennivalót nem is látna a házszabályok szigorításánál. Korántsem. Ha jönne olyan perc, amikor az események azt igazolnák, hogy a parlament normális keretekben akarja megvívni csatáit, akkor nyilván semmiféle intézkedés sem mutatkoznék a szemhátáron. Mert csak úgy magánygyörűségből aligha nyúlna valaki a házszabályok darúzfészkébe.

Ha azonban az obstrukció tovább is dőzsölne, a szükséges intézkedések sem maradhatnak el. Rostába kerülnek a fogyatékos házszabályok, s talán lesz egyéb is. Csak éppen az nem lesz, amivel az obstrukció a kormány erőszakos hajlamait szereti stigmatizálni. A parlamentet felosztatni nem fogják. A parlament a maga ellenőrzését ezekben az áldatlan napokban megszakítás nélkül fogja gyakorolhatni, még ha ez az ellenőrzés a mai recipe szerint menne is.

Akár törvényt akar csinálni, akár csak botrányokat, módja lesz hozzá a parlamentnek. Sőt bebizonyíthatja azt is, milyen őszinte szívvel csüng a választási törvény egészséges reformján. Mert az újévi üdvözlések során megerősítést kapott az a hír is, hogy a kormány mielőbb tenni kíván a választási visszaélések lehető korlátozásáról. S ez a megerősítés talán immár el fogja fűjni azokat a lehelet gyöngédségével szállongó meséket is, mintha a szabadelvű pártból még valami disszidens raj akarna kiszakadni. Úgy hangzott ugyanis, hogy ez a raj éppen a parlament állandó együtt maradását és másrészt a jobb választási bíraskodást sürgette volna, némi ellenszeréül legalább a bekövetkezett válságnak. Most aztán nyilvánvaló lett, hogy a kormány és a szabadelvű párt valamennyi tagja találkozik mindkét kívánságban, kiszakadásra vagy akár csak lappangó elégtelenségre is, nincsen megfogható ok. S hogy a szabadelvű pártnak ez a föltétlen összetartása, azonfelül pedig a kormánnyal való együttérzése is országvilág előtt kifejezést nyert, ez sem utolsó jelentősége a mai üdvözléseknek.

Zárt sorokban állja tehát a szabadelvű tábor az egyesült ellenzék minden tervezett támadását. A mai nagy csatalárma nem téveszti meg. Kis ellenség nagy lármával jár. S ha most még úgy is áll a dolog, hogy lármával lehet ütközeteket eldönteni, ez sem fog örökké tartani. A szabadelvű pártot pedig az ország érdekeinek védelmében biztosan vértelmezi jó szándéka, becsületes kitartása és erős együttérzése. Gyökerei pedig mélyebben nyugosznak, semhogy az ilyen hirtelen forgószél is kicsavarhatná.

A TEMETŐ ELŐSZOBÁJÁBAN³⁰

Esténkint megtelik a szerkesztőségi asztal zsákmánnyal, amit a tudósítók szereztek a különböző pártklubokban. S ahogy selejtezni próbáljuk, mindig újra meggyőződünk, hogy nagyon kevés benne a megfogható. Csupa hangulatkép, s az is nagyon kevésbé megbízható. Szinte bizonyosra lehet mondani, hogy mindegyik hangulatkép csak egy jó kívánságot takar, de az igazságnak nem jut benne szállás, inkább úgy van a dolog, hogy amikor egy hangulatkép rózsás színekbe öltözteti a békereményeket, akkor okvetetlenül harcias a hajlandóság, ha pedig a kép harcias hangulatról tud, okvetetlenül a béke áll jól. Apró ravaszkodások mutatkoznak mindenfelé, amiktől nem lehet egészen tisztán látni, mint amikor sűrű párák rezegnek a levegőben.

A főrendiház mai ülése éppen azért kapóra jött. Ha a főrendek maguktól nem sürgetik, úgy kellett volna beléjük szuggerálni az ülés ideáját. Hogy a sok ellenőrizetlen híresztelést valahára konkrét nyilatkozatok válthassák fel. Mert a közönség már egy kicsit nyugtalankodni kezdett, hogy minden a kulisszák mögött történik. Ezen a bajon a képviselőház nem igen tudott segíteni, mert hiszen az egyesült ellenzék fogadalmat tett, hogy nem beszél és másokat sem enged beszélni, ez a fogadalom pedig minden szükséges tájékoztatásnak elvágta az útját. Ellenben mire volna való a törvényhozás másik háza, ha ilyenkor sem lehetne valami hasznát venni? Erre a másik házra nem szól a fogadalom, itt a főrendek ajkával megszólalhat az ellenzék kíváncsisága, s itt az ellenzék a miniszterelnököt is békességben hallgathatja meg. Azonfelül pedig ebből a kölcsönös kibeszélésből az ország is megtudhat valamit, amihez a kíváncsiságon felül nagyobb joga is van. A főrendiház tehát voltaképpen csak a vendéglátó házigazda szerepét játszotta, hogy hajlékaiban egyszer kibeszélhessék magukat azok a faktorok, akik a saját házukban ideiglenes némaságot fogadtak.

S ma az ország kétségtelenül többet is tud, mint eddig tudhatott. Vagy legalább is bizonyosabbat. Mert a bíboros hercegprímás rövid kérdésére Bánffy Dezső végre országvilág előtt elmondhatta, hogy mit akar és mit tehet. Elmondhatta, hogy reménység van a kibontakozásra, ha a kiegyezés sorsa és a parlament jövőendő munkaképessége biztosítva lesz; és hogy (amit ne adjon az Isten! — mondta a miniszterelnök) ha az alkudozások mégsem hoznák meg

a békét, a kormány akkor is az alkotmány és a törvények keretében fog a rend helyreállításáról gondoskodni. Az a legenda tehát, mintha az egymásra torlódó események csak az abszolutizmust akarnák előkészíteni, mindjárt összeomlott, s mindössze annyi maradt meg belőle, hogy végső esetben a kormány alighanem az alkotmány forrásához szándékozik fordulni, de a rendet mindenképpen biztosítani fogja. Ezt báró Bánffy Dezső kétségtelenül a képviselőházban is megmondotta volna, de ha a technikai obstrukció elfojtotta a szavát, mindenesetre jó, hogy a méltóságos urak háza megadta neki a hiányzó alkalmat. A főrendiháznak ez szokatlan politikai súlyt ad, az országnak pedig a végén egészen mindegy. Azonfelül a kormány is megtehetette a kötelességét, hogy a színes hangulatképek után saját nyilatkozatával tájékoztassa az országot.

De a főrendiház ülése mást is hozott, mint a kormány nyilatkozatát. Azt a felirati javaslatot, mely az újságok egybehangzó hírei szerint a gróf Andrássy Aladár palotájában termett, de a gróf Széchenyi Imre pecsétjével került a főrendek asztalára. Ha valamivel forróbban akarnák a békét ama méltóságos és nagyméltóságú urak, akik ez iratot szerkesztették és helyeselték, talán célszerűbben teszik, ha az obstrukcióhoz adresszálnak vala egy kérvényező iratot. De ne legyünk gúnyosak és keserűek, foglalkozzunk a javaslattal komolyan. Régebben termett-e a vagy nagyon is fiatal csemete? Nem tudjuk. Híre már hetekkel megelőzte. De talán a szövegében változhatott. Mert rajta van a frissesség színe, s azt az impressziót kelti, mintha a felirat tervezői válaszolni akarnának a koronatanács megállapodásaira. Ez a javaslat ugyanis ma már a koronát arról szeretné meggyőzni, hogy bizvást elbocsáthatja miniszterelnökét mindjárt is, mert a gazdasági kiegyezés megkötésére olyan általános a készség, hogy a törvényhozás rendes menetének ez úgysem lesz akadálya. A felirat tehát a kiegyezés megkötésére *általános* készséget lát s erről biztosítja a koronát, ami mindenesetre igen meglepő. Mert az ember önkénytelenül is azt kérde, keveset mond-e itt a felirat vagy sokat? És kevesebbet tudnak-e nálunk a főrendek vagy többet?

Könnyelműséget nem illik föltenni a főrendekről sem. S akármilyen természetes máskülönben öreguraknál a rossz szem, de amikor a koronát akarják informálni, talán mégiscsak fölvették előbb az okulárét s körülnéztek egy kicsit maguk körül. S akkor szinte képtelenség, hogy ők általános készséget lássanak a gazdasági kiegyezés megkötésére, holott igen tekintélyes és jószemű politikuskok más szimptomákat láttak idáig. Mégis beleveszik ezt a megfigyelést olyan dokumentumba, amit a koronához szeretnének juttatni. Tehát nem kevesebb az, amit tudnak, hanem több. Olyan információkat kellett esetleg kapniok, amelyek alapján általánosnak mondhatják a kiegyezés megkötésére vonatkozó készséget. De kitől? A szabadelvű párttól nem, mert ez a párt eddig sem titkolta készségét. A disszidensektől is aligha, mert azokat sem a kiegyezési kérdés vitte ki a többségből. Nyilván a szélsőbal sem jöhet olyan gyanúba, mintha információkkal zaklatná a méltóságos urakat. De másrészt a nemzeti párt és a néppárt közös megállapodásra jutott a szélsőballal a kiegyezési álláspont dolgában is, és talán olyat mégsem illenék róla föltenni, hogy a főrendi elvbarátok körében mást beszél, mint a fegyverbarátok táborában.

S itt a bibi. Az a főrendi felirat kétségtelenül komoly dokumentum, és a méltóságos urak se dobálóznak üres ígérekkel. De akkor jó volna megtudni, hogy az ellenkező szimptomákkal szemben hol látják azt a bizonyos általános készséget, és ha nekik külön információk állnak rendelkezésükre, milyen garanciát tudnak nyújtani, hogy a kiegyezés biztosítása a törvényhozás rendes menetét nem fogja akadályozni? Mert mély hódolattal hajtván meg lobogónkat a főrendiház hite előtt, a kegyes biztosítással mégsem lehetne beérnünk. Az ő hite igen tiszteletreméltó, de a garanciától nem elég, ha csak tiszteletreméltó. Ahhoz egyéb is kell. S a pénteki ülésben teljes tisztelettel éppen azt fogjuk majd figyelni, hogy a méltóságos főrendeknek az információja jobb-e, vagy az okuláréja rosszabb...

JEGYZETEK

¹ [Mikszáth válasza az újságírók újévi üdvözlésére] *Országos Hirlap* 1899. január 1., 5–6. o., a „Hírek” rovatban teljes névjelzéssel. A Budapesti Újságírók Egyesületének küldöttsége a rendes szokáshoz híven üdvözölte újév alkalmából Mikszáth Kálmánt, egyesület elnökét. A küldöttséget Cziklay Lajos vezette, Mikszáth pedig az OH által közölt beszéddel felelt a köszöntésre.

² A csornai perjel. *Országos Hirlap* 1899. jan. 12., 7. o., a „Hírek” rovatban, névjelzés nélkül.

³ Széll Kálmán. I. *Pesti Hirlap* 1899. május 6., 1–7. l., a tárcarovatban, „Egy kis locsogás in politicis” alcímmel, „Egy öreg képviselő” névjelzéssel. II/a. Mikszáth Kálmán: *Az én kortársaim*. Budapest, 1904. Athenaeum, 98–106. l. (Az *Ujság* ajándéka előfizetőinek). II/b. *Az én kortársaim. II. köt.*, MKm 33, Budapest, 1907. Révai, 8–31. l., „Széll” címmel. III. *Jk* 21. *Az én kortársaim II*, 7–25 l., „Széll” címmel. A főszöveg a II/a szövegén alapszik. Ehhez képest a PH és a II/b szöveg a következő eltéréseket mutatja (a *Jk* szövegére MK nyilvánvalóan nem gyakorolt már befolyást):

10. bekezdés, 3. mondat: magukról (PH: magokról)

11. bek., 5. m.: a szereplő férfiak *erényeiben* (PH: a szereplő férfiak *irányában*)

13. bek., 2. m.: Casimir-Perrier II/b: Casimir-Périer;

13. bek., 15. m.: keretezett II/b: keresztezett

14. bek., 6. m.: *báró* Bánffy (PH: *b.*) Bánffy; *gróf* Szapáry (PH: *gr.* Szapáry)

15. bek., 5. m.: felhíta (PH: *fö*lhitta); tanácsadásra *a király*, aminek (II/b: tanácsadásra, aminek)

21. bek. vége: ha valami oltanivaló van. (PH: ha valami oltanivaló van. *Olt és olt hévvel, szakadatlanul, csodálatos türelemmel és energiával s ha szenvedélye elragadja, néha minden óvatosság nélkül, önszemélyére nem is gondolva. (Nem bánja ő, csak oltson, habár magát találja is megégetni oltás közben.)*)

25. bek.: ez a biztosítás, és miután (PH: ez a biztosítás, s miután); de Szilágyi nélkül. (PH: de Szilágyi *Dezső* nélkül.)

26. bek. vége: repült (PH: *rö*pült)

28. bek. eleje: — *Hogyan?* — vágott (PH: — *Megálljon csak kedves Széll* — vágott)

30. bek., 2. m.: *pártoskodásnak* (II/b: *pajtáskodásnak* [Nem kizárt, hogy egy öröklődő nyomdahibát javítottak.]

35. bek., 1. m.: tarokkpartiban (PH: tarok-parthieben)

37. bek., 7. m.: érzik magukat. (PH: érzik magukat *ő nagyságaik.*)

41. bek., 2. m.: *néhány* (PH: nehány)

43. bek., 2. m. vége: míg csak parlament lesz (PH: mig csak *a* parlament lesz)

43. bek. 6–7. m.: elszoktatták. *Ellenben az újak mozgékonyak, mint a halcsíkok, és dominálni látszanak esténként a nagyteremben, mintha százan és százan volnának. Persze ők sokat adnak a külső megtévesztésre és magokkal* (PH: elszoktatták. *Még a fü*lünkbe csengnek a Podmanitzky intései: „Ti pedig ne politizáljatok, édes barátim, hanem menjetek kártyázni.” *Hát kártyáznak és meg se látszanak többé az újak között. | Hogy lehet az? Hisz mindössze negyven képviselő jött be s ők százan és százan vannak! Ugy, de az ajtók nyitva voltak és bejöttek mások is, nemcsak a képviselők. Magokkal*)

48. bek., 23. m.: a titáni szónok is (II/b: a titáni szónok *Szilágyi* is)

49. bek., 3. m.: láthatlanná (II/b: *láthatatlanná*)

55. bek. 22. m.: *polgároknak* (II/b: *polgárnak*)

55. bek., utolsó előtti m.: *ismert* (PH: *ösmert*)
 66. bek. vége: vagy *az* újaknak (II/b: vagy újaknak)
 70. bek. eleje: *feleslegesek* (PH: *fölslegesek*)
 70. bek., 4. m.: *feltartóztatása* (PH: *föltartóztatása*)
 71. bek., 1. m.: *sem* nagyon messze (II/b: *se* nagyon messze)

⁴ I. Előszó. Képzeltbeli miniszterek. *Almanach az 1900. évre*. Szerk. Mikszáth Kálmán, Budapest, 1900. [1899] Singer és Wolfner, 1–10. II. Képzeltbeli miniszterek. *Pesti Hirlap* 1899. nov. 11., 15–16. o. A szöveg utánközlésben még legalább két helyen megjelent: Képzeltbeli miniszterek. *Szépirodalmi Kert (Hetimelléklet a „Magyar Állam”-hoz)* 1899. 48. sz., 379–381 o.; A jövő század Almanachja. *Szilágy-Somlyó* 47. évf., 19. sz., 1901. nov. 21. 1–2. o. A PH szövegének eltérései alább:

13. bekezdés, 1. mondat: *nehányszor* PH: *néhányszor*
 13. bek., 3. m.: *most* szereplő család nevét és előnevét, így *még* sokkal érdekesebb PH: *még* szereplő család nevét és előnevét, így *most* sokkal érdekesebb
 26. bek., 5. m.: *nehány* PH: *néhány*
 31. bek., 2. m.: *húztam fel* PH: *huztam föl*
 35. bek.: *osztotta fel* PH: *osztotta föl*
 36. bek., 2. m.: *fentebbi* PH: *föntebbi*

A Katángy-levélben:

1. bek. vége: *eldicsekeshnek* PH: *eldicsekszenek*
 3. bek., 2. m.: *ösmerted* PH: *ismerted*
 10. bek. vége: *nem ér már* egy PH: *nem ér* egy
 12. bek.: *olvasd el az Alm*: *olvasd el a* az [Nyomdahiba.]
 19. bek.: *bocsásd* meg PH: *bocsáss* meg

⁵ Az István-szoba. I. *Pesti Hirlap* 1899. dec. 24., 26., 27., a tárcarovatban, teljes névjelzéssel, az alábbi részletezés szerint: 1) dec. 24., 2–4. o., 1–22. bekezdés („...cápa ugrik ki belőle.”); 2) dec. 26., 1–2. o., 23–48. bek. (a * jelig); 3) dec. 27., 1–4. o., végig. II/a. Mikszáth Kálmán: *Az én kortársaim*. Az *Ujság* ajándéka előfizetőinek Budapest, 1904. Athenaeum, 65–74. o. *Az én kortársaim*. I. köt., MKM 32, Budapest, 1907. Révai, 198–223. o. III. *Jk* 20. *Az én kortársaim*. 171–191. I. A főszöveg a II/b variánsan alapul, mert a 15. bekezdés betoldása, valamint a Taine → Carlyle változtatás a 40. bek.-ben tudatos szerzői beavatkozást sejtet. Ehhez képest az eltéréseket alább közöljük:

2. bekezdés, 1. mondat: *amit láttunk* (PH: *amit látunk*)
 5. bek., utolsó m.: *Olyan* óvatosak (PH, II/a: *Oly* óvatosak)
 9. bek., 3. m.: *Hová?* (PH: *Hova?*)
 13. bek., 3. m.: *báró* Fejérváry Géza (PH, II/a: *b*. Fejérváry Géza)
 15. bek.: a királyt, *és talán bele se egyezik már a lemondásába*, az megint (PH, II/a: a királyt, az megint)
 22. bek., 8. m.: *akár nagy dolgokról* beszél (PH, II/a: *akár nagy dologról* beszél)
 23. bek., 1. m.: *ellenállhatatlan* (PH: *ellenállatlan*)
 33. bek. 1–2. m. közt: *lát*ni. Eddig, megvallom (PH, II/a: *lát*ni. *Mert mégis ti jöttök első sorban*. Eddig, megvallom)

35. bek. eleje: Senki se (PH, II/a: Senki sem)
40. bek., 2. m.: aminőket csak *Carlyle Tamás* mondhatna (PH, II/a: aminőket csak *Taine* mondhatna)
45. bek., 2. m.: összeráncolta *a* homlokát (PH, II/a: összeráncolta homlokát)
62. bek., utolsó m.: s megmutatkoznék egy percre a maga valódiságában (PH: s megmutatkoznék egy percre *az a megvedlett tehetetlen aggastyán* a maga valódiságában [A PH szövege értelmesebb, és lehetséges, hogy a PH-ban majdnem egy sornyi szöveg véletlenül esett ki.]
70. bek. vége: azóta! (PH, II/a: azóta?)
71. bek., 1. m.: est (PH, II/a: este)
71. bek., 3. m.: alapítva (PH: állapítva)
71. bek., 4. m.: iszogatja (PH: iszogatta)
71. bek., utolsó m.: Mezei (PH: Mezey)
74. bek., 6. m.: disznófő, sajtok (PH: disznófők, sajtok II/b: disznófő sajtok)
74. bek., 10. m.: háladatos (PH, II/a: háladatos)
74. bek., 12. m.: *Turóczy* (PH: *Túróczy*); holnaputánra *pedig* barabolyt (PH: holnaputánra *meg már* barabolyt)
79. bek., 3. m.: elpatkoltok (PH: elpatkoltatok)
84. bek., 2. m.: és most alussza (PH: és most *ott* alussza)
- Magányos kökénybokorral és smaragdzöld füvel *van* benőve. (PH: Magányos kökény-bokorral *van* smaragd zöld füvel benőve.)
84. bek., 5. m.: picike (PH, II/a: picinyke)
110. bek., 4. m.: szélén (II/b: szélén [Alkalmasint nyomdahiba.]
111. bek.: térül-fordul (II/a, II/b: terül-fordul [Alkalmasint nyomdahiba.]
- ⁶ A Hétről. *A Hét* 10. évf., 52. sz. (jubileumi szám), 1899. dec. 24., 849–850, teljes névjelzéssel.
- ⁷ A mamelukok újéve. *Országos Hirlap* 1899. jan. 2., 1–3. o., a tárcarovatban, névjelzés nélkül.
- ⁸ A mai ülés. *Országos Hirlap* 1899. jan. 4., 3. o., névjelzés nélkül.
- ⁹ Névszerinti szavazások. *Országos Hirlap* 1899. jan. 6., 4–5. o., névjelzés nélkül.
- ¹⁰ Alagútban. *Országos Hirlap* 1899. jan. 8., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ¹¹ Névszerinti szavazások folytatása. *Országos Hirlap* 1899. jan. 8., 3–4. o., névjelzés nélkül.
- ¹² A helyzet. *Országos Hirlap* 1899. jan. 9., 1. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ¹³ Alkudozások. *Országos Hirlap* 1899. jan. 10., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ¹⁴ Négy szavazás között. *Országos Hirlap* 1899. jan. 10., 4–5. o., névjelzés nélkül.
- ¹⁵ A mai ülés. *Országos Hirlap* 1899. jan. 11., 4. o., névjelzés nélkül.
- ¹⁶ Szavazás a kalendáriumról. *Országos Hirlap* 1899. jan. 12., 3. o., névjelzés nélkül.
- ¹⁷ A halott. *Országos Hirlap* 1899. jan. 13., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ¹⁸ Tréfák. *Országos Hirlap* 1899. jan. 13., 4. o., névjelzés nélkül.
- ¹⁹ Évfordulón. *Országos Hirlap* 1899. jan. 14., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ²⁰ A mai szavazások. *Országos Hirlap* 1899. jan. 15., 3. o., névjelzés nélkül.

- ²¹ A politikai helyzet. *Országos Hirlap* 1899. jan. 16., 1. o., a vezércikk helyén (bár „A politikai helyzet” általában önálló rovat), névjelzés nélkül.
- ²² A vándorló rokonszenv. *Országos Hirlap* 1899. jan. 18., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ²³ A vasárnap epilógusa. *Országos Hirlap* 1899. jan. 18., 4. o., névjelzés nélkül.
- ²⁴ A válság a főrendiházban. *Országos Hirlap* 1899. jan. 19., 2. o., névjelzés nélkül.
- ²⁵ Az akták. *Országos Hirlap* 1899. jan. 22., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ²⁶ Magánfelirat. *Országos Hirlap* 1899. jan. 24., 1. o., vezércikk, „Egy választópolgár” aláírással.
- ²⁷ Madarász állása inog. *Országos Hirlap* 1899. jan. 24., 6. o., a „Hírek” rovatban, névjelzés nélkül.
- ²⁸ A mai ülés. *Országos Hirlap* 1899. jan. 25., 3. o., névjelzés nélkül.
- ²⁹ Csatazaj. *Országos Hirlap* 1899. jan. 2., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.
- ³⁰ A temető előszobájában. *Országos Hirlap* 1899. jan. 19., 1–2. o., vezércikk, névjelzés nélkül.